

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ÜRETİM YÖNETİMİ VE PAZARLAMA BİLİM DALI

KRİPTO PARA YATIRIMCI TUTUMLARININ SOSYO-DEMOGRAFİK
DEĞİŞKENLER ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail TUYGUN

DANIŞMAN

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ DİLEK ARZU AKOLAŞ

AKSARAY 2022

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ÜRETİM YÖNETİMİ VE PAZARLAMA BİLİM DALI

KRİPTO PARA YATIRIMCI TUTUMLARININ SOSYO-DEMOGRAFİK
DEĞİŞKENLER ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail TUYGUN

DANIŞMAN
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ DİLEK ARZU AKOLAŞ

AKSARAY 2022

TELİF HAKKI VE TEZ POTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren yirmi dört (24) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : İsmail
Soyadı : TUYGUN
Bölümü : Üretim Yönetimi ve Pazarlama
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Kripto para yatırımcı tutumlarının sosyo-demografik değişkenler üzerinden incelenmesi.

İngilizce Adı : Cryptocurrency investor attitudes examination through socio demographic variables.

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: İsmail TUYGUN

İmza :

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

İsmail TUYGUN tarafından hazırlanan “Kripto para yatırımcı tutumlarının sosyo-demografik değişkenler üzerinden incelenmesi” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: Dr.Öğr. Üyesi Dilek Arzu AKOLAŞ
İşletme Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi

.....

Üye: Prof. Dr. Eyup AKIN
İşletme Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi

.....

Üye: Prof. Dr. Murat AKIN
Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim Dalı,
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 25/08/2022

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve.....
sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU
İmza

Rahmetli Anneme

TEŞEKKÜR

Öncelikle yüksek lisans eğitimim sürecinde bana yol gösteren, desteklerini esirgemeyen, zorlandığım her durumda yardım eden, her anlamda bana yardımcı olan değerli danışman hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Dilek Arzu AKOLAŞ'a teşekkür ederim.

Yüksek lisans tez sürecimde katkılarından dolayı değerli hocam Öğr. Gör. Feyyaz ALPSALAZ'a teşekkür ederim.

Araştırmaya katılan katılımcılara ve katılımcılara ulaşmamı sağlayan sayfa ve grup yöneticilerine teşekkür ederim.

Tez sürecinde bana inanan ve desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi anlamda bana her anlamda destek olan her türlü imkanı sağlayan değerli ağabeylerim Ömer ve Rahmi TUYGUN'a teşekkürü bir borç bilirim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KRİPTO PARA YATIRIMCI TUTUMLARININ SOSYO-DEMOGRAFİK
DEĞİŞKENLER ÜZERİNDEN İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

İsmail TUYGUN, Aksaray 2022

ÖZET

Kripto paralar, blok zinciri sistemi ile birlikte 2009 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Blok zinciri sistemi dağıtık bir defter olarak tanımlanmakta ve kripto paralara ilişkin veriler bu dağıtık defterde kayıt altına alınmaktadır. Kripto paralar blok zinciri sistemi sayesinde güvenli olarak alım satıma konu olmakta ve transfer maliyetleri bu sistem sayesinde herhangi bir üçüncü tarafa ihtiyaç duyulmadan yapıldığı için daha düşük işlem maliyeti bulunmaktadır. Kripto paralar değişim aracı olarak kullanıldığı gibi aynı zamanda yatırım amacıyla da kullanılmaktadır. Bu çalışmanın amacı krypto para piyasalarında yatırım davranışında bulunan yatırımcıların kripto paralara ilişkin yatırımlarıyla ilgili tutum ve algılarını incelemeye yönelik yapılmıştır. Çalışmada kripto para yatırım davranışında bulunan 541 adet kripto para yatırımcısına anket uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre kripto para yatırım davranışında bulunan yatırımcıların sosyo-demografik özelliklere göre tutumların farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Kripto paralara yönelik yatırımcı davranışlarıyla ilgili literatürde yapılan çalışmaların azlığı nedeniyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bilim Kodu: 112714

Anahtar Kelimeler: Kripto Para, Blok Zincir, Yatırımcı, Yatırımcı Algıları

Sayfa Adedi: 137

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Dilek Arzu AKOLAŞ

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
CRYPTOCURRENCY INVESTOR ATTITUDES EXAMINATION
THROUGH SOCİO DEMOGRAPHIC VARIABLES

(M.A. Thesis)

İsmail TUYGUN, AKSARAY 2022

ABSTRACT

Crypto currency with blockchain system are introduce gradually after year 2009. Blockchain system described as complicated notebook, and data about crypto currencies are recorded by this complicated notebook. Thanks to blockchain system, crypto currencies are subject to safe trade and because of there is no need for 3rd party for transfer, transfer fees are cheaper. As used as a medium of Exchange, crypto currencies also used as a investing instrument. Purpose of this study is analysis of investors who have investment behaviour to crypto currency, by attitude and perception to crypto currency. In this study 541 crypto currency investors are surveyed. According to findings of the study, attitude of the investors varies by social-demographic status of investor. Social-demographic traits effect the attitude of investors. As a results shows social-demographic features of investors also effect perception of attitude. Because of there isn't many studies about behaviours of investors, it's believed that this study will contribute to literature.

Science Code : 112714

Key Words : Cryptocurrency, Blockchain, Investment, Investor Perceptions.

Page Number : 137

Supervisor : Dr. Dilek Arzu AKOLAŞ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ POTOKOPİ İZİN FORMU	iv
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	v
JÜRİ ONAY SAYFASI	vi
TEŞEKKÜR	viii
ÖZET	ix
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xvii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xviii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
FINANSAL PİYASALARDA YATIRIMCI, YATIRIMCI DAVRANIŞLARI VE YATIRIM ARAÇLARI.....	4
1.1.Finansal piyasalar ve yatırım araçları.....	4
1.1.1.Para piyasaları.....	4
1.1.2.Sermaye piyasaları.....	5
1.1.3.Para piyasası araçları	5
1.1.4.Sermaye piyasası araçları	9
1.2.Finansal piyasalarda yatırımcı ve yatırımcı-tüketici bağlamı	19
1.3.Yatırımcı davranış teorileri	20
1.3.1.Geleneksel finans teorisi.....	20
1.3.2.Davranışsal finans teorisi.....	22
1.4.Finansal yatırımcı tipleri	24

1.4.1.Risk alma eğilimi açısından yatırımcı tipleri.....	24
1.4.2.Rasyonel ve rasyonel olmayan yatırımcı tipleri	25
1.4.3.Yatırım yapma yöntemine göre yatırımcı tipleri	26
1.4.4.Finansal piyasalarda yatırımcı tipleri	27
1.4.5.Aktif ve pasif yönetimine göre yatırımcı tipleri	28
1.5.Yatırımcıların karar verme süreçlerini etkileyen faktörler.....	29
1.5.1.Kişisel faktörler	29
1.5.2.Finansal faktörler.....	31
1.5.3.Çevresel faktörler	31
1.6.Yatırımcı tutum kavramı	32
1.6.1.Zihinsel (bilişsel) öğeler	33
1.6.2.Duygusal öğeler.....	34
1.6.3.Davranışsal öğeler	34
1.6.4.Tutum ve davranış ilişkisi.....	35
1.6.5.Finansal tutum kavramı	35
1.7.Yatırımcı algı kavramı	36
1.7.1.Algıyı etkileyen olaylar	38
1.7.2.Algı süreci.....	39
1.7.3.Tutum ve algı.....	40
İKİNCİ BÖLÜM.....	42
PARA , KRİPTO PARA VE KRİPTO PARA PİYASALARI	42
2.1.Para kavramı.....	42
2.2.Paranın özellikleri	42
2.2.1.Bölünebilir olma	43
2.2.2.Standart bir yapıda olma.....	43

2.2.3.Kolay taşınabilme	43
2.2.4.Taklit edilememe	44
2.2.5.Dayanıklı olma	44
2.3.Paranın işlevleri.....	44
2.3.1.Değişim (mübadele) aracı olması	44
2.3.2.Paranın hesap birimi olması	45
2.3.3.Değer saklama aracı olması	45
2.3.4.İktisadi politika aracı olması.....	45
2.4.Para çeşitleri	46
2.4.1.Mal para	46
2.4.2.Temsili para	46
2.4.3.İtibari para.....	46
2.4.4.Kaydi para.....	47
2.4.5.Elektronik para	47
2.4.6.Sanal para	47
2.4.7.Kripto para	47
2.5.Para ve Sermaye Piyasası Özellikleri Açısından Kripto Para	49
2.6.Kripto paraların temeli olarak blok zinciri (blockchain).....	50
2.6.1.Blok zinciri ağ yapısı	51
2.6.2.Blok zincir ağ yapısının şekli	52
2.6.3.Kripto para madenciliği	52
2.7.Kripto para birimleri.....	53
2.7.1.Bitcoin	53
2.7.2.Dogecoin.....	54
2.7.3.Cardano.....	55

2.7.4.Ripple.....	55
2.7.5.Ethereum.....	56
2.8.Kripto para borsaları.....	56
2.8.1.Paribu.....	57
2.8.2.BtcTurk.....	58
2.8.3.Bitci	58
2.8.4.Bitlo	58
2.8.5.Bitexen.....	58
2.9.Kripto paraların avantajları ve dezavantajları	58
2.9.1.Avantajları	59
2.9.2.Dezavantajları	59
2.10.Kripto paraların hukuki çerçevesi	60
2.11.Kripto paralara yönelik yatırımcı eğilimleri.....	61
2.11.1.Finansal farkındalık	61
2.11.2.Algılanan risk	62
2.11.3.Kripto paralara yönelik güven	66
2.11.4.Sürü davranışı	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	69
YATIRIMCILARIN TUTUMLARININ İNCELENMESİNE YÖNELİK	
UYGULAMA.....	69
3.1.Araştırmanın konusu, amacı ve önemi	69
3.2.Araştırmanın yöntemi.....	71
3.3.Araştırmanın hipotezi	71
3.4.Veriler Elde Etme ve Örneklem Yöntemi	72
3.5.Verilerin analizi.....	73

3.6.Sınırlar ve Kısıtlar	73
3.7.Araştırma bulguları	74
3.7.1.Örneklemin sosyo-demografik özellikleri	74
3.7.2.Kripto paralara yönelik tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik analizi	81
3.7.3.Araştırma hipotezine ilişkin bulgular	83
3.8.Araştırma hipotezine ilişkin test sonuçları	90
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	92
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	92
KAYNAKÇA	99
EKLER.....	115
EK 1. Anket Formu	115
EK 2. Etik Kurul Raporu.....	118
EK 3. Tez Değerlendirme Formu	119

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Sosyo-demografik bilgiler	75
Tablo 2. Kripto Paralara Yönelik Yatırım Bilgileri	76
Tablo 3. Kripto Paralara Yönelik Tutum İfadelerine Katılım Düzeyi	78
Tablo 4. Betimsel İstatistikler	81
Tablo 5. Maddelerin Faktörlere Dağılımı	82
Tablo 6. Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	83
Tablo 7. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Cinsiyet Bakımından İncelenmesi.....	84
Tablo 8. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Yaş Bakımından İncelenmesi.....	84
Tablo 9. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Eğitim Durumu Bakımından İncelenmesi	85
Tablo 10. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Gelir Durumu Bakımından İncelenmesi	86
Tablo 11. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Kripto Paralara Yapılan Yatırımın Süresi Bakımından İncelenmesi.....	87
Tablo 12. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Kripto Paralara Yapılan Yatırımın Büyüklüğünün Ortalaması Bakımından İncelenmesi	88
Tablo 13. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Hisse Senedi ve Tahvil Gibi Menkul Kıymetlere Yapılan Yatırım Bakımından İncelenmesi.....	89
Tablo 14. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Kripto Para Yatırım Davranışını Tercih Etme Nedeni Bakımından İncelenmesi.....	90
Tablo 15. H1 Hipotezi analiz test sonuçları.....	91

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Blok Zinciri Ağ Yapısı Tek,Çok ve Dağıtık Ağlar.....	52
Şekil 2. Sosyo-demografik dağılımlarının grafiksel gösterimi	75
Şekil 3. Kripto Paralara Yönelik Yatırım Bilgileri	77
Şekil 4. Kripto Paralara Yönelik Tutum İfadelerine Katılım Düzeyi	80
Şekil 5. Faktör sayısının belirlenmesi amacıyla özdeğerler ve özdeğerlerin saçılım grafiği	81

GİRİŞ

Para geçmişten günümüze sürekli olarak değişerek gelmiştir. Bazen nesneler para yerine kullanılırken bazen de kıymetli madenler para yerine kullanılmıştır. Mal ve hizmetlerin satın alınmasında değişim aracı olarak kullanılmıştır. Günümüzde para kavramı daha değişik bir boyuta ulaşmaktadır. Elektronik ortamlarda yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde paranın kullanım şekli de değişmektedir. Para kavramı altın, gümüş gibi somut kavramlardan artık soyut bir kavram haline gelmektedir. Para kavramının bankalar tarafından elektronik ortamda üretilen kaydi paralar, çeşitli alışveriş siteleri tarafından oluşturulan sanal paralar ve bir merkezden blockchain (blok zinciri) ağı sayesinde üretilen kripto paralar olarak somut kavramdan soyut bir kavrama dönüştüğü gözlemlenmektedir.

Kripto paralar fiziki olarak hiçbir dayanağı olmayan, sanal olarak para arzına olanak sağlayan şifreli elektronik ortamda oluşturulmuş para türleridir (Dağlı, 2019). Karşılıklı güvene ihtiyaç duyulmadan kişilerin alım satım yaparak işlemlerin şifrelendiği bir sistem olarak da tanımlanmaktadır(Nakamoto, 2008: 8). Kripto paralara olan ilginin geçen her gün daha da arttığı gözlenmektedir. Kripto paralardan toplumda yoğun bir şekilde bahsedildiği görülmektedir. Sanal bir para olan kripto paranın dijital kullanım ortamında sürekli olarak kullanımının arttığı, gayet yeni bir para birimi olduğu, kripto para birimlerinin her geçen gün arttığı ifade edilmekte ve bu kripto paraların piyasa değerlerinin de her geçen gün arttığından bahsedilmektedir(Cengiz, 2018: 98).

Kripto paralara karşı bazı devletlerin olumlu şekilde tepki vermelerinin kripto paraların değerlerinde artış meydana getirdiği ve bu kripto paralar için herhangi bir devlet güvencesi bulunmadığı, yalnızca insanlar tarafından para olarak değerlendirilmesi neticesinde fiyatlamasında oluşan oynaklıktan bahsedilmektedir(Erkuş ve Gümü, 2019). Buna göre kripto parapiyasalarında devlet güvencesinin olmadığı sistemin sadece blockchain (blok zinciri) adlı bir sistem sayesinde şifrlenerek oluşturulduğu ifade edilmektedir. Devlet güvencesi olmayan bir para biriminin ve oluşturulan blok sistemi ile tamamen şeffaf bir şekilde kriptolama işlemi yapan (şifreleme) bilgisayar sistemleri tarafından kaydı yapılan bu

para birimlerinin fiyatları piyasadaki arz ve talebe göre belirlenmektedir. Bir diğer önemli nokta olarak kripto paraların bazı kamu ve özel sektör şirketler tarafından ödemede kullanıldığı söz konusu olmaktadır. Sosyal medya ortamlarında reklamı yaygınlaşan kripto paralara olan talebin artması kripto paraların değerinin önemli ölçüde arttığı, kripto paraların sağlamış olduğu önemli kolaylıklar sayesinde kullanıcılarına daha avantajlı geldiği belirtilmektedir(Yıldırım, 2019). Kripto paraların bir anda gelişmesi nedeniyle çoğu devletin bu konuda çeşitli plan ve zorunlu uygulamalar yaptığı sonucuna ulaşılmış olup bir çok ülke tarafından kripto para arzı ve alım satımının yasaklandığı görülmekte iken kripto paralarla ilgili alım satımın her geçen gün arttığı ifade edilmektedir(Şenbayram, 2019). Kripto paraların para birimi olup olmadığı ve aynı zamanda alternatif bir yatırım aracı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin tartışılmakta olduğundan bahsedilmekte olduğu, bazı kimseler tarafından kripto paraların desteklendiği, bazıları tarafından ise desteklenmediğinden bahsedilmektedir(Gül, 2020).

Kripto paralar para piyasalarında dövizle endeksli olarak değerlendirilmektedir. Bilindiği üzere her paranın bir dayanağı olmasına rağmen kripto paraların dayanağı bulunmamaktadır. Kripto paraların volatilitésinin yüksek olmasından dolayı çoğu devlet tarafından kripto paralara engelleme getirildiğinden söz edilmektedir (Kamacı ve Özden, 2019). Kripto paralardaki oynaklığın giderilmesi önemli bir konu olmakla birlikte yatırım alanında da güven ve risk bakımından yatırımcılar açısından dikkat edilen bir husustur.

Kripto paraların günümüzde ödeme yahut değişim aracı olarak kullanılmaktan çok yatırım aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak kripto paraların 7/24 her anda sürekli ve devamlı olarak finans piyasalarında işlem görmesi bazı riskleri beraberinde getirdiğini göstermektedir. Finans piyasalarındaki hareketliliğin büyük zararlarla sonuçlandığı ve yatırımcıların kayıplarının büyük olduğu görülmektedir. Aynı zamanda tam tersi bir senaryo ile yatırımcıların kazançlarının büyümeye başladığı görülmektedir. Bu piyasalarda riskin ve oynaklığın yüksek olduğu görülmektedir. Merkezi bir otoriteye bağlı olmaksızın fiyatlandırılması ve fiyat düzenlemelerinin mümkün olmaması, kripto paraların işlem gördüğü piyasalarda tahmin ve beklenti yönünde hareketlerin çok olması gibi sebepler nedeniyle diğer yatırım araçları bakımından kripto paraların riskinin bu yatırım araçlarına göre fazla olduğundan söz edilmektedir. Ancak uzun vadede kripto paraların diğer yatırım araçlarının hepsinden fazla getiri sağladığı, kripto para fiyatlarında oynaklığın yüksek

olmasına rağmen kazançlı bir yatırım aracı olduğu ifade edilmektedir(Dağlı, 2019). Kripto para yatırım davranışında bulunan yatırımcıların yatırımlarını yaparken daha çok çevresinden etkilendiği ve piyasadaki haber ve bilgilere yönelik davranış göstermediği belirtilmektedir(Bulut ve Akbulut Bekar, 2020).

Bu araştırma yatırımcıların alternatif bir yatırım aracı olan kripto paralara yönelik tutumlarıyla ilgili algılarının incelenmesini içermektedir. Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölüm araştırmayla ilgili literatür bölümlerini oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde uygulama kısmı yer almakta ve son bölümde sonuç, tartışma ve öneriler yer almaktadır.

Araştırmanın birinci bölümünde finansal piyasalarda yer alan yatırımcılarla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu bölümde yatırımcılar ve yatırımcı davranışlarıyla ilgili kavramlar yer almaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünde para kavramı, işlevleri, özellikleri, türleri ile kripto para kavramı, ağ yapısı, kripto para birimleri, kripto para borsaları, avantaj ve dezavantajları ve kripto paraların hukuki yapısı yer almaktadır.

Üçüncü bölümde araştırmayla ilgili uygulama yer almaktadır. Araştırmanın veri toplama yöntemi, evren ve örnekleme, verilerin analizi, güvenilirlik, geçerlik analizleri ve bulgular kısmı bu bölümde yer almaktadır.

Araştırmanın son bölümünde ise araştırmanın sonuçlarıyla literatürde yer alan bulgular birlikte tartışılarak yorumlanmıştır. Yatırımcıların davranışlarıyla ilgili yorumlamalar bulunmakta ve gelecek çalışmalar için öneriler yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL PİYASALARDA YATIRIMCI, YATIRIMCI DAVRANIŞLARI VE YATIRIM ARAÇLARI

Finansal piyasaların oluşmasında finansal ürünler gibi birçok önemli unsurlar bulunmaktadır. Oluşan bu piyasalarda rol oynayacak olan önemli unsurlardan biri de yatırımcılardır. Yatırımcıların elde etmiş oldukları gelirlerinin tasarrufa ayırdıkları kısmını finansal piyasalarda yer alan ürünlere aktarmaları ile finansal piyasalara fon girişi sağlanmakta olup bu durum yatırımcıların finansal piyasalar için önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bölümde finansal piyasalar için önemli bir yere sahip olan yatırımcılar, yatırımcıların özellikleri ve davranışları ve yatırım araçları hakkında bilgi verilecektir.

1.1.Finansal piyasalar ve yatırım araçları

Bireysel ya da kurumsal olan yatırımcılar yatırım tercihlerine göre yatırım piyasalarını belirleyerek bu piyasalarda diledikleri finansal yatırım araçlarını tercih edebilmektedirler. Yatırımcılar kendi istek ve arzularına ve getiri veya risk tercihlerine göre yatırım araçlarını kullanabilmektedirler. Finansal yatırım araçlarını para piyasası ve sermaye piyasası araçları olmak üzere iki farklı şekilde sınıflandırmak mümkün olmaktadır(URL-12).

Para ve sermaye piyasaları fon arz ve talebinin vadesine göre bu piyasalar farklılık göstermektedir. Vadenin bir yıl ve bir yıldan az olması ya da bir yıldan fazla olması durumu bu iki piyasayı birbirinden ayırt etmek için önemli faktördür. Vadesi bir yıl ve bir yıldan az olan piyasalar para piyasası olarak adlandırılmakta olup bir yıldan uzun süreli olan piyasalar ise sermaye piyasası olarak adlandırılmaktadır.

1.1.1.Para piyasaları

Vadesi bir yıl veya bir yıldan kısa vadeli menkul kıymetlerin alım satımının yapıldığı piyasalar olarak adlandırılmaktadır. Bu piyasalarda fon fazlası olanlar elinde bulunan fonları

fon ihtiyacı olanlara para piyasasında kullanılan araçları satın alarak fon aktarmaktadırlar. Para piyasası araçları kısa vadeli araçlar olduğundan ikincil piyasalarındaki fiyat hareketleri oldukça düşük olmaktadır(Parasız,2007) .

Para piyasalarında işlem gören finansal varlıkların vadelerinin bir yıl ve bir yıldan kısa vadeli olmasından dolayı borcun fon ihtiyacı olan fon kullanıcısı tarafından ödenememe riski az olmaktadır. Bu piyasalarda genellikle işletmelerin günlük işlemleri için ihtiyaç duyduğu nakit ihtiyacı karşılanmaktadır. Para piyasalarında yer alan en önemli kurum olarak ticari bankalar gösterilmektedir(Kaya ve Doğan, 2015).

Para piyasalarında yapılan işlemlerde fon fazlası olan taraf faiz talebinde bulunmakta iken fon ihtiyacı olan taraf faiz ödemektedir. Ayrıca bu piyasalardan elde edilen fonlar sayesinde işletmelerin ihtiyaç duyduğu likidite ihtiyacını karşılanmaktadır(SPL, 2021).

1.1.2.Sermaye piyasaları

Vadesi bir yıldan uzun olan fonların değiş tokuşunun yapıldığı piyasalar olmaktadır. Uzun vadeli fonlar alınıp satılmakta ve işletmelerin ya da devletlerin uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamada kullanılan piyasalar olmaktadır. Bu piyasalarda işlem gören yatırım araçlarını fon ihtiyacı olan taraf ihraç etmekte ve piyasadan fon sağlamakta, bu araçları satın alan taraf ise piyasaya fon sağlamakta ve bu sağladığı fona karşılık belirli bir getiri elde etmeyi hedeflemektedir(DPT, 1989).

Sermaye piyasaları orta ve uzun vadeli fon ihtiyacı olanlar ile fon fazlası olanların karşılaştığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır. Sermaye piyasalarını para piyasasından ayıran en önemli özelliğin sermaye piyasalarında işlem gören varlıkların vadelerinin bir yıldan uzun olması olarak ifade edilmektedir(Parasız, 2010).

Sermaye piyasasından elde edilen fonlar işletmelerin uzun vadeli yatırımları ve büyüme gibi yatırımlarında kullanılmaktadır. Devlet ise uzun vadeli büyük miktardaki fon talebini karşılamak amacıyla sermaye piyasasından fon kullanmaktadır(Sarıkovanlık).

1.1.3.Para piyasası araçları

Para piyasası, menkul kıymetlerin bir yıldan daha az süreyle alınıp satıldığı piyasalar olmaktadır. Tasarruf sahiplerinin faiz geliri talep ettiği, fon açığı olanların ise faiz ödemesi yaptığı piyasalardır. Bu piyasalarda kullanılan araçların vadesi 1 yılı geçmemektedir. Bu

araçları finansman bonosu, repo, ters repo, hazine bonosu, mevduat sertifikaları, banka bonosu olarak sıralamak mümkün olmaktadır.

1.1.3.1.Finansman bonosu

Finansman bonoları, ihraç edenler tarafından borçlu vasfı ile düzenleyip ihraç ettiği ve ihraç edilen fiyat üzerinden iskonto sağlayarak sattıkları menkul kıymetler olarak tanımlanmaktadır. İhraç edenler bu bonolar sayesinde finansman ihtiyaçlarını karşılamaktadır. İskonto edilerek satış fiyatı belirlenen finansman bonolarının vadesi 1 yıldan kısa vadeli olması gerekmektedir. Finansman bonolarının hangi şekil şartlarına sahip olacağı Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından belirlenmekte ve söz konusu finansman bonolarının faiz oranı ihraç eden kurum tarafından serbest bir şekilde belirlenmektedir.

06.12.2012 tarihli ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 31 inci maddesi ve 128 inci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendi ile 130 uncu maddesinin üçüncü fıkrasına dayanılarak hazırlanmış olan Borçlanma Araçları Tebliği (VII-128.8)'de finansman bonosu; İhraççıların bu Tebliğ hükümlerine göre borçlu sıfatıyla düzenleyip sattığı ve nominal değerinin vade tarihinde veya vade tarihine kadar taksitler halinde yatırımcıya geri ödenmesi taahhüdünü içeren, vadesi 30 günden az 364 günden fazla olmayan borçlanma aracı olarak ifade edilmektedir.

Teminat türlerine göre finansman bonoları

A tipi Finansman Bonoları: Her hangi bir garanti kaydı taşımayan finansman bonolarıdır.

B tipi Finansman Bonoları: Bankanın ihraççıya sağladığı, finansman bonosu bedellerinin ödenmesi için bankanın kısmen veya tamamen kullanırmayı taahhüt ettiği kredi desteği ile çıkarılan finansman bonolarıdır.

C tipi Finansman Bonoları: Banka garantisi ile çıkarılan finansman bonolarıdır.

D Tipi Finansman Bonoları: Belli bir teminat portföyüne dayalı olarak çıkarılan finansman bonolarıdır.

E Tipi Finansman Bonoları: Hazine garantisi ile çıkarılan finansman bonolarıdır.

F Tipi Finansman Bonoları: Finansman Bonoları başka bir anonim şirketin müşterek borçlu ve müteselsil kefil sıfatıyla ödeme garantisi ile çıkarılan finansman bonolarıdır.

1.1.3.2.Repo

Repo bir menkul kıymetin sözleşmenin başlangıç tarihinde geri alım sözüyle satılması ve bitiş tarihinde ilgili sözleşmenin geri alınması işlemi olarak ifade edilmekte ve fon ihtiyacı olanlar ile fon fazlası olanların karşılıklı olarak alım satım işlemi yaptıkları yatırım aracı olarak belirtilmektedir(URL-13).

Repo ifadesi genel olarak değişken getirisi olmayan menkul kıymetlerin belirli bir zaman sonra ve belirli bir faiz getirisi ile geri alım vaadiyle satım işlemi olarak ifade edilmektedir. Reponun vadesiyle ilgili bir sınırlamanın olmamasına rağmen yatırımcılar tarafından genellikle gecelik veya haftalık vadesi olan repoların kullanıldığı belirtilmektedir. Ayrıca reponun Cuma günü olması durumunda hafta sonu da vadeye dahil edilerek vade üç gün, reponun yapıldığı tarihten sonraki günün resmi tatil olması durumunda ise resmi tatil sayısı kadar vade olduğu belirtilmektedir (Kaykusuz, 2019 s-97).

Bir varlığın teminat gösterilmesine dayanan ve finansal aracılık yapanların borçlanarak görece daha düşük maliyetle fon sağladığı ve bu sağlamış oldukları fonu yatırımcılara karşı ilave yatırım imkanı sundukları bir işlem olarak bahsedilmektedir(Coşkun,2012).

Repo işlemlerinde yer alan unsurlar şunlar olarak görülmektedir(Hayat ve Aksu, 2020)

- 1) **Repocu:** Repoya konu olan menkul kıymeti ileri tarihte geri alma taahhüdüyle satan taraftır.
- 2) **Ters repocu:** Repoya konu olan menkul kıymeti ileri tarihte geri satma vaadiyle alan taraftır.
- 3) **Repoya konu olan menkul kıymet:** Geri alma vaadiyle satılan ve vade tarihi bittiğinde geri alınan menkul kıymettir.
- 4) **Bedel:** Repoyu yapan tarafa ter repocu tarafından anlaşılan parasal miktardır.
- 5) **Vade:** Reponun satımından geri alım süresine kadar olan zaman olmaktadır.
- 6) **Repo faizi:** Vade sonunda repoyu yapan tarafın ters repocuya vade başlangıç tarihinde yapmış olduğu indirim olmaktadır.

Repo çeşitleri şunlardır (URL-14);

-Düz Repo,

-Ters Repo,

- Gecelik Repo,
- Açık Repo,
- Fiktif(karşılıksız) Repo,
- Sürekli Repo,
- Vadeye kadar Repo,
- Döviz Swapı Repo,
- Esnek Repo.

1.1.3.3.Ters repo

Repo işlemin tersi ters repo olarak görülmektedir. Repocuya geri satma taahhüdüyle alım işlemi yapan taraf ters repocu olarak adlandırılmaktadır. Ters repo işleminde getiri sağlayan taraftır. Vade sonunda hesaplanan faiz ve ya vade başlangıcında hesaplanan iskonto değeri kadar getiri elde eden taraf olmaktadır. Ters repo işlemleri repo işlemlerinin karşı tarafı olarak adlandırılmaktadır.

1.1.3.4.Hazine bonosu

Hazine bonoları kısa vadeli fon ihtiyacını karşılamak için borçlanma yoluyla hazine tarafından çıkarılan bonolardır. Finansman bonolarına benzer niteliktedirler. Hazine bonoları sayesinde devletin kredi ihtiyacı giderilmektedir. Hazine bonolarının satışı iskontolu yapılır ve vade sonunda bonoyu satın alan taraf iskonto tutarı kadar kazanç sağlamış olmaktadır. Devlet kısa vadeli kredi ihtiyaçlarında hazine bonolarına sıklıkla başvurmaktadır. Kısa vadeli devlet borçlanma aracı olmaktadır. Hazine bonosunun özellikleri(URL-15);

- Vadesi bir yıla kadar olan bonolardır,
- Hazine tarafından çıkarılmaktadır,
- Sözleşmede belirtilen vade sonunda satı alanlara faiz getirisi garanti etmektedir,
- Birincil piyasalarda işlem görmektedir.

1.1.3.5.Mevduat sertifikaları

ABD bankacılığı tarafından oluşturulan mevduat sertifikaları, vadeli bir mevduat çeşidi olarak öne çıkmakta ve faiz getirisi sağlayan, belirli bir vadesi olan yatırım aracı olarak

görülmektedir. Bazı ülkeler açısından uygulamada farklılıklar bulunsa da diğer para piyasası araçlarına göre daha yüksek getiri sağlayan yatırım aracı olmaktadır. Ekonominin dalgalı olduğu dönemlerde dahi sabit getiri sağladığından yatırımcılar açısından alternatif bir yatırım aracı olmaktadır. Mevduat sertifikaları hamiline yazılı olarak düzenlendiğinden istenildiği zaman üçüncü şahıslara devredilebilmekte ve pazarın hareketliliğini artırabilmektedir(Arslan, Bora ve Çetiner, 2019).

1.1.4.Sermaye piyasası araçları

Bu araçlar vadesi bir yıldan uzun, sahibine borç veya ortaklık vadeden kıymetler olmaktadır. Hisse senedi ve hisse senedi türevleri, türev araçlar (vadeli işlem sözleşmeleri, alivve sözleşmeler, opsiyon ve swap işlemleri), devlet tahvilleri, özel sektör tahvilleri, varlığa dayalı menkul kıymetler, kira sertifikaları olarak sıralamak mümkün olmaktadır.

1.1.4.1. Hisse (pay) senetleri

Hisse (pay), Sermaye Piyasası Kurulu VII-128.1 Sayılı “Pay Tebliğinde” ortaklığın sermayesini temsil eden ve sahibine ortaklık hakkı veren menkul kıymet olarak tanımlamaktadır. Hisse senedi ise payın senede bağlanması olarak belirtilmektedir. Payın temsil etmiş olduğu haklar hisse senedi üzerinden kullanılmaktadır. Hisse senetleri anonim ortaklıklar tarafından ihraç edilen ve anonim ortaklık sermaye oranını gösteren kıymetli evrak niteliğinde senetlerdir. Hisse senetleri şirket sermayesinin belirli bir kısmını temsil etmekte ve sahiplerine o kısım kadar şirkete ortaklık hakkı sunmaktadır.

1.1.4.1.1. Hisse senetlerinin sahiplerine sunmuş oldukları haklar

Hisse senetleri sahiplerine çeşitli haklar sunmaktadır. Bu haklar ortaklıkla ilgili haklar olmaktadır.

- a) Hisse senedi şirket sermayesinin belirli bir oranını temsil etmekte ve şirket karından pay alma, yönetime katılma, oy kullanma, rüçhan, şirketten bilgi alma gibi haklar sunmaktadır,
- b) Hisse senetleri bölünememektedirler,
- c) Hisse senetlerinin devri mümkün olmakla birlikte sunmuş oldukları bütün haklarda devredilmektedir,
- d) Hisse senetlerinin sunmuş oldukları haklar senetten ayrı olarak devredilememektedir(Parasız, 2009).

1.1.4.1.2. Hisse senetleri sahiplerinin yükümlülükleri

Hisse senedi sahiplerinin çeşitli yükümlülükleri bulunmaktadır. Bunlar;

- a) Sır Saklama Borcu: Pay sahipleri sonradan ortaklıktan ayrılmış olsalar dahi şirket sırlarını saklamak zorundadırlar.
- b) Sermaye Borcu: Hisse senedi sahiplerinin yükümlülükleri arasında yer alan sermaye borcu, ortaklar tarafından taahhüt edilen sermaye olarak görülmekte ve ortakların taahhüt ettikleri sermayeyi şirkete ödemekle yükümlü oldukları belirtilmektedir. Şirkete karşı taahhütlerini yerine getirmeyen ortaklıklardan temerrüt faizi, tazminat gibi bazı yaptırımlar uygulanabilmektedir.(İMKB, 2011)

1.1.4.1.3. Hisse senedi türleri

Hamiline ve nama yazılı hisse senetleri

Hamiline veya nama yazılı hisse senetleri ayrımının önemi hisse senetlerinin devrinde meydana gelmektedir. Hamiline yazılı hisse senetleri senedi elinde bulunduran tarafından karşı tarafa teslimi ile sonlanırken, nama yazılı hisse senetlerinin el değiştirmesi ciro edilerek karşı tarafa teslim edilmesi ve şirketin pay defterine kaydı ile gerçekleştirilmektedir.

Adi ve imtiyazlı hisse senetleri

Sahiplerine sağlamış olduğu haklar açısından hisse senetleri adi ve imtiyazlı olarak ikiye ayrılmaktadır. Adi hisse senetleri sahiplerine eşit haklar sunmakta ve herhangi bir ayrıcalık söz konusu olamamaktadır. Paylar şirket esas sözleşmesinde herhangi bir hüküm yok ise adi hisse senedi olarak görülmektedir. İmtiyazlı hisse senetleri ise sahiplerine çeşitli imtiyazlar sunmaktadırlar. Bunlar; kar payı, tasfiye payı, rüçhan ve oy hakkı gibi haklar tanınmaktadır. Bu imtiyazlar hisse senedi sahibine değil hisse senedinin kendisine tanınmaktadır. Senet sahibi imtiyazlı hisse senedine sahip olması halinde senetten doğan imtiyaz haklarını kullanabilmektedir(SPL, 2021).

Bedelli ve bedelsiz hisse senetleri

Bedelli hisse senetleri yeni kuruluş aşamasında çıkarılan, sermaye artırımlarında mevcut ortaklara tanınan rüçhan hakkı ya da halka arz ile satımı yapılarak şirkete sermaye sağlayan

senetlerdir. Şirket bu hisse sahiplerine kar payı ve benzeri haklar sunduğundan bu senetler bedelli hisse senedi olmaktadır.

Bedelsiz hisse senetleri ise şirket karının ortaklara dağıtılmaması, ayrılan yedek akçeler, şirketin diğer ortaklıklarından elde edilen gelirler, değer artışı, gayrimenkul satışı gibi faaliyetlerden elde edilen kazançların şirket sermayesine eklenmesiyle çıkarılan hisse senetlerini ifade etmektedir. Bu hisse senetlerinde mevcut ortakların payı artmaktadır. Ancak ortaklar elde edecekleri gelirden vazgeçmekte ve pay oranlarını artırmaktadırlar.

Primli ve primsiz hisse senetleri

Senet üzerinde yazılı olan yani nominal değerden ihracı yapılan senetler primsiz hisse senetleri olmakta iken senet üzerinde yazılı olan nominal değer üzerindeki bir değerden ihracı yapılan senetler primli hisse senetleri olarak adlandırılmaktadır. Nominal değer üzerinde borsada işlem gören ortaklıkların hisse senetleri nakit sermaye artırımlarında mevcut ortakların yeni pay alma hakları sonucunda kalan payların borsa birincil piyasada nominal değer üzerinde satılması gerektiğinden bu tür hisse senetlerinin primli fiyattan satışı söz konusu olmaktadır.

Kurucu ve intifa senetleri

Kurucu hisse senetleri belirli bir sermaye payını temsil etmemekte ve ortaklığın yönetimine katılma hakkı sunmamaktadır. Kurucu pay senetleri, ortaklığın kuruluş hizmeti karşılığında, şirket ana sözleşmesi uyarınca, ortaklık karının bir kısmını katılım hakkı elde etmek ve sürekli olan kurucuların isimlerine yazılı olmak şartıyla ihraç edilmektedir. Türk Dil Kurumu' na göre intifa, yararlanma, faydalanma anlamına gelmektedir. İntifa pay senetleri, bir takım kimselere ortaklık genel kurulunda alınan kararlar bazı hizmet ve alacaklar karşılığı olarak şirketin kuruluşundan sonra verilen ve şirket sermayesi payını temsil etmeyen hisse senetleri olmaktadır(Parasız, 2009).

1.1.4.2.Hisse (pay) senedi türevleri

Hisse senedi türevlerini; kar ve zarar ortaklığı belgeleri(KZOB), katılma intifa senetleri(KİS) ve oydan yoksun hisse senetleri oluşturmaktadır.

1.1.4.2.1. Kar ve zarar ortaklığı belgeleri (KZOB)

20.03.2003 tarihli resmi gazetede yayımlanan ve yürürlüğe giren Seri: III, No: 27 tebliğe göre İhraççılar, kar veya zarara ortak olmak üzere, tüm faaliyetlerin gerektirdiği finansman ihtiyaçlarını karşılamak için yurt içinde satılmak üzere, Türk lirası üzerinden veya yabancı paraya endeksli, yurt dışında satılmak üzere ise Türk lirası veya yabancı para üzerinden ya da yabancı paraya endeksli Kar ve Zarar Ortaklığı Belgesi (KZOB) adı altında menkul kıymet ihracı yapabilmektedir.

KZOB'lar kar ve zarara ortaklık hakkı verirken hisse senedi olarak sayılmamaktadırlar. Bunun sebebi ise sahiplerine sadece kar veya zarara katılma hakkı vermeleri olmaktadır. Bu menkul kıymetler sahiplerine şirket yönetimi için oy hakkı vermemekte ve bu senetler vadeli olup vadeleri bittiği zaman anapara ve kar payı olarak sahiplerine ödeme yapılmaktadır.

1.1.4.2.2. Katılma intifa senetleri(KİS)

22.06.2013 tarih ve 28685 sayılı Resmi gazetede yayımlanan Seri: III, No 128.1 Pay Tebliğine göre “Katılma intifa senedi (KİS), Ortaklıklar tarafından nakit karşılığı satılmak üzere ihraç edilen, net kardan pay alma, tasfiye sonucunda kalan tutara katılma veya halka açık olmayan ortaklık tarafından yeni çıkarılacak payları alma hakkı tanıyan pay benzeri menkul kıymetler” olarak ifade edilmektedir. Katılma intifa senetleri, nakit ihtiyacını karşılamak amacıyla satılmak şartıyla çıkarılabilmekte ve herhangi bir oranda belirli bir sermayeyi temsil etmedikleri için bu senetler sahiplerine ortaklık yönetimine katılma veya oy hakkı vermemektedir. Katılma intifa senetleri hem isme yazılı olabilecekleri gibi hem de hamiline yazılı olarak ihraç edilebilmektedir (İMKB, 2011).

1.1.4.2.3. Oydan yoksun hisse senetleri(OYHS)

Oydan Yoksun Hisse Senetleri; şirket paydaşlarının sermaye yükseltme amacı ile çıkarabilecekleri oy hakkı bulunmayan, elinde bulunduran sahibine kar payı ve ortaklığın feshi işleminde yani tasfiye işleminde tasfiye bakiyesinden imtiyazı olarak faydalanma hakkı ve diğer ortaklık hakkı sağlayan senetler olarak ifade edilmektedir(Parasız, 2009).

1.1.4.3. Türev araçlar

Türev araçlar, bir dayanak varlığına bağlı olarak türetilen finansal araçlar olmaktadır. Dayanak varlığın getirisine göre getiri sağlayan finansal bir yatırım aracı olarak adlandırılmaktadır.

Dayanak varlığın fiyatında meydana gelen değişimler türev araçların fiyatına da etki etmekte ve bu sebeple dayanak varlığa bağlı olarak hareket etmektedirler. Türev araç sözleşmeleri ise dayanak varlığa göre türetilen bu türev araçlara yönelik düzenlenen sözleşmeleri kapsamaktadır.(SPL1003, 2021).

Türev araçlar direkt olarak dayanak varlığın değerine bağlı olan yatırım araçları olmakta ve dayanak gösterilen varlığın sahipliğinin değişmesine gerek olmadan varlıkla alakalı tasarrufların alım satımını sağlamaktadırlar. Türev araçlar fiyat dalgalanmalarından kaynaklı risklerden korunmak, yatırım nedeniyle ve piyasalar arasındaki fiyat farklılıklarından yararlanmak amacıyla kullanılabilirler(URL-16).

1.1.4.3.1. Türev araç türleri

Türev araç türleri, genel olarak dört çeşit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; Forward sözleşmeleri(Alivire işlemler), vadeli işlem sözleşmeleri(futures işlemler), opsiyon işlemleri, swap işlemleri olarak sıralanmaktadır.

1.1.4.3.1.1. Forward sözleşme(alivire) işlemleri

Forward sözleşmeler, bir tarafın alıcı diğer tarafın satıcı olduğu belirli bir standarda dayanmayan fiyat ve benzeri şartların tamamen alıcı ve satıcı arasında belirlendiği vadeli sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerde aracı bir borsa ve ya takas kuruluşu bulunmamaktadır. Bu sözleşmeler her iki tarafın gelecekte karşılaşabilecekleri riskleri azaltmak ve spekülasyon amacıyla yaptıkları sözleşmeler olmakta ve ileri bir tarihte taahhüt ettikleri alım ya da satım işlemlerini gerçekleştireceklerinden vadeli işlem olarak sayılmaktadırlar. Forward işlemlerinin en önemli özellikleri organize piyasalarda işlem görmeyip, standartlarının alıcı ve satıcı arasında anlaşarak yapılması olmaktadır(İstanbul Ticaret Odası, 2006).

Forward sözleşmeler, sözleşmede özel bir hüküm şartıyla başkasına devredilebilmektedirler. Hukuki açıdan şartlar sağlanmış olsa dahi forward sözleşmelerin devri kolay olmamaktadır. Bunun nedeni her sözleşmede kendine göre şartlar bulunması ve belirli bir tipte olmamalarından kaynaklı olmaktadır(URL-16).

Forward sözleşmelerde vade sonunda satma veya satın alma sözleşmesi gereğince cayma hakkı söz konusu olmamaktadır. Forward sözleşmeleri büyük ölçüde kurumsal firmalar tarafından yapıldığından dolayı temerrüt riskini azaltmakta ancak tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Forward sözleşme çeşitleri şunlardır;(SPL 1011, 2021)

- a) D v z kurları,
- b) Hisse senetleri,
- c) Emtia  r nleri,
- d) Faiz oranları.

1.1.4.3.1.2.Vadeli işlem (futures) sözleşmeleri

Futures sözleşmeleri, alıcı ve satıcının belirli bir vade sonunda, belirli bir tutar üzerinden uzlaşarak, standardize edilmiş miktar ve kalitede ki ürün ve kıymeti alma ya da satmaya karşılık yükümlülük durumu oluşturan sözleşmelerdir. Futures sözleşmeleri organize piyasalarda işlem görmekte ve sözleşmede dayanak gösterilen mal ya da kıymetin şartları standart hale getirilmektedir. Aynı zamanda işlemde bulunulan borsa tarafından belirlenen ürünler ve şartlar dışına  ıkılamamaktadır. Sözleşme vade sonunda tarafları alma ya da satma zorunluluğuna sokmakta ve sözleşmenin tutarı uzlaşmanın yapıldığı tarihte ortaya çıkmaktadır(Karatepe, 2000).

Futures sözleşmelerde temerrüt riski bulunmamakta ve organize piyasalarda işlem gördüğünden alıcı ve satıcı teminatla koruma altına alınabilmektedir.

Vadeli işlem sözleşmelerinde dayanak varlık gösterilmektedir. Bu dayanak varlıklar bir menkul kıymet ya da endeks olabileceği gibi aynı zamanda bir mal ya da yabancı para ile kıymetli madenler de olabilmektedir. Vadeli işlem sözleşmelerinde uzun ya da kısa pozisyon almak için öncelikle borsa tarafından belirlenen başlangıç teminatı yatırılması gerekmektedir. Sözleşmeyi alan taraf uzun pozisyon, satan taraf ise kısa pozisyon almış olmaktadır. Sözleşmeye konu olan mal veya kıymetin fiyatı vade sonunda anlaşılan fiyatın üzerine çıkması durumunda uzun pozisyon alan taraf karda olmakta anlaşılan fiyatın aşağısında olduğunda ise zararda olmaktadır. Kısa pozisyon alan bir yatırımcı ise bu durumun tam tersi ile karşılaşmaktadır(TSPAKB, 2012).

Vadeli işlem sözleşmeleri sözleşmeye konu olan dayanak varlığın gelecekteki aşağı ya da yukarı yönlü fiyat dalgalanmalarına karşı yatırımcıyı korumaya yönelik sözleşmeler olmakta ve bu sözleşmeler organize piyasalarda işlem görmektedir. Sözleşme tarafları yükümlüklerini vade sonunda yerine getirmekte aynı zamanda vade sonunu beklemeden açık pozisyonlarını karşı taraf olarak kapatabilmektedirler. Böylelikle taraflar piyasadan çekilmiş olmaktadır.

1.1.4.3.1.3.Opsiyon sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmeleri bir dayanak varlığın sözleşmede belirtilen kullanım fiyatı üzerinden sabitlenmiş olarak ileri bir tarihte opsiyonun çeşidine göre alma ya da satma hakkı veren sözleşmeler olmaktadır. Opsiyon sözleşmeleri vade sonunda opsiyonu alan tarafa vade sonunda opsiyonu satan tarafa belirli miktarda bedel ödeyerek sözleşmeden doğan haklarından vazgeçebilmektedir. Opsiyon sözleşmelerinin amacı opsiyonu elinde bulunduran opsiyon alıcısına vade sonunda kar elde etmeyi amaçlamaktadır(Baran, 2004: 57).

Opsiyon sözleşmeleri hem organize piyasalarda hem de organize olmayan piyasalarda işlem görmektedirler. Organize piyasalarda alım satımı yapılan opsiyon sözleşmeleri belirli bir standartlara göre düzenlenirken organize olmayan piyasalarda tamamen alıcı ve satıcıların ihtiyaçlarına göre düzenlenmektedir. Yatırımcılara büyük fayda sağlayan opsiyon sözleşmeleri aynı zamanda yatırımcıları zarara da uğratabilmektedir. Kaldıraçlı işlemler içerisinde yer alan opsiyon sözleşmeleri opsiyon alıcısına az miktarda yatırım yapılarak yüksek getiriler sunarken opsiyon satıcısı fiyat değişimlerinden kaynaklı zarara uğrayabilmektedir(Tezer ve Aslan, 2015).

Opsiyonlar ileri bir tarihte sermaye piyasasında işlem gören ürün ya da kıymetlerin fiyatında meydana gelebilecek değişimlere karşı ürün veya kıymetin alım ya da satımını yapanları riskten korumaktadır. Yatırımcıların fiyat dalgalanmalarına karşı riskini de azaltmaktadır. Opsiyon primi sayesinde sözleşmeye konu olan dayanak varlığın fiyat değişimlerinde meydana gelen dalgalanmalara karşı yatırımcılar zarara uğramaktan kurtulmaktadırlar(Şeker vd. 2018).

1.1.4.3.1.4.Swap sözleşmeleri

Swap (takas) işlemleri, dönemsel olarak meydana gelecek olan nakit akışlarının taraflar arasında belirli şartlara göre el değiştirme işlemi olarak tanımlanmaktadır. Swapların işlem gördüğü piyasalarda tarafların bizzat kendilerinin uzlaşması güç olmakla beraber bu sözleşmelerde genellikle piyasada aracılık eden bir kurum tarafından taraflar bir araya getirilmektedir. Swap uzlaşmaları da forward uzlaşmalarında olduğu gibi kurumlar arasında yapılmakta ve bu piyasalarda yer alan ürünlerden bireysel yatırımcılar faydalanamamaktadır. Vadeli işlemler içerisinde küresel pazarlarda en fazla işlem gören

sözleşmeler swap sözleşmeleri olmaktadır. Tezgahüstü piyasalarda en sık görülen swap sözleşmesi ise faiz swapı olmaktadır(SPL1011, 2021).

Swap sözleşmeleri tarafların piyasadaki faiz ve kur değişikliklerine karşı riskten korunmasını ve getiri elde etmesini sağlamaktadır. Swap sözleşmelerinin kullanımının temel nedenleri şunlardır(TSPAKB, 2012);

- a) Yabancı para fonlarına ulaşabilme kabiliyeti ya da ulaşma zorlukları,
- b) Sabit olmayan faizle fon teminine karşılık sabit faizli fon temin etmede yaşanan güçlükler,
- c) Piyasa çeşitliğinden kaynaklı farklılıklar,
- d) Swapa taraf olanların aynı piyasada ve aynı büyüklükteki kredilere sahip olmamasıdır.

Bu nedenler swap sözleşmelerinin kullanım amacını ortaya koymaktadır. Yoğun olarak kullanılan swap türleri faiz ve döviz swapları olmaktadır. Bu şekilde swap tarafları kendilerini risklere karşı koruyabilmekte ve getiri elde edebilmektedirler.

1.1.4.4.Tahviller

Kamu ya da özel sektör tarafından fon ihtiyacını karşılamak için ihraç edilen borçlanma araçlarıdır. Tahviller iskontolu, primli ya da kupon ödemeli olarak ihraç edilebilmektedirler. Ödemeye ilgili şartlar ve uygulanacak faiz oranı tahvili ihraç eden ihraççılar tarafından belirlenmektedir. Tahvillerin geri ödemeleri belirli taksitler halinde ya da vade sonundan tamamı ödenebilmektedir.

1.1.4.4.1. Tahvil türleri

Borçlanma aracı olan tahvillerin çeşitli türde ihraçları mümkün olmaktadır. Bunlar(Parasız, 2009);

a) Devlet tahvilleri ve özel Sektör tahvilleri

Hazineye nakit para girişi sağlayan belirli bir vade sonunda alıcısına getiri sağlayan 1 yıldan uzun vadeli senetler devlet tahvili olarak adlandırılmaktadır. Devlet tahvilleri iskontolu ya da kuponsuz olarak ihraç edilebilmekte ve vade sonunda veya dönemsel faiz ödemeleri yapılmaktadır.

b) Primli-Başabaş tahviller

Üzerinde yazılı olan nominal değer üzerinden ihracı yapılan tahviller başabaş tahviller olmakta iken üzerinde yazılı olan nominal değerden düşük bir bedelle satışa sunulan tahviller primli tahviller olarak adlandırılmaktadır.

c) İkramiyeli tahviller

İkramiyeli tahviller, satışları artırmak adına alıcıları yönlendirmek için tahvillere uygulanan primler dışında da bazı nakit ikramiyelerin verilebileceği söylenmekte olup tahvil alıcılarına sağlanacak fayda borcu sona erdiren şartlarda belirtilen faiz ödemesi içinde yer almaktadır. Alıcılara sağlanacak olan yarar faiz dışında bir durum olmamaktadır.

d) Nama ve hamiline yazılı tahviller

Menkul kıymetlerde olduğu gibi tahviller de nama veya hamiline yazılı olarak ihraç edilebilmektedir. Fakat ülkemizde sadece hamiline yazılı tahvillerin ihraç edildiği sürekli hale gelmiştir.

e) Paraya çevrilme kolaylığı olan tahviller

Özel sektör tarafından ihracı yapılan özel sektör tahvillerinin vadesi standart hale getirilmiştir. Bu vadeler en fazla 7 yıl, en az 2 yıl olmaktadır. Tahvillerin geri ödenmesinde belirli bir süre söz konusu olmaktadır. Bazı tahvillerde ihraçtan itibaren belirli bir süre geçtikten sonra o güne kadar işlemiş faiziyle beraber paraya dönüştürme imkanı sağlamaktadır. Kimi tahvillerde bu durum istenildiği anda kullanılırken kimi tahviller de ise ihraç eden şirketten bu durum istenerek yapılabilmektedir.

f) Garantili ve garantisiz tahviller

İhracı yapılan tahvillerin piyasada satılma ihtimalini artırmaya yönelik ihracı yapan kuruluşun bağlı olduğu kuruluş tarafından garanti sağlanma durumu olmaktadır. Bu garantinin kapsamı ihraç edilen tahvilin anapara ve faizinin senette belirtilen sürede veya sürelerde geri ödenmesini oluşturmaktadır.

g) Sabit ve feğişken faizli tahviller

Tahvillerde getiri olan faizde ekonomik nedenlerle meydana gelen değişimlere karşı elde edilecek faiz gelirinin ortadan kalkmasını önlemek adına ihraç edilen tahvil türüdür. Tahvil

piyasası faizde meydana gelen değişikliklerden dolayı sorunlar yaşayabileceği için bu şekilde ihraç edilen tahviller bulunmaktadır.

h) Endeksli tahviller

Endeksli tahviller, fiyatlar genel seviyesinin sürekli arttığı eflasyonun yüksek olduğu dönemlerde ihraç edilen tahviller olmaktadır. Bu tahviller dövize ya da altına endeksli olarak ihraç edilmekte ve tahvil alıcısı tarafından ödenen anaparayı korumaya yönelik yapılan tahvil türü olmaktadır. Endeksli tahviller ihraç edildiği vade başlangıç günü ile vade bitiş günü altın ya da belirlenen döviz kurundaki meydana gelen artış oranı kadar ana para oranı artırılarak tahvili elinde bulundurana ödenmektedir.

1.1.4.5.Varlığa dayalı menkul kıymetler

Varlığa dayalı menkul kıymetler (VDMK), bir kurumun bilançosunun aktifinde bulunan ve ikincil piyasalarda pazarlanabilmesi için senet ve teminatlı alacakların menkul kıymete dönüştürülmesi olarak tanımlanmaktadır(Vatansever, 2000).

Varlığa dayalı menkul kıymetler şirketlerin aktif kısmında yer alan alacakları ile duran varlık kısmında yer alan varlıklarının menkul kıymet haline dönüştürülerek alım ve satım işlemi için ihraç işlemi olmaktadır. Varlığa dayalı menkul kıymetler genel finans ortaklıkları, bankalar, finansman şirketleri, finansal kiralamaya yetkili kuruluşlar ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları tarafından ihraç edilebilmektedirler. İhraç edilecek varlığa dayalı menkul kıymetlerin konusunu oluşturabilecek alçak türleri şunlar olmaktadır(İMKB, 2012);

a) Tüketici kredileri

Bankalar tarafından ticari amacı olmamakla birlikte ürün veya hizmet alımı için şahıslara kullandırmış olduğu bireysel krediler ile tüzel kişilere finansman şirketleri tarafından kendi yasal şartları sınırları içerisinde kullandırdıkları krediler,

b) Konut kredileri

Bankalar ile toplu konut idaresi başkanlığı arasında uzlaşılan anlaşma kurallarına göre bankaların kendi imkanlarıyla yapımı tamamlanmış olan konutları alan kimselere vermiş oldukları krediler ile konut piyasasını desteklemeye yönelik satın alınan konutun banka tarafından borcu bitinceye kadar ipotek edilerek sağlanan KİT statüsündeki bankalar tarafından verilen krediler,

c) Finansal kiralama sözleşmelerinden doğan alacaklar

Finansal kiralama işlemi yapan şirketlerin yapmış oldukları kiralama işleminden kaynaklanan alacaklar,

d) İhracat işlemlerinden doğan alacaklar

Finans şirketleri ve bankalar tarafından ihracat yapılması için kullandırılmış olan krediler ile faktoring faaliyetinde bulunan kuruluşlar tarafından yapılan işlemlerden doğan belgeye dayalı alacaklar,

e) Diğer alacaklar

Banka dışındaki ürün ve hizmet üreten anonim ortaklıkların müşterilerine yapmış oldukları vadeli satıştan kaynaklanan senede dayandırılmış alacakları ve KİT lerin yapmış oldukları senede dayandırılmış olan taksitli alacaklar,

f) T.C. Ziraat Bankası tarafından Tarım kredi Kooperatiflerinin sunmuş olduğu bireysel kredilerle ilgili düzenlenen senetli alacaklar,

g) Halk Bankası tarafından küçük işletmelere kullandırılan krediler,

h) Gayrimenkul yatırım ortaklıklarının elinde bulunan gayrimenkullerin satılmasından ya da satış vaadine dayandırılan sözleşmelerden doğan senede bağlanmış alacakları.

1.2. Finansal piyasalarda yatırımcı ve yatırımcı-tüketici bağlamı

Yatırımcı, elde edilen gelirin bir kısmının harcanması ve kalan kısmının tasarruf amacıyla ayrılarak herhangi bir yatırım aracına aktarılması ile gelir elde etmeye çalışan kimse olarak ifade edilebilmektedir. Finansal piyasalarda faaliyette bulunan yatırımcılar ellerinde bulundurdıkları tasarruflarını piyasaya arz etmektedirler. Ancak sermaye piyasalarının işleyişinin düzgün olması piyasada faaliyette bulunan yatırımcı sayısı ve işlem miktarına bağlı olduğundan söz edilmektedir. Bundan dolayı yatırımcılar sermaye piyasaları için önemli olmaktadır(Okur, 2004).

Yatırımcılar finansal piyasalarda faaliyette bulunurken bu piyasalarda yer alan kuruluşlardan çeşitli hizmetler almaktadır. Dolayısıyla yatırımcılar finansal aracı kuruluşlar tarafından sağlanan hizmetleri satın almaktadırlar. Bu durumda yatırımcılar kendilerine sunulan hizmetleri kullanmaları durumunda ilgili kuruluşların tüketicisi durumunda olmaktadır. Bir başka anlatımla yatırımcılar kuruluşlardan almış olduğu hizmetleri tüketerek kendi

yatırımla ilgili hedeflerini yerine getirmeye uğraşmaktadırlar. Dolayısıyla yatırımcıların ilgili finansal ürün ve hizmetlere karşı bilgisinin eksik veya az olması ya da yatırımcıların ilgili ürünleri kavrayamaması gibi sorunlar yatırımcı-firma ilişkisi oluşturmaktadır. Yatırımcılar kendilerine sunulan finansal hizmetleri yatırım amacıyla faydalıyor gibi olsalar da finansal piyasalarda yer alan kuruluşlardan almış oldukları hizmetleri tüketmelerinden dolayı farklı bir hizmeti tüketen tüketicilerden farkları bulunmamaktadır(Çetin, 2011).

Kripto para yatırımcıları kripto para borsalarından finansal hizmetler almaktadır. Dolayısıyla ilgili borsaların sağladığı hizmetleri tükettiği için yatırımcıları borsaların müşterileri olarak ifade etmek mümkün olmaktadır. Bu anlamda kripto para yatırımcıları borsaların müşterisi durumunda oldukları için bu yatırımcıları tüketici olarak ifade etmekte mümkündür.

1.3. Yatırımcı davranış teorileri

Finansal kıymetlere yatırım yapan yatırımcıların elde etmek istediği faydaya göre çeşitli davranışlar sergilediği görülmektedir. Yatırım araçlarının alım satımını yaparken göstermiş oldukları davranışların literatürde kapsamlı bir şekilde tartışılmaktadır. Literatüre bakıldığında iki tür yatırımcı davranış kuramının olduğu görülmektedir. Bunlar, geleneksel finans kuramı ve davranışsal finans kuramı olmaktadır.

1.3.1. Geleneksel finans teorisi

Geleneksel finans, finans piyasalarının etkin bir şekilde çalıştığını ve piyasada yer alan bireylerin rasyonel olarak davranış sergilediklerini kabul eden bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel finasta riskler belirli yol ya da yöntemlerle tespit edilebilmekte ve geleceğe yönelik yatırım davranışında bulunmak isteyen yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyen belirsizlik durumunu azaltabilmektedir(Aktaş Şenkardeşler, 2016). Bir diğer ifadeyle geleneksel finans yatırımcıların duygusal ve ruhsal davranışlarını yok sayarak yatırımcıları tamamen mantık çerçevesinde hareket eden varlıklar olarak tanımlamaktadır. Yatırımcılar tamamen kendi faydalarını maksimize etmeyi düşünmektedir ve bu faydalarına göre hareket etmektedir. Beklenti teorisi çerçevesinde yatırım davranışında bulunan yatırımcılar beklentilerini yenileyebilen ve yapmış oldukları hataları tekrarlamayan mekanik varlıklar olarak ifade edilmektedir(Şenbayram, 2019).

1.3.1.1.Beklenen fayda teorisi

Beklenen fayda teorisi ilk olarak temeli 1738 yılında Daniel Bernoulli tarafından ortaya konulmuş ve 1944 John Von Neumann ve Oscar Morgenstein tarafından geliştirildiği ifade edilmektedir. 1979 yılında Kahneman ve Tversky tarafından beklenti teorisi geliştirilene kadar yoğun risk altında karar alma teorisi olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Bu teori beklenti içerisinde yatırım kararında bulunan yatırımcıların belirsiz bir durumdayken vereceği olası bir yatırım kararı ile elde edileceği faydanın ve olayın gerçekleşme olasılığı ile çarpılması sonucu elde edilen sonuç olarak ifade edilmektedir. Ortaya çıkan fayda yatırımcıların rasyonel olarak karar verdiği varsayımı ile elde edilmektedir(Sefil ve Çilingiroğlu, 2011).

Kahneman ve Tversky (1979) yapmış oldukları çalışmada beklenen fayda teorisini eleştirmişler ve alternatif yeni bir model geliştirmişlerdir. Geliştirdikleri alternatif modeli beklenti teorisi olarak ifade etmektedirler. Bu teoride yatırım kararı alan yatırımcıların risk beklentileri ile fayda teorisinde yer alan temel ilkelerin birbiriyle uyuşmadığından söz edilmektedir. Yani yatırım kararı veren bireylerin her zaman rasyonel davranamayacağını öne sürmektedirler.

Beklenen fayda teorisi özünde bireyleri tamamen kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden ve kendi faydalarını maksimize etmeye çalıştıklarını varsayan bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahneman ve Tversky ise beklenen fayda teorisini eleştirerek farklı bir boyuta taşımışlar ve burada bireylerin her zaman rasyonel olarak davranamayacaklarını söylemektedirler. Bu anlamda yatırımcı karar verirken elde edilecek kazanç veya uğranılacak olan zararın değerinin bireylerin karar vermelerinde etkili olduğu sonucunu ortaya koymuşlardır.

1.3.1.2.Etkin piyasalar hipotezi

Fama (1970) yapmış olduğu çalışmaya göre etkin piyasalar hipotezi, herhangi bir zaman diliminde sermaye piyasasında alım satımı yapılan menkul kıymet fiyatlarının yatırım yapılacak şirketle ilgili her türlü bilgiyi yansıttığı varsayılmaktadır. Menkul kıymet fiyatlarından anlaşılan bilgi piyasayı etkin yapmaktadır.

Etkin piyasalar yatırımcılar arasında her hangi bir bilgi farklılığı bulunmadığı ve yatırım yapılacak menkul kıymet fiyatlarına dolaysız olarak aktarıldığı piyasalar olarak

tanımlanmaktadır. Bu piyasalarda yatırıma konu olan kıymetin fiyatı gerçek değerinden farklı olarak alım satım işlemi gerçekleştirilememektedir. Etkin piyasalar hipotezinin temelleri aşağıdaki gibi olmaktadır(Şenbayram,2019).

- Yatırım kararı alan yatırımcılar bu kararlarını risk ve belirsizlik halinde yapmaktadır.
- Yatırım davranışında bulunan yatırımcıların amacı en yüksek getiriye arzulamaktadır.
- Yatırımcılar arasında menkul kıymetlerle ilgili bilgi farklılığı olmamakta ve bilgiye ulaşmanın zorluğu bulunmamaktadır.
- Yatırım kararı alan bir yatırımcı diğer yatırımcıların aldığı kararlarla ilgili fikir sahibi olabilmektedir.

1.3.2. Davranışsal finans teorisi

Davranışsal finans teorisi, yatırım kararı alan bireylerin rasyonel olmadıklarını ve geleneksel finansın görüşlerine uymadıklarını ortaya koymaktadır. Bu teori insanların davranışsal farklılıklarını ortaya koyarak bu farklılaşmanın bilişsel ve duygusal temelli olduğu ve psikoloji bilimi sayesinde finans alanı farklı bir yöne ilerleme yapmaktadır(Sefil ve Çilingiroğlu, 2011).

Yatırımcıların yatırım kararında bulunurken bilişsel, duygusal ve sosyal eğilimlerinin önemli olmaktadır. Yatırım davranışında bulunanların yatırım kararı alırken geçmişteki deneyimleri, yaşadıkları ortam ve ruhsal durumları yatırım kararları üzerinde etkili olmaktadır. Geleneksel finansın piyasada yaşanan problemlere ilişkin bir sonuç üretemediği durumlarda davranışsal finans ortaya çıkmış ve davranışsal finans, yatırımcıların yatırım yapma konusunda karar mekanizmalarının nasıl oluştuğunu ve piyasanın nasıl işlediğini araştırmaktadır(Paksoy ve Aykut, 2021).

Yatırım kararı alan bireyler davranışsal finansa göre tam olarak rasyonel bir şekilde yatırım davranışında bulunmamaktadır. Geleneksel finansın görüşleriyle uyum söz konusu olmamaktadır. Yatırımcıların psikolojik durumları ve değerleri yatırım davranışında bulunurken önemli olmaktadır (Aktaş Şenkardeşler, 2016). Davranışsal finans teorisi, finansal piyasalarda faaliyette bulunan yatırımcıların nasıl hareket etmeleri gerektiği yerine

reel olarak nasıl hareket etiklerini öğrenmeye çalışmaktadır(Bostancı, 2003). Birçok yatırımcı yatırım kararı alırken yatırım yapacağı varlıkla ilgili kapsamlı bir değerlendirme yapmadan alım satım kararı almaktadır. Yatırımcıların davranışlarıyla ilgili davranışçı finans modelleri şu şekilde olmaktadır(Gümüş ve Koç ve Agalarova, 2013).

- Yatırımcılar uygun gördükleri avantajları kaçırmamak adına hızlı ve öfkeli şekilde davranması,
- Pazarda bulunan bilgiye karşı tam anlamıyla güvenin olmaması,
- Piyasadaki etik kuralların işlerlik sağlamaması,
- Yatırım kararı verenin özgüven eksikliği,
- Piyasada bulunan karmaşık bilgilerin karar aşamasında karara ulaştırılacak şekilde yorumlanamaması olarak ifade edilmektedir.

1.3.2.1.Beklenti teorisi

Geleneksel finans kuramında yer alan beklenen fayda teorisi Kahneman ve Tversky(1979) tarafından eleştirilerek yeni bir boyut kazanmıştır. Kahneman ve Tversky, yatırım davranışında bulunan yatırımcılar her zaman rasyonel olarak davranmamakta ve risk ve belirsizlik beklentileri yatırım davranışları üzerinde etkili olmaktadır.

Yatırımcıların psikolojik durumları, bilişsel ön yargıları onların rasyonel olarak hareket etmelerini engellemektedir. Bu nedenle yatırımcılar rasyonel olarak davranmamaktadır(Gökmen, 2021). Bu anlamda geleneksel finasta yer alan bireylerin rasyonel olarak davrandığı beklentisi davranışsal finasta kabul görmemektedir. Davranışsal finansa göre bireyler rasyonel olarak davranmamaktadır.

Yatırımcıların vereceği kararları etkileyen ruhsal yönelimler, yatırım yapanları akılcı davranmaktan alıkoymaktadır. Yeterli seviyede deneyime sahip olmayan yatırımcılar yatırım kararlarını şahsi fikirlerine ve sezgilerine göre almaktadır. Beklenti teorisi rasyonel olarak kabul etmediği insanın yatırım kararında bulunurken etkilenmiş olduğu bütün durumları dikkate almaktadır. Beklenti teorisi ve beklenen fayda teorisi tam anlamıyla birbirlerinin tersi kuramlar olmamakla birlikte her iki teoride bireylerin elde etmek istediği faydayı maksimize olarak hedeflemektedir(Şenbayram, 2019).

1.3.2.2.Etkin piyasalar hipotezinin olmaması

Geleneksel finasta piyasaların etkin olduğu varsayımı yer almaktayken davranışsal finasta piyasaların etkin olmadığı görüşü yer almaktadır. Davranışsal finans etkin olmayan finansal piyasalarda meydana gelen olayların sistematik nedenlerini belirlemekte ve belirlemiş olduğu nedenleri dikkate alarak piyasadaki hareketleri açıklayabilmek için modeller geliştirmeyi hedeflemektedir(Bostancı, 2003).

Psikolojik ön yargılarının etkisi altında kalan yatırımcılar yatırım kararı alırken rasyonel olmayan davranışlarda bulunmakta ve bu şekilde gösterilen davranış sonucunda piyasanın etkinliğini düşmektedir. Yatırımcıların rasyonel olmayan davranışlarını ortadan kaldırmak mümkün olmamaktadır. İnsanın olduğu herhangi bir ortamda standart durumlar söz konusu olmamaktadır(Ede, 2007).

1.4.Finansal yatırımcı tipleri

Finansal piyasalarda faaliyet gösteren bireysel yatırımcıların kendi kişisel tipleri yatırım kararlarında etkili olmaktadır. Yatırım tercihinde bulunan yatırımcıların kendi kişisel özelliklerini de dikkate alarak yatırım davranışı göstermektedirler. Bu bölümde finansal piyasalarda yatırım davranışı gösteren yatırımcıların kişisel özellikleri ele alınmaktadır.

1.4.1. Risk alma eğilimi açısından yatırımcı tipleri

Finansal piyasalarda faaliyette bulunan yatırımcılar çeşitli risk algılamalarına göre yatırım tercihlerini gerçekleştirmektedirler. Yatırım davranışında bulunan yatırımcıların kararları risk ve beklenti durumuna göre şekillenmektedir. Her yatırımcı farklı risk algısına ve farklı beklentiye sahip olmaktadır. Elde edilecek fayda değerlendirildiğinde her yatırımcı kendi risk ve getiri beklentisine göre uygun olan piyasada alım satım işlemi gerçekleştirmektedir(Çakar ve Özkan, 2019). Literatüre bakıldığında riske göre davranışta bulunan üç adet yatırımcı tipinin olduğu görülmektedir. Bunlar; Risk alan yatırımcı, riskten kaçınan yatırımcı, riske kayıtsız kalan yatırımcı olarak sıralanabilmektedir.

1.4.1.1.Riski seven yatırımcı

Yatırım davranışında bulunan bireylerin bu davranışlarını gerçekleştirirken risk olarak görülen durumun yatırımcılar tarafından az olarak önemsendiği ya da yatırımdan elde edecekleri getiri beklentisinin yüksek olması sebebiyle yüksek düzeyde risk alabilen

yatırımcıların bulunduğu yatırımcı tipi olarak ifade edilmektedir(Afşar, 2020). Bu nedenle bu yatırımcı tipinde yatırımcıların riske karşı tutumları beklentilerine yönelik şekillenmektedir. Riski seven bir yatırımcı finansal bir ürüne yatırım yaparken tahmin ettiği kesin olmayan fayda beklentisi yatırım yapmama durumunda elde edilmesi beklenen faydadan daha yüksek olduğu ifade edilmektedir(Gacar, 2019).

1.4.1.2.Riski sevmeyen yatırımcı

Bu tür yatırımcılar yatırım yapılan yatırım araçlarında risk içermeyenleri seçmektedir. Genellikle sabit getirisi olan yatırım araçlarına yatırım yapmaktadır. Risk düzeyi yüksek olan yatırım araçlarına yönelik yatırım davranışında bulunmamakta ve risk düzeyi yüksek olan finansal ürünler bu tür yatırımcılar tarafından tercih edilmemektedir(Özçelik, 2018). Riski sevmeyen bir yatırımcı yatırım kararı verirken risksiz yatırım araçlarına yönelmektedir. Yatırım tercihlerinde risk almak istememektedir ve riskten kaçınmaktadır.

1.4.1.3.Riske kayıtsız kalan yatırımcı

Riske karşı kayıtsız olan yatırımcılar için dikkat edilen durum yatırımdan elde edilecek olan getiri miktarı olarak ifade edilmekte ve yatırım yapılan finansal ürünün riski yatırım tercihi üzerinde etkili olmamaktadır(Ceylan, 2015). Bu yatırımcı tipinde riskin herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Yatırımcı beklenen getiriye yönelik yatırım tercihinde bulunmaktadır. Bu nedenle bu tür yatırımcıların yatırım tercihinde bulunurken yatırım araçlarının herhangi bir önemi olmamaktadır(Kuzkun, 2013).

1.4.2. Rasyonel ve rasyonel olmayan yatırımcı tipleri

Literatüre bakıldığında finansal piyasalarda yatırım araçlarına yatırım davranışında bulunan yatırımcıların bir başka tipi olarak da rasyonel ve rasyonel olmayan yatırımcı olarak ayrılması karşımıza çıkmaktadır.

1.4.2.1.Rasyonel yatırımcı

Yatırım kararlarını kendi faydasını dikkate alarak ve elde etmek istediği faydanın olabilecek en yüksek düzeyde elde etmeyi hedefleyerek davranış gösteren yatırımcı tipi olarak ifade edilmektedir. Bu tip yatırımcıların yatırım tercihleri uyumlu ve en uygun yatırım tercihinde bulunmaktadır. Yatırım alternatifleri içerisinde kendi faydalarını en üst düzeyde tutan bireyler olarak ifade edilmektedir(Yılmaz, 2009).

1.4.2.2.Rasyonel olmayan yatırımcı

Finansal piyasalarda yatırımcılar yatırım kararı verirken birçok durumdan etkilenmekte ve bu nedenle rasyonel karar verememektedir. Bireylerin yatırım tercihlerine etki eden faktörler nedeniyle yatırımcılar rasyonel olmayan şekilde karar vermektedir. Yatırımcılar piyasada yer alan bilgiler yerine söylentileri dikkate alabilmekte ve bu yönde yatırım kararı verebilmektedir. Aynı zamanda yatırımcılar piyasada yer alan bilgilere olması gerekenden fazla veya az tepki göstermektedir. Bu nedenle bu şekilde yatırım kararı alarak yatırım davranışında bulunmaları yatırımcıların rasyonel olmayan bir yatırımcı tipinde olduklarını göstermektedir(Ede, 2007).

1.4.3. Yatırım yapma yöntemine göre yatırımcı tipleri

Yatırımcılar yatırım araçlarına yatırım davranışı gösterirken iki farklı yöntem kullanmaktadır. Bu yöntemlerden biri yatırımlarını bizzat kendileri yöneterek yapmakta diğer bir yöntem ise yatırımcılar yatırımlarını uzmanlardan destek alarak yapmaktadır(Ayvalı 2014).

1.4.3.1.Tasarrufunu kendin yönet yöntemi

Yatırım davranışında bulunan yatırımcılar alacakları finansal ürünlerle ilgili araştırmaları kendileri yapmakta ve ya yapacakları yatırımla ilgili tavsiye satın alarak yatırım davranışlarını gerçekleştirmektedir. Bu tip yatırımcılar portföylerini kendileri yönetmektedirler. Bu yöntemlerin yatırımcılara avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Yatırımcılar fonlarının bulunduğu yatırım araçlarını kendileri seçtiğinden bu fonların hangi yatırım aracında olduklarını da bilmektedirler. Parasını idare eden yatırımcı bu durumdan keyif almaktadır. Elde edeceği getiri yatırımcının kendi davranışının bir sonucu olmaktadır. Ancak bu yöntemde araştırma ve satın alma maliyetlerinin yüksekliği, yapılan araştırmanın yeterli seviyede olmaması, yatırım yapılan yatırım araçlarının çeşitliliğinin azlığı nedeniyle riskin yeterince yayılamaması, idare edilen para miktarının araştırma ve aracılık işlemleri için yeterli olmaması gibi nedenler olumsuz bir durum olarak ifade edilmektedir.

1.4.3.2.Profesyonel fon yöneticilerinin hizmetlerinden yararlanma yöntemi

Yatırımcılar tasarruflarını yönetmek istemediği durumlarda ise profesyonel fon yöneticilerinden yararlanmaktadır. Yatırımcı fon yöneticisiyle karşılıklı olarak bir sözleşme yapmakta ve elinde bulunan tasarrufunu devretmektedir. Fon yöneticileri yatırımcılardan

toplamış olduğu fonları uygun olarak gördükleri yatırım araçlarında değerlendirmektedir. Fon yöneticilerinin işlem maliyetleri daha düşük gerçekleşmekte ve kendi yatırımını yöneten yatırımcıların karşılaştığı olumsuz durumların üstesinden gelebilmektedir. Bu sayede yatırımcılar için faydalı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır(Elmas, 2010).

1.4.4. Finansal piyasalarda yatırımcı tipleri

Literatüre bakıldığında finansal piyasalarda faaliyet gösteren iki tür yatırımcı olduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır. Bunlar; Bireysel ve kurumsal yatırımcılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.4.1. Bireysel yatırımcı

Bireysel yatırımcılar, elinde bulundurdıkları tasarruflarını dönemsel olarak getiri elde etmek amacıyla yatırım araçları satın alan kimselerdir. Bireysel yatırımcılar kendi içlerinde çok farklı kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler kurumsal yatırımcılar için çalışan uzman kişiler kadar finans piyasalarında bilgiye sahip kişilerden oluşabileceği gibi çok az bilgiye sahip olan bireylerden de oluşabilmektedir. Bireysel yatırımcıların en benzer yanı ellerinde yatırım amaçlı kullanmak istediği fonlarının olması ve bu fonları kendilerinin yönetmesi olarak ifade edilmektedir(Okur, 2004).

Bireysel yatırımcılar genellikle kendi nam ve hesapları adına yatırım faaliyetinde bulunan ve yatırım miktarları genelde düşük miktarda olan yatırımcılar olarak tanımlanmaktadır. Bireysel yatırımcıların riski anlama ve gelir elde etmeye yönelik hareketleri uzman bir şekilde olmamaktadır. Karar almalarında hem ruhsal hem de kişisel özelliklerinin önemli olduğu belirtilmektedir (Cihangir, Şak ve Bilgin, 2016). Bireysel yatırımcıların sermaye bütünlüğünü azaltmadan, bu sermayeyi artırmak ve devamlı olarak getiri elde etmek amacıyla sermaye piyasalarında faaliyet göstermelerini kısıtlayan birçok faktör olduğu ifade edilmektedir. Kendi bildikleri şeyin doğruluğunu kabul edip bunu destekler nitelikteki bilgiyi arayıp gerçek bilgiyi aramama, piyasada faaliyet gösterirken zamanlamayı iyi yapamama, sürü tavrı sergileme, almış olduğu finansal yatırım aracına duygusal olarak bağlanma, kendilerine olan güvenlerinin aşırı olması sebebiyle zararlı işlem yapmak gibi ruhsal açıdan davranışları olduğu ortaya çıkmaktadır. Bireysel yatırımcıların eğitileceği ve bu sayede psikolojik açıdan önyargılarının azaltılacağına mümkün olduğu sonucuna ulaşılmaktadır(Beyazıt Hayta, 2014).

1.4.4.2.Kurumsal yatırımcı

Tasarruf sahipleri finansal piyasalardan finansal ürün olarak ellerinde bulundurdıkları fonları değerlendirmektedir. Ancak finansal piyasaların karmaşıklığı ve bireysel yatırımcıların yeterli bilgi birikimi ve uzmanlığa sahip olmamaları nedeniyle bireysel yatırımcıların hem elde etmek istediği getiri açısından hemde portföyün genel durumu bakımından risk oluşmaktadır. Bu nedenle kurumsal yatırımcılar kolektif yatırım kuruluşlarından oluşmuş ve tasarruf sahiplerinden toplanılan fonlar kurumsal yatırımcılar tarafından yönetilmektedir. Kurumsal yatırımcılar bu kolektif kuruluşlarda çalışan finansal anlamda uzman kişiler tarafından yönetilmektedir. Finansal piyasalarda en büyük ve en etkili yatırımcı grubunda yer almaktadırlar. Ayrıca kurumsal yatırımcılar finansal piyasaların etkin çalışmasına ve derinlik kazanmasına yardımcı olmaktadır. Kurumsal yatırımcılar, fonlar, yatırım otaklıkları, portföy yönetim şirketleri olarak sıralanmaktadır(Okur, 2004).

Kurumsal yatırımcılar finansal piyasalarda uzman şekilde yatırım işlemini gerçekleştiren kişi veya kurumların fonlarını yöneten finansal kuruluşlar olarak ifade edilmektedir. Kurumsal yatırımcılar finans piyasalarında faaliyet gösteren sermayesi en yüksek olan ve en etkin yatırımcılar olmaktadır. Elinde bulundurdıkları fonları finansal piyasalarda kullanmak isteyen fakat piyasayla ilgili yeterli bilgi, zaman ve aynı zamanda tecrübeye sahip olmayan yatırımcılar kurumsal yatırımcılardan faydalanmaktadır(Özçelik, 2018)

1.4.5. Aktif ve pasif yönetimine göre yatırımcı tipleri

Finansal piyasalarda yatırım davranışında bulunan yatırımcı tiplerinin aktif ve pasif yatırımcı olarak da ayrıştırıldığı görülmektedir.

1.4.5.1.Aktif yönetim yapan yatırımcı

Aktif yatırımcı, finansal piyasaların etkin olmadığını düşünerek yatırım yönetiminde bulunan bir yatırımcı tipi olarak ifade edilmektedir. Etkin olmayan bir piyasada yatırımcı yatırım yapacağı ürünlerin mevcut fiyatları ve ilerde yaşanacak fiyat hareketlerinden fayda sağlayacağını düşünerek yatırım davranışında bulunmaktadır. Etkin piyasanın olmadığını varsayan bir yatırımcı fiyatının düşük olduğuna inandığı bir yatırım aracına yatırım yaparak ilerde artacağını düşünmektedir(Sevil ve Şen, 2001). Bu anlamda aktif yatırımcı sürekli olarak piyasada fiyat kontrolleri yaparak kendine göre uygun gördüğü bir yatırım aracına yatırım yaparak fayda sağlamayı dikkate almaktadır.

1.4.5.2.Pasif yönetim yapan yatırımcı

Pasif yönetimde finansal piyasaların son derece iyi işlemekte olduğu düşünülmemekte ve yatırımcılar arasında piyasa, ürün ve benzeri durumlarda bilgi düzeylerinin farklılaşmadığı ve etkin işleyen bir piyasada fiyat farklılığının oluşmaması nedeniyle yatırımcılar piyasadaki diğer yatırımcılardan fazla kazanç sağlayacağını düşünmemektedir. Bu sebeple pasif yatırım yönetiminde yatırımcılar piyasa ile aynı düzeyde bir getiri beklemektedir(Kayalıdere, 2009). Pasif yatırımcı fiyat farklılaşmasından kaynaklı kazanç sağlamayı olası görmemekte ve piyasa ile uyumlu şekilde hareket ederek piyasa ile aynı düzeyde getiri sağlamayı amaçlamaktadır. Oluşturdukları portföylerde bulunan yatırım araçları piyasadaki diğer portföylerin benzeri olmaktadır(Sevil ve Şen, 2001).

1.5.Yatırımcıların karar verme süreçlerini etkileyen faktörler

Bireysel yatırımcıların karar vermelerinde bazı faktörlerin önemli olduğu görülmektedir bu faktörleri; kişisel faktörler, finansal faktörler ve çevresel faktörler olarak sıralamak mümkün olmaktadır. Yatırımcı kararlarına etki eden faktörler bu bölümde incelenmektedir.

1.5.1.Kişisel faktörler

Yatırımcılar tarafından herhangi bir yatırım aracını alma kararına etki eden bireysel faktörler çok çeşitli olmaktadır. Bu faktörlerin içerisinde yatırımcılar açısından yaş, cinsiyet, sağlık, gelir durumu, yatırımcı beklentileri yaşam şekli, psikolojik durum, bilgi seviyesinin yeterli olması, gerekli olan zaman yer almaktadır. İlgili faktörler yatırımcıların karar vermelerinde önemli ölçüde etki etmektedir(Altın ve Ersoy ve Bekci, 2015).

Yatırımcıların finansal anlamda göstermiş oldukları tutumların eğitim durumu ve finansal bilgisine bağlı olduğu ifade edilmektedir. Yatırımcıların bilgi düzeyleri yatırım davranışında bulunurken beklentilerine en yakın olan yatırım aracına yönelmesinde fayda sağlamaktadır. Bilgi düzeyleri sayesinde doğru yatırım aracı seçilebilmektedir. Yatırımcıların bilgi düzeyleri yeterli seviyede olmadığında yanlış kararlar almalarının muhtemel olduğu ifade edilmekte ve sonucunda ise kayıplar ile karşılaşabilecekleri belirtilmektedir. Aynı zamanda yatırımcılar eksil bilgiye sahip olduklarında doğru karar veremediğinden diğer yatırımcıların davranışlarıyla benzer davranışlar göstererek sürü davranışına neden olabileceği ifade edilmektedir. Zaman açısından ise yatırım aracı satın alacak yatırımcıların ilgili yatırım aracına yönelik analiz yapmaları gerekmekte ve bu analizler doğrultusunda ise planlar

yapmaları gerekmektedir. Ancak yatırımcıların bilgi düzeyleri ilgili yatırım aracını almaya yeterli olsa dahi analiz ve planlama bakımından yeterli zamanı bulunmayan yatırımcılar analiz ve planlama gerektiren piyasalar yerine bu gibi durumların olmadığı piyasalarda davranış göstereceği belirtilmektedir(Emektar, 2007). Saraç ve Kahyaoğlu (2011)'na göre bireylerin yaşlarına göre arzu ve istekleri, riske karşı tutumları, beklentileri değişiklik gösterebilmektedir. Yatırımcıların yaşları yatırıma yönelik davranışları üzerinde etkin bir rol üstlenmekte ve yaşlı yatırımcıların riskli yatırım davranışında bulunmaları gençlere göre daha fazla olduğu belirtilmektedir. Cinsiyet biyolojik olarak kadın ve erkeği tanımlayan bir kavram olarak kabul edilmektedir. Cinsiyet kimlikleri ise, kadınlık özelliklerini (şefkat, sevecenlik, vb. gibi duygusal özellikler) ve erkeklik özelliklerini (saldırganlık, baskınlık vb. gibi etkili özellikleri) temsil etmektedir(Ceyhan, 2008). Bireysel yatırımcıların risk algılamasında kadın yatırımcıların erkek yatırımcılara göre daha az risk aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kadın yatırımcılar riski yüksek yatırım araçlarını tercih etmemekte iken erkek yatırımcılar risk düzeyi yüksek yatırım araçlarını tercih etmektedirler. Erkek yatırımcılar kadın yatırımcılara göre daha çok riskli işlemde bulunmaktadır(Cihangir, Şak ve Bilgin, 2016). Tasarruf sahibi yatırımdan elde edeceği getiri ile yatırım amaçlı kullanacağı fon miktarını belirlerken gelir ve yaşam biçimi etkili olmaktadır. Gelir durumu kişinin yaşam tarzını belirlemekte ve gelir arttıkça refah düzeyi de artmaktadır. Dolayısıyla yatırımcının bu iki durumunun artmasını ise eğitim durumu sağlamaktadır. Eğitimi artan bireyin risk alma düzeyinin artacağı bütün bu durumların yatırımcı davranışını etkileyeceği ifade edilmektedir(Emektar, 2007). Yatırımcıların beklentileri de yatırım davranışlarında etkili olmaktadır. Yatırımdan beklentisi elde edeceği faydayla alakalı olmaktadır. Yatırımcı elde edeceği getiriyi düşünerek yatırım davranışı göstermektedir. Psikolojik açıdan baktığımızda bireysel yatırımcının kendine olan güveni, kendi kararlarının doğruluğu, başarısızlık gibi durumlarda ‘ Zaten böyle olacağını biliyordum.’ gibi ifadelerin yer aldığı ve kendinin sürekli başarılı olacağına inanması ve kendini hatalı olarak görmemesi sayılabilmektedir. Ancak bu ön yargılı durumun finansal anlamda eğitim verilerek önlenilebileceği, bireysel yatırımcılara risk ve getiri konusunda bilgilendirme yapılarak onların daha az kayıp veya daha çok kazanç elde edeceği sonucu bulunmaktadır. Bireysel yatırımcılar eğitilerek kazançlarını artıracak, daha sağlıklı, güvenli yatırımlara yöneleceği söz konusu olmaktadır. Yine bireysel yatırımcıların finansal piyasalarda yer alan bilgi

eksikliği giderilerek kazançlı birer yatırımcı olacakları yönünde sonuca ulaşılmaktadır(Beyazıt Hayta, 2014).

1.5.2.Finansal faktörler

Yatırımcılar ellerinde bulundurdıkları fonu finansal bir yatırım aracı alırken özenle dikkat ettikleri durumlar olarak yatırılan fonun kaybedilmemesi, yatırılan fondan bir getiri sağlanması ve elde edilen getirinin yatırımcılar tarafından kabul görmesi gerekmektedir(Usul ve Bekçi ve Eroğlu, 2002).

Fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artış yatırımcıların yatırımda kullandığı fonun değerini etkilemektedir. Enflasyon karşısında alım gücü düşen yatırımcıların enflasyonun yaratacağı olumsuzluklardan kurtulmayı hedefleyecekleri dolayısıyla yatırımcıların enflasyonun üzerinde bir getiri elde edecekleri yatırım araçlarına yönelecekleri ifade edilmektedir(Özaltın ve diğerleri, 2015). Buradan hareketle yatırımcıların elde edeceği getiri ve yatırıma ayırdıkları fonun değerini kaybetmemesi istekleri yatırımcı kararlarını etkilediği anlaşılmaktadır.

Yatırımcılar yatırım aracı satın alırken elde ettikleri getirinin enflasyonun üzerinde bir getiri sağlamasına dikkat etmekte ve yatırım araçları tercih etmelerinde bu durum önemli olmaktadır. Bu sayede yatırımcılar yatırımda kullanmış oldukları fonlarının değer artışı sağlamasını hedeflemektedir. Aynı şekilde bireyler yatırım kararı verirken yatırıma yönelttiği fondan elde edeceği getirinin sürekli hale gelmesini hedeflemektedir. Bu anlamda yatırımcıların kararını getirinin sürekli olması durumu da etkilemektedir(Usul ve diğerleri, 2002).

1.5.3.Çevresel faktörler

Yatırımcıların finansal yatırım kararlarında etkili olan bir diğer durum ise çevresel faktörler olarak görülmektedir. Yatırımcıların ait olduğu aile ve grup, sosyal ve kültürel çevre, referans grupları olarak sıralamak mümkün olmaktadır(Özaltın ve diğerleri, 2015).

Kültür kavramı bireyin içinde yaşadığı toplumun özelliklerini belirten geçmişten gelen bir durum olarak ifade edilebilmekte ve bireyler çevreleriyle etkileşim kurarak kültür kavramına sahip olabilmektedirler. Bir bireyin davranış ve kararları içinde yaşadığı toplumla benzerlik göstermektedir(Ayvalı, 2014). Bireylerin içinde yaşadıkları sosyal ve kültürel durum yatırım kararlarına etki etmektedir.

Kişi üzerinde en etkili olan grup olarak aile ifade edilmekte ve ailenin karşılıklı iletişimde bireyleri etkilediği ifade edilmektedir. Yatırımcıların kararını etkileyen en önemli kuvvet olduğu belirtilmektedir. Bir kişinin ait olduğu grup kişinin kararları üzerinde etkiye sahip olmaktadır. Grup tarafından kabul edilen değerler, inanışlar gruba ait olan kişiler üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle bir yatırımcının ait olduğu grup yatırım kararlarında etkili olduğu ifade edilmektedir. Yatırımcının yatırım kararı verirken doğru karar almalarında kendilerine olan güvenleri düşük olmakta ve ait oldukları gruplardan ya da ailesinden yardım isteyebilmektedir. Yatırımcı ait olduğu bir gruptan görmüş olduğu yatırım davranışına katılarak sürü davranışı gösterebileceği ve grupla benzer yatırım kararı alabileceği belirtilmektedir(Usul ve diğerleri, 2002).

Yatırımcılar aile ve ait olduğu grupların dışında kendilerine örnek aldığı, ya da kendileri için önemli gördüğü kişi ya da kişilerin içinde bulunduğu toplulukları dikkate alarak yatırım davranışı gösterebilmektedir. Örneğin yatırım davranışında bulunan bir yatırımcı diğer yatırımcılar tarafından örnek alınabilmektedir. Bu durumda yatırım davranışında bulunan yatırımcıların ilgili referans aldıkları grup ya da kişiler tarafından yatırım kararında etkilendiği söylenebilmektedir(Böyükaslan, 2012).

1.6.Yatırımcı tutum kavramı

Tutum kavramı bir birey, bireylerden oluşan bir grup, nesne, konu veya bir fikir hakkındaki olumlu veya olumsuz yada kayıtsız kalma yönündeki değerlendirmeler ve bu değerlendirmeleri dikkate alarak bir davranışa geçmek olarak ifade edilmektedir. Bir başka anlatımla tutum kavramı kişinin bir konu ya da bilgi veya duruma karşı takınmış olduğu zihinsel bir duruşu veya hissi ya da duyguyu ifade etmektedir. Tutum öğrenmeyle olmakta ve bu öğrenme bireyin geçmişte elde ettiği tecrübe ve içerisinde yer aldığı çevre sayesinde olmaktadır(Koç, 2017).

Başka bir tanımda tutum kavramı bireylerin herhangi bir konuya karşı belirli kriterlere göre göstermiş oldukları öneğilim olarak ifade edilmektedir. Tutumla ilgili bireyler çevrelerindeki canlı, cansız veya soyut kavramlara karşı kendilerine göre çeşitli sınıflamalar yapmaktadırlar. Bireyler bir konu hakkında tutum belirlerken bizzat o konuyla ilgili direkt olarak tecrübe edinmeleri gerekmemektedir. Bireyler diğer bireylerin aktardıkları ya da çeşitli araçlarla elde ettikleri bilgiler sayesinde de tutum sahibi olabilmektedir. Tutumlar

bilişsel bir sistem haline gelerek bireylerin yaşadığı çevreyle ilgili ilişkilerini kolay hale getirmektedir(Baysal, 1981).

Tutum kavramı bireylerin eylemlerini ortaya çıkarma ve bu eylemleri geliştirme açısından önemli olmaktadır. Tutumdan etkilenen eylemlerde çeşitli gelişim faaliyetinde bulunurken tutumların farklılaşmasında yer almaktadır. Tutumlar ve eylemler bir birlerini etkilemektedirler. Bu etkileşim eylemin meydana gelme sırasında gerçekleşmektedir. Bu anlamda tutum ve eylemler etkileşim gösterirken etkide bulunan taraf diğer tarafı sağlamlaştırmakta ya da sonlandırabilmektedir. Ancak tutumlar sadece eylemin ortaya çıkmasında değil öncesinde de etkide bulunabilmektedir. Tutumları bir araya getiren oluşturan bazı öğeler bulunmaktadır. Bunlar(İnceoğlu, 2010);

- Zihinsel Öğeler
- Duygusal Öğeler
- Davranışsal Öğeler

Bireylerin canlı ya da cansız bir varlığa karşı tutumlarının meydana gelmesinde bu üç öğenin birbiriyle bir düzen içinde uygun olması gerekmektedir.

Tutum kavramı yukarda anlatılanlara göre ele alındığında kişilerin davranışa geçmeden önce ve davranış esnasında takınmış oldukları tavırlar olarak ifade etmek mümkün olmaktadır. Tutumların etkileme ve etkilenme gibi sonuçlar gösterebildiğinden bahsetmek mümkün olmaktadır. Tutumlar doğuştan kazanılmayan tecrübe etme, başkalarının aktardıkları ya da çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler sayesinde kazanılması mümkün olmaktadır.

1.6.1. Zihinsel (bilişsel) öğeler

Zihinsel öğe öğrenmeyle olmaktadır. Tutumla ilgili nesnelere yönelik bireyin inanç ve zihinsel anlamdaki faaliyetlerine dayanmaktadır. İnanç ve zihinsel faaliyetler bireyin tutum nesnesiyle doğrudan bir etkileşimle veya eğitim ya da kitle iletişim araçları ve başka kimseler tarafından yapılan bilgilendirmelerle oluşabilmektedir(Tutar, 2018). Bir başka tanımlamaya göre ise zihinsel öğe, bireyin herhangi bir konu, kavram, varlık gibi durumlara yönelik sahip olduğu bilgi, birikim, inanç ve fikir olarak ifade edilmekte ve tutum kavramı için önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır(İnceoğlu, 2010).

1.6.2. Duygusal ögeler

Duygusal öge bakımından tutum kavramı net olarak ispat edilemeyen duygulardan oluşmaktadır. Bireyin ruhsal durumuyla ilgili olmaktadır. duygusal ögeler tutumla ilgili diğer ögelerden ayrılarak tek başına oluşmamaktadır. Bireyin olumlu bir duygu içinde olması o nesneye olumlu tutum oluşturmaktadır. Aksi durumda ise olumsuz tutum oluşturmaktadır(Tutar, 2018. Duygusal ögeler herkesçe farklı algılanabilmekte bu nedenle de kişiden kişiye göre değişmektedir(Baysal, 1981).

Duygusal öge kişinin yaşadığı çevreden elde ettiği bilgi, birikim ve tecrübelerini bir kategoriye ayırmaktadır. Bu kategorilere ayırdığı durumları istek ve arzuları ya da arzu etmedikleri ile ilişkilendirerek duygusal öge bileşenini ortaya çıkarmaktadır. Duygusal öge tek başına var olmamaktadır. Zihinsel ögenin içinde bulundurduğu deneyim ve bilgi birikimi duygusal ögeyi etkilemektedir. Duygusal öge ile aynı zamanda davranışsal ögenin de bağlantısı olmaktadır(İnceoğlu, 2010).

1.6.3. Davranışsal ögeler

Davranışsal öge bir bireyi davranış eğilimi göstermeye hazır hale getirmektedir. Bireyin inanç ve bilişsel faaliyetleri sonucunda birey bir davranış göstermeye eğilimli olmaktadır. tutumla ilgili bir nesneye olan olumlu tutum ilgili nesneye yönelik yaklaşmaya başlamaktadır. Olumsuz tutum durumunda ize kayıtsız kalmakta ya da uzaklaşmaktadır(Tutar, 2018). Bireyin davranışı birçok değişkenden etkilenmektedir. Bunların içerisinde bireyle ilgili kişisel haz veren veya bireyin yapmaktan hoşlandığı iş ve uğraşlar ile bireyin korkuları, yapmaktan hoşlanmadığı ve ya haz almadığı davranışlar olmaktadır. Aynı zamanda bireylerin davranışları toplum tarafından da etkilenmektedir. Bireyler bulunmak istediği davranışların toplum tarafından benimsenmeyeceği algısı bireyi bu davranışta bulunmaktan alıkoyabilmektedir(Özdemir, 2016). Tutum kavramı sonradan bireyin bir konu ya da durum hakkında öğrendiklerinin davranışlara meydana getirdiği için öğrenmeyle değişen tutumların davranışları da değiştireceği söz konusu olmaktadır(Arğın, 2018).

Davranışsal öge iki türden oluşmaktadır. Bunlar duygusal ve kuralcı (normatif) davranış olarak adlandırılmaktadır. Duygusal davranışta bireyler duygularına yönelik hissettikleri ile davranış göstermekte ve bu davranışında pozitif ve negatif iki yönü olmaktadır. Kuralcı

davranışta ise bireyler hissettiklerine göre değil inançlarına göre davranış göstermektedirler. Burada birey akla ve mantığa uygun gelen davranış gerçekleştirmektedir(İnceoğlu, 2010).

1.6.4. Tutum ve davranış ilişkisi

Tutum ve davranış ilişkisine bakıldığında tutumlar bilişsel bir şekilde oluşturulmaktadır. Zihinsel olarak oluşturulan tutum direkt olarak gözlenememekte ve davranışlara dönüşme şartları belirlenmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla tutumlar bireylerin davranışlarına ışık tutmaktadır. Bireyin bir konu hakkındaki tutumu doğrudan her zaman davranışa dönüşmemektedir(Arkonaç, 2016). Genel bir yargı olarak bireylerin tutumları onların davranışlarını hazırladığı yönünde bulunsa da bireylerin göstermiş olduğu davranışların sonucuna göre de tutum oluşturacağı söz konusu olmaktadır. bireylerin bir konuya yönelik göstermiş oldukları davranışların sonucunda olumlu ya da olumsuz bir tepkiyle karşılaçakları yönündeki düşüncelerine yönelik bireyler kesin olarak bir tutum oluşturacağı ifade edilmektedir. Bunun sebebi olarak ise tutumun hem duygusal hemde bilişsel boyutu gösterilmektedir. Bilişsel ve duygusal boyutlar ortaya konulan davranışın sonucu ile ilgili bireyin kendi içinde yapmış olduğu değlerleme sonucuna göre tekrar gelişmektedir. Kişinin bir davranış yapma veya yapmama yönündeki değlendirmede bulunmasının arkasında kesin olarak bir tutum gelişeceği belirtilmektedir. Bu nedenle tutum ve davranış birbirini sarmal şeklinde takip etmektedir. Tutumlar ve davranışlar birbirlerinin hem nedeni hem de sonucu olarak gelişmektedir(Tutar, 2016).

1.6.5. Finansal tutum kavramı

Finansal anlamda tutum kavramı, bireyler tarafından çeşitli durumlarda kullanılan paranın kullanımına ilişkin bireyler tarafından edinilen farklı tecrübelerin neticesi olarak sürekli hale gelen davranış şekli olarak ifade edilmektedir(Alkaya ve Yağı, 2015). Finansal tutum doğuştan gelen bir yetenek olmamakla birlikte sonradan bireyler tarafından tecrübe edilerek geliştirilen bir süreç olmaktadır. Bireylerin elde ettiğı deneyimler finansal tutumda etkili olmaktadır(Gönen ve Özmeye, 2007). Finansal bilgi ve tutum bireylerin finansal davranış göstermelerinde önemli olduğu ifade edilirken, tam olarak bilgiye sahip olmama veya yanlış bilgi sahibi olma sebebiyle finansal davranış göstermek kişilerin hayatını negatif olarak etkilemektedir(Dayı ve Esmer, 2021). Kişilerin finansal tutumu sahibi olması ve geliştirmesi açısından bireylerin özgüvenleri, finansal sorunlarla mücadele edebilme ve buldukları finansal durum finansal davranışları üzerinde önemli olmaktadır(Onur ve Nazik, 2014).

Finansal tutumun getiri ya da kayıplar üzerinde etkisi olmaktadır. Finansal tutum gösteren bireylerin finansal tutumları pozitif olduklarında kazanç sağlarken negatif olduğunda ise kayıplarla karşılaşmaktadırlar(Ören Bayındırlı, 2020). Finansal tutum sayesinde bireyler finansal piyasalarda davranışlarını şekillendirmekte, tutuma göre davranış göstererek yatırım yapma ya da yapmama kararına sahip olmaktadır. Buna göre finansal tutumun sonucu olarak bireyler finansal davranış sergilemektedirler(Er ve Çetintaş, 2018). Bireyler finansal tutum sonucunda doğru veya yanlış davranışlar gösterebilmektedirler. Finansal eğitim sayesinde bireylerin yanlış davranışları faydalarını artırıcı finansal davranışlara çevrilebilmektedir(Gökmen, 2012).

1.7. Yatırımcı algı kavramı

Algı kavramı tek bir duyum veya birden fazla duyumun beyine ulaştırmış olduğu uyarının anlamlandırılması olarak ifade edilmektedir. Algılar duyumlara dayanmaktadır. Duyumlar algıların temeli olarak ifade edilmektedir. Ancak algılar duyulardan farklı olmaktadır. Bir süreç olarak algı kavramının temelinde duyumlar tarafından uyarılan ve bu uyarıcıları dikkate alarak bireyin eğitimi, kültürel değerlerine yönelik uyarıcılara verilen önem, geçmiş deneyimleri ve öğrenmesi bulunmaktadır(Aytaç, 2009). Benzer bir tanımda ise algı kavramı duyumlarla ilgili olmaktadır. Kişinin çevresindeki nesneler, sesler, kokular, hareketler, tat ve renklerin gözlemlenmesiyle alakalı olmaktadır. Ancak algı kavramı sadece fiziksel olarak düşünülen bir durum olmamaktadır. Algı kavramı kişinin duyularına göre ortaya çıkmakta ve bireylerin geçmiş deneyim ve bilgi birikimlerine göre tepki almaktadır. Bu nedenle algı kavramı kişisel bir tepki olarak ifade edilmektedir. Bu kişisel tepkinin önemli bir belirtisi olarak ise bir nesneye karşı kişinin zihninde ortaya çıkan bilinç hali gösterilmektedir. Bundan dolayı kişide bir şey hakkında oluşan algı, kişinin o şeyi tanıyıp bildiğini göstermektedir(Gönenç, 2018).

Algı ve duyum kavramı birbirlerinden farklı kavram olarak görülmektedir. Duyum kavramı duyu organlarıyla elde edilmektedir. Algı ise bireyin zihninde oluşan çağrışımlar yoluyla ortaya çıkan karmaşık bir durum olmaktadır. Algı kavramı öğrenmenin etkisiyle değişebilmekteyken duyumlarda bu durum olmamaktadır. bireyin içinde bulunduğu durumda yorgunluk ve benzeri olumsuz durumlar olmadığı süreye uyarıcı durumda olan bir duyu her zaman aynı duyuları oluşturmaktadır. Ancak algı da ise belirli bir zaman

aralığında öğrenilenlere bağı olarak farklı algılar söz konusu olmaktadır(Bakırcıoğlu, 2006).

Algılamanın oluşmasında duyu organlarının büyük bir önemi bulunmaktadır. Bireylerin ihtiyaçları ve ihtiyaçlarından dolayı gelişen güduları ile bireyin bilgisi ve deneyiminin algılama sürecinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Algılama sürecinin oluşturuu öğeleri şu şekilde sıralanmaktadır(İnceoğlu, 2010).

a) Simgesel algı

Simge, birşeyi temsil eden başka bir şey olarak ifade edilmektedir. Örneğin üzerinde bir simgesi olan belirli bir renk ve biçimde olan bir kumaş parçası bir ülkenin bayrağı olmakta ve o ülkeyi temsil etmektedir. Simgeyle ilgili parçalar kişide o simgenin tamamını zihninde canlandırmasına sebep olabilmekte ve kişiyi kendiliğinden zihinsel bir sürece yönelterek simgenin tamamını bulmaya yönlendirebilmektedir.

b) Görsel algı

Bireyler dış çevreyle ilgili duyularının önemli bir bölümünü görme duyusuyla oluşturmaktadır. Görme duyusu bireyin çevresini anlama ve algılamasında önemli bir durumdur. Görsel algı kişinin biyolojik yapısıyla alakalı olmakta ancak psikolojik etkenlerde görme duyusunu etkileyebilmektedir. Görsel algı sürecinin oluşabilmesi için sadece biyolojik açıdan görme durumu yeterli olmamakta, psikolojik ve duygusal açıdan kişinin içinde bulunduğu durum etkili olmaktadır. aynı zamanda görsel algının oluşmasında zihinsel süreçlerde etkilidir. Buradan hareketle bireyin görsel duyu organıyla gördüğü görüntülerin algılamasında kişinin neyi nasıl yorumlayacağı ve algılayacağı kişinin bilgisine ve yaşamındaki deneyimlerine bağı olmaktadır.

c) Duygusal algı

Kişi birşeyi algılayarak onu sadece zihninde yer alan görsel ve fiziksel özelliklerine göre agılamamaktadır. Algılama işlemini yaparken o şeye karşı olumlu veya olumsuz ya da iyi veya kötü gibi bazı duygusal durumları dikkate alarak yapmaktadır. Bir başka anlatımla algı sürecinin işleyişine duygusal tavır ve yönelimler girmektedir. Bu nedenle algılama işlemi kişileri dış dünyanın uyarması ile kendi bilgi birikimleri, deneyimleri ve duygusal anlamdaki tavırları arasındaki ilişkiden meydana gelmektedir.

d) Seçimleyici algı

Bireylerin ait olduğu toplum, gruplar, gelenek ve görenekler, kültür durumu eğitim durumu, inaçları algılama üzerinde bireyleri yönlendirici bir etki oluşturmaktadır. İçinde yaşanılan toplum, kültürel yapı, içinde bulunduğu ilişkiler, etkileşimler, kişisel istekler, değerler her birey için farklı şekilde algılanmaktadır. Bu nedenle her bireyin bir nesne, olay ya da durumu kendine özgü algılama eğilimine seçimleyici algı denilmektedir. Farklı meslek gruplarına sahip bireyler bulundukları bir mekan hakkında farklı farklı algıya sahip olabilirler. Bunun sebebi olarak ise seçimleyici algının etkisi gösterilmektedir.

1.7.1. Algıyı etkileyen olaylar

Bir nesnenin algılanıp algılanmamasında kişi etkileyen bazı olaylar bulunmaktadır. Bunlar; dikkat, hazırlayıcı kurulum, öğrenme, duysal yoksunluk, güdü ve duyum ötesi algı olarak belirtilmektedir(Morgan, 2011).

Dikkat; bireyler dış çevrelerinden gelen bir çok uyarıcıyı aynı şekilde algılamamaktadırlar. Bazılarını algıırken bazılarını algılayamazlar. Bireylerin neyi algıladıklarında önemli olan olay dikkat olmaktadır. Örneğin bir sınıfta ders işlenirken dışardan geelen bir ambulans siren sesi dikkati dağıtır ve anlatılanları algılamayı engeller. Bunun sebebi ise beynin algı geliştirme kapasitesinin sınırlı olması ve dikkat kayması gösterilmektedir. Dikkati etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlar; şiddet ve büyüklük, kontras durumlar, uyarıcının tekrarı, hareket eden nesnelerdir.

Hazırlayıcı kurulum; bir bireyin içinde bulunduğu çok sayıda uyarıcının olduğu ortamda içlerinden sadece bir uyarıcıyı algılama durumuna hazırlayıcı kurulum denilmektedir. Örneğin çok sayıda ses olan bir ortamda başka bir odada ağlayan bebeğin sesine karşı ilk olarak annesinin tepki göstermesi hazırlayıcı kurulumu örnek olarak gösterilmektedir(Aytaç 2009).

Öğrenme; bireylerin bütün öğrendiklerinin bir bölümünü öğrenilen yeni algılar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra eskiden öğrenmiş oldukları mevcut algılarını etkilemektedir. Öğrenme sürecinde heyecan verici bir durumun olması ya da sıradanlık içermeyecek şekilde anlamlı olması durumunda öğrenme etkisi daha güçlü olmaktadır(Morgan, 2011).

Duyusal yoksunluk; bireylerin normal olarak yaşadığı duyusal yaşantı engellenerek algılarında değişiklik yapmak mümkün olmaktadır. yapılan bir deneyde bireyler duyusal olarak bütün uyarıcılardan yoksun bırakılmış ve bireylerin birkaç günün sonunda dramatik algılarının oluştuğu gözlemlenmiştir. Duyulardan yoksun bırakılan bireylerin algılarının değiştiği ifade edilmektedir. Duyusal yoksunluk ile bireylerin algıları çarpıtılabilmektedir.

Güdü; bireylerin algıların güdülerinden güçlü bir şekilde etkilenmektedir. Örneğin; bir insana inanmak isteniliyorsa o insanın iyi yönleri öne çıkarılırken kötü yönleri göz ardı edilmektedir(Aytaç, 2009).

Duyum ötesi algı; herhangi bir olayla bilginin duyu organlarından geçmeden algılanmasını ifade etmektedir. Ancak yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre çok az sayıda kabul edenlerin olduğu belirtilmektedir(Morgan, 2011).

1.7.2. Algı süreci

Algılama sürecinde seçici dikkat ve gruplama olmak üzere iki önemli süreç bulunmaktadır(Aytaç, 2009).

Seçici dikkat; kişinin dış çevresinde gerçekleşen durumlar duyu organları tarafından fark edilmektedir. Duyu organları tarafından fark edilen bu durumların hepsi algılanmamaktadır. Bir kısmı birey tarafından seçilerek algılanmaktadır. Dış çevrede gerçekleşen durumlar bazı özelliklere göre bireylerin dikkatini çekmektedir. Dikkatini çeken durumlar algılanmaktadır. Kişinin ilgisi, beklentisi, inancı algı seçimi üzerinde etkili olmaktadır.

Gruplama; dış çevrede gerçekleşen durumları duyu organları toplayıp, belirli bir düzene getirerek bir anlam katmaktadır. Bireylerin bazı gruplandırmayla ilgili şartları algılamalarını etkilemektedir. Sözü edilen gruplandırma kuralları şunlardır,

a) Şekil-zemin algısı

Algılamaların tamamında şekil ve zemin bulunmaktadır. Şekil arka yüzeyi oluşturan zemin sayesinde anlamda kazanmaktadır. Örneğin, bulunulan bir ortamdaki sürekli hale gelmiş koku zemini oluştururken aynı ortama dışardan gelen farklı bir koku şekli oluşturmaktadır(Cücelioğlu, 2006).

b) Tamamlama algısı

Tamamlama algısında bireylerin nesnelerle bütünü görmese dahi bütünü görüyormuş gibi algılamaktadır. Bütüne ait algı için bireyler parçaları duyu organları sayesinde bir araya getirerek eksiklikleri tamamlayarak algılamaktadır(Aytaç, 2009).

c) Yakınlık algısı ve devamlılık algısı

Birbirine yakınlığı bulunan objeler gruplandırılarak algılanmaktadır. Bir yerde bir arada bulunan birkaç kişi aynı gruptan kişiler olarak algılanmaktadır. Tek başına bulunan kişilerden ayırt edilebilir. Müzikle ilgili bir ritim algılamasında da benzer durum söz konusu olmaktadır. Birbirine yakın şekilde müzik aletlerine yapılan dokunuşlar ortak bir ses çıkarak müziğin ritmini oluşturmaktadır. Devamlılık algısı ise bireyin algı alanında bulunan yönleri aynı şekilde hareket eden birimlerin kendileriyle olan ilişkilerini ifade etmektedir. Birbirinden bağımsız iki çizginin birbirine kapatılmasıyla oluşan yeni çizgiler devamlılık algısı ile gerçekleşmektedir. Bu sayede yeni bir algı oluşmaktadır(Cücelioğlu, 2006).

d) Benzerlik algısı

Benzerlik algısında belirli bir benzerliğe göre algılanmaktadır. Benzer olan nesneler bütün bir şekilde algılanmaktadır. Örnek olarak kalabalık bir ortamda yer alan çocuklar, kadınlar, otomobiller belirli bir grup olarak algılanabilmektedir.

1.7.3. Tutum ve algı

Algıların bireyin dış çevresi ile girmiş olduğu karşılıklı etkileşimden oluştuğu bilinmektedir. Bu etkileşim sayesinde oluşan algılar bireylerin iç dünyalarında harekete dönüşebilecek durumda bulunmaktadır. Bireyler nesnelere yaklaşım göstererek onları fiziksel açıdan algırlar. Kişilerin nesnelere olan yaklaşımı pratik tecrübelerinden, dolaysız ya da sembollerle kazanmış olduğu denem bilgileri sayesinde olmaktadır. Denem bilgileri bazı beklentilere yönlendirmektedir. Bu sayede bireyler algılarında somut veya sosyal nesnelerle alakalı davranışlar geliştirmektedir. Bu anlamda tutum ve algı arasında bir ilişkiden söz edilmektedir. Tutumlar ile ilişkisi bulunan algılar, algıya konu olan nesnelerle etkileşim anında ortaya çıkmaktadır. Tutum burada algıya konu olan nesneyi tanıma ya da düşünsel bir durumu esas almaktadır. Bununla birlikte bireyler kendi tecrübe ettiği ya da algıladığı nesnelerin kendileri üstünde nasıl bir etkide bulunacağını ayırt edememektedir. Bireylerin kendi tutumları ve algıladıkları nesnelere ilişkin göstermiş oldukları duygusal anlamdaki

tepkileri tutumların tanımacı ve düşünsel yanları ile bir bütün olarak bulunmaktadır. Bireylerin tutumları ortaya çıkmış davranışlarda görülebilmektedir(İnceoğlu, 2010).

İKİNCİ BÖLÜM

PARA , KRİPTO PARA VE KRİPTO PARA PİYASALARI

2.1. Para kavramı

İnsanlar arasında yapılan ticaretin ilk zamanlarında, ticaret yapan insanlar para yerine karşılıklı olarak mallarını değiştirerek ticaret yapmaya başlamışlardır. Bu takas yöntemiyle malların karşılıklı değişimi yapılmıştır. Takas yapılan malların karşılıklı değişiminde bazı aksaklıklarda yaşanmıştır. Bu aksaklıkların başında malların bölünememesi, biriktirme, tasarruf gibi unsurların olmaması ve malların değerinin birbiriyle uyuşmamasından kaynaklı sorunlar söz konusu olmuştur. Bu nedenle herkes tarafından kabul edilebilecek ortak bir değer ifade eden bir başka değişim yöntemi gerekli olmuştur.

Para kavramının ortak bir görüş olarak tam bir tanımının olmadığı ancak literatürde yer alan parayla ilgili genel tanımın mal ve hizmetlerin değerlerinin karşılığında ve borçların tahsilinde kullanılan herkes tarafından değer aracı olarak kabul edilen her şey olduğundan söz edilmektedir (Bozkurt Yüksel, 2015).

Öztürk ve Koç (2006), genel olarak para tanımının ortak bir görüşe sahip olmadığı, paranın belirli bir çerçevede kısıtlanmasının olası olmadığını bunun nedeninin ise paranın durağan değil sürekli hareket eden bir duruma sahip olması olarak gösterilmektedir. Paranın tanımı için, mal ve hizmetlerin satın alımında kullanılabilmesi ve herkes tarafından kabul edilebilmesinin yeterli olduğu tespitini yapmaktadırlar.

2.2. Paranın özellikleri

Paranın bölünebilir olma, standart bir yapıda olma, kolay taşınabilme, taklit edilememe, dayanıklı olma gibi beş özelliği bulunmaktadır. Bu başlıkta paranın özellikleri hakkında kısaca bilgi verilecektir.

2.2.1. Bölünebilir olma

Paranın önemli özelliklerinden biri bölünebilir olmasıdır. En küçük para birimlerine bölünerek alış verişe çok büyük katkı sağlamaktadır. Mal ve hizmetin değerlendirilmesinde bölünebilir olmasının önemi oldukça büyüktür. Takas sisteminde mal veya hizmetlerin karşılıklı takasında bölünmenin mümkün olmaması para kavramının bölünebilir olma özelliğinin olması alış veriş yaparken paranın kabulünü kolaylaştırmıştır. Takas döneminde yapılan ticaretin en büyük sorunu alınan mal ve hizmetlerin satılan mal ve hizmetlerin değerine eşit olmamasıdır. Ortaya çıkan bu sorun sebebiyle alım ve satımı yapılan mal ve hizmetlerin değerleri birbirinden farklı olduğundan ticaret güçleşmiştir. Bu nedenle paranın bölünebilir olması gerekmektedir(Parasız, 2009).

Bir paranın resmi otoriteler tarafından en küçük birimlere ayrılarak kolay şekilde kullanımı sağlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) tarafından basımı yapılan Türk Lirası banknotları 5, 10, 20, 50, 100, 200 gibi değerlere sahip olmakta ve 6 parça olarak basılmaktadır. Aynı zamanda 1 kuruş, 5 kuruş, 10 kuruş, 25 kuruş, 50 kuruş ve 1 lira olmak üzere 6 parça olarak da madeni para basımı yapılmaktadır. Madeni paraların basımı Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Paranın bölünebilme özelliği sayesinde büyük değerli banknotlar küçük değerli banknotlara, küçük değerli banknotlar ise büyük değerli banknotlara dönüştürülebilmektedir.

2.2.2. Standart bir yapıda olma

Ürün ve hizmetlerin alım ve satım işleminde sorunlar yaşanmaması için paranın standart bir hale getirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda para olarak kullanılan nesnelerin fiziki şartları aynı durumda olmalı ve belirli standartlara uygun ayırt edilebilir düzeyde olması gerekmektedir. Aynı zamanda belirli şekil şartlarına uygun olması gerekmektedir(Günel, 2019). Bu yapının avantajı ise herkes tarafından kabul görmesidir. Bu nedenle parada standart olma özelliği önemli olmaktadır.

2.2.3. Kolay taşınabilme

Paranın fiziksel boyut ve ağırlığı taşınması kolay olacak şekilde olması gerekmektedir. Bu özelliğinin olmaması durumunda ise kullananlar tarafından farklı nesneler para yerine kullanılabileceği ifade edilmektedir(Eryüzlü, 2021). Paranın herhangi bir yerden başka bir yere taşınır olması önemli bir özellik olmaktadır. Paranın kolayca taşınması günlük

işlemlerin yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Banknot ve metal paralar ile elektronik ortamda kullanılan paralar kolayca taşınarak işlem yapmayı kolaylaştırmaktadır.

2.2.4. Taklit edilememe

Paranın önemli özelliklerinden biri de taklit edilememe ya da taklit edilmesinin zor olmasıdır. Bir nesnenin değişim aracı olarak kabul edilebilmesi için taklit edilme durumunun zor olması gerekmektedir(Sekmen, 2017). Bu özellik paraya karşı olan güveni artırmaktadır. Gerçek olmayan paranın piyasada olması paranın değer koruma aracı olma durumunu zedelemektedir. Bu nedenlerle paranın taklit edilememesi önemli olmaktadır.

2.2.5. Dayanıklı olma

Paranın üretiminde kullanılan hammadde kolay şekilde bozulmayacak bir yapıda olması gerekmektedir. Ayrıca uzun yıllar dayanabilecek bir maddeden üretilmesi gerekmektedir. Para üretiminde kullanılan hammadde kolay bir şekilde taklit edilemeyecek bir durumda olması gerekmektedir Ülkemizde üretimi yapılan banknotların hammaddesinde özel bir pamuk ve keten karışımı bulunmaktadır(Eryüzlü, 2021).

2.3. Paranın işlevleri

Geçmişten günümüze kadar paranın değişim aracı olarak kullanılmasının yanı sıra farklı işlevleri bulunmaktadır. Bu başlıkta paranın işlevlerinin hangileri olduğu hakkında bilgi verilecektir. Paranın değişim (mübadele) aracı olması, hesap birimi olması, değer biriktirme aracı olması ve iktisadi politika aracı olması üzere dört temel işlevi bulunmaktadır.

2.3.1. Değişim (mübadele) aracı olması

Para herkes tarafından kabul görmekte ve bir değişim aracı olarak kullanılabilir. Mal ve hizmetlerin alım satımında para kullanılmaya başlanmıştır. Paranın değişim aracı olarak kullanılma özelliğinin sebebi ilerdeki dönemlerde paranın değişim aracı olarak kullanılabileceği yönündeki inanç olmaktadır(Kamalak, 2010).

Malların ve hizmetlerin karşılıklı takası yerine para kullanılmıştır. Alıcı ve satıcının mal ve hizmetlerin alım veya satımında takas sistemi oldukça zor olmaktadır. Çünkü satıcı bir malı veya hizmeti satarken karşılığında o mala eş değer bir mal almak istemektedir. Bu da oldukça zor olmaktadır. Çünkü alıcının bu isteği karşılama kolay olmamaktadır. Oysa para sayesinde satıcının satmış olduğu mal veya hizmete karşılık para alması karşılıklı ticareti

kolaylaştırmaktadır. Para sayesinde takas kavramı malların karşılıklı değişimi yerine malların karşılığında paranın değişimi olarak öne çıkmaktadır. Burada paranın bir değişim (mübadele) aracı olarak kabul edildiği söz konusu olmaktadır.

2.3.2. Paranın hesap birimi olması

Para üretilen mal ve hizmetlerin değerini ölçen hesap birimi olarak ifade edilmekte ve bu işlevi sayesinde kolaylıklar sunmaktadır. Her ürüne farklı farklı hesaplamalar yapmak yerine paranın hesap birimi olma işlevi sayesinde hesaplanması gereken fiyat miktarı azaldığı için işlem maliyeti de azalmaktadır(Günel, 2019). Mal ve hizmetlerin alım satımlarındaki değerlerinin ölçülmesi paranın hesap birimi olması ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir.(Bozkurt Yüksel, 2015). Para muhasebe hesaplarında ve mal ve hizmetin alım satımında alıcı ve satıcı için ortak bir değer olarak algılanmaktadır. Mal ve hizmet için belirlenen değer para ile ölçülebilmekte ve muhasebe işlemlerinde bu değer üzerinden kayıt yapılmaktadır.

2.3.3. Değer saklama aracı olması

Paranın bir diğer işlevi değer biriktirme aracı olmasıdır. Ürün veya hizmet değişiminden parayı elde eden kimseler hemen bu paralarını yeni ürün ya da hizmetle değiştirmemekte ve paralarını saklayabilmektedir. Yine aynı şekilde aylık sabit ya da değişken gelir elde eden kimseler elde ettikleri gelirlerinin bir kısmını saklayarak tasarrufa çevirebilmektedirler. Her iki durumda da elde edilen paranın saklanan kısmı parayı elde edenler tarafından satın alma gücünü kaybetmemek amaçlı yapılmaktadır. Bu sayede likiditesi yüksek olan para saklanmaktadır(Sekmen, 2017).

2.3.4. İktisadi politika aracı olması

Paranın günümüzde ülkelerin ekonomilerinde fiyat istikrarını sağlamak amacıyla iktisadi yönden kullanımı söz konusu olmaktadır. Ekonomide para arz ve talebinin fiyat istikrarına göre düzenlenmesi önemli bir unsurdur. Ya fiyatlar genel seviyesi oldukça yüksek olmakta ya da düşük olabilmektedir. Piyasadaki para arz ve talebi çeşitli şekilde sağlanmaktadır. Ülke ekonomilerinde ekonomi politikaları piyasadaki para miktarı ile faiz oranı aracılığıyla yönlendirilmektedir(Çarkacıoğlu, 2016).

2.4. Para çeşitleri

Para ilk ortaya çıktığı günden itibaren günümüze kadar birçok değişiklikler geçirmiş olup geçen zaman içinde birçok para çeşidi ortaya çıkmıştır. Mal para, temsili para, itibari para, kaydi para, elektronik para, sanal para ve son zamanlarda adı sıkça duyulan kripto para olmak üzere yedi adet para çeşidi bulunmaktadır. Bu bölümde bu yedi para çeşidi ile ilgili bilgi verilecektir.

2.4.1. Mal para

Geçmişte tuz, bazı hayvanlar, midye kabukları, sigaralar ve benzeri nesneler mal ve hizmet alımında kullanılmış ve altın ve gümüş gibi değerli metaller bölgesel olarak ve uluslar arası herkes tarafından kabul edilen ve ödeme aracı olarak kullanılan nesneler olarak karşımıza çıkmaktadır. Madeni paralar da mal para tanımı içinde yer aldığından dolayı mal para standardı metal para standardı olarak da adlandırılabilir. Para biriminin değeri altın ve gümüş benzeri herkes tarafından değer olarak kabul gören metallere sabit tutulmaktadır. Metal para standırdı tek metal ve çift metal sistemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Tek metal sisteminde altın veya gümüş para olarak kullanılmakta iken çift metal sisteminde ise altın ve gümüş bir arada kullanılmaktadır(Günel, 2019).

2.4.2. Temsili para

Dayanak olarak kıymetli madenlerin gösterildiği ve bu kıymetli madenlere dönüştürülebilen para çeşididir. Dayanak varlık olarak bir emtia, maden, metal gösterilmektedir. Temsili parayı üreten kimseler bu paranın oranında bir değeri ellerinde bulundurmamak zorundadırlar(Çarkacıoğlu, 2016).

2.4.3. İtibari para

İtibari para mevcut olarak kullanmış olduğumuz banknot ve madeni paraları ifade etmektedir. İtibari paralar hükümet tarafından karara bağlı olarak çıkarılmaktadır. Bu para çeşiti parayı çıkaran otoriteye ve çıkarılan paranın taklit edilememesi durumuna kullanıcıların güvenmeleri ile kullanılan para çeşidi olarak ifade edilmektedir. Mal ve hizmet alımında kullanılmakta olan banka kağıdı veya kağıt para olarak belirtilmektedir(Eryüzlü, 2021).

2.4.4. Kaydi para

Bankaların bünyelerinde bulunan mevduatların karşılığında bankalar tarafından oluşturulan bir para türüdür. Çek ve ödeme işlemlerinde banka bünyesindeki hesapların bir hesaptan başka bir hesaba aktarılma ve ödeme işlemlerinde kullanma gibi durumlar söz konusu olmaktadır. Banka parası olarak da bilinen kaydi paranın miktarı merkez bankası tarafından belirlenmektedir. Kaydi paranın ne kadar oluşturulacağı yönündeki miktarı merkez bankasının belirlemiş olduğu zorunlu karşılık oranı belirlemektedir. Merkez bankaları tarafından belirlenen zorunlu karşılık oranları kaydi paranın oluşturulacağı miktarı belirlemektedir(Eğilmez, 2019).

2.4.5. Elektronik para

Elektronik para bilgisayar ortamında saklanabilen internet üzerinden çevrim içi alım satım işlemini yapmaya elverişli olan ve ödeme işlemleri yapıldıkça azalan bir para çeşidi olmaktadır(Özbaş, 2018). Bir başka tanımda ise elektronik para, bir ülkede kullanımda olan mevcut paranın elektronik ortamda bulunan hali olarak ifade edilmekte ve elektronik ortamda kullanılabilen bir para birimi olarak ifade edilmektedir. Kısaca ülkede yer alan itibari paranın elektronik ortamdaki karşılığı olarak belirtilmektedir(İmamoğlu, 2022).

2.4.6. Sanal para

Sanal para elektronik ortamda cüzdan veya bulut adı verilen elektronik olarak saklaması veya depolanması yapılabilen bir para türü olmaktadır. Sanal paralar kullanıcılar tarafından transfer edilebilmektedir. Sanal para birimlerini elektronik para birimlerinden ayıran özellik sanal para birimleri merkezi bir otorite yani kamu otoritesi tarafından çıkarılmamaktadır. Bu özelliğinden dolayı geleneksel para birimi ile bağdaşan bir para türü olmamaktadır. Üretilen her sanal paraların kendine özgü algoritmaları bulunmaktadır(Yaslıdağ, 2022).

2.4.7. Kripto para

Kripto bir çeşit matematiksel olarak bilgisayar ortamında yapılan şifreleme yöntemidir. Kripto paralar ise bu bilgisayar ortamında yapılan şifreleme yöntemi kullanılarak herhangi bir merkezi otoriteye bağlı olmayan sanal ortamda üretilen alım ve satımda değişim aracı olarak kullanılan sanal bir paradır. Kripto paralar kendine özgü bir bilgisayar ağı sayesinde şifrelenerek korunmaktadır. Sanal para olarak ifade edilen kripto paraların her hangi bir otoriteye bağlı olmadan, hukuki açıdan bir düzenlemeye sahip olmadığı ve dayanak olarak

temsil ettiği bir varlık olmayan para birimi olarak ifade edilmektedir (Cihangir ve Baysa ve Söker ve Eroğlu, 2019).

Çarkacıoğlu (2016)'na göre kripto para, merkezi halde olan elektronik paralar ile bankaların sisteminde yer alan paraların tersine merkezi olmayan bir yapıda olduğu, her hangi bir merkezi yapıya bağlı olmayan kripto paraların blok zinciri (blockchain) adı verilen sistem tarafından yapıldığından söz etmektedir. Kripto paralardaki güven faktörünün tamamen sisteme olan güven ve kullanıcılarının kendilerine duymuş oldukları güvene bağlı olduğunu, merkezi bir otoriteye bağlı olarak üretilen paraların aksine kripto (şifreleme) yönteminin başlangıcında kripto para üreticisi tarafından belirlenen miktarda piyasaya sistem tarafından arz edildiğini belirtmektedir.

Kripto paraların en çok üzerinde durulduğu nokta dayanak varlığın olmaması, hukuki anlamda bir kanuna bağlı olmaması ile merkezi bir otorite tarafından desteklenmediği olmaktadır. Ancak bu konuda devletlerin bazıları tarafından desteklenirken bazıları tarafından ise desteklememekte ve para olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışma konusu olmaktadır.

Kripto paralar toplumda bilinen diğer paralar gibi bir para birimi olarak tanımlanmakta ancak bilinen para birimlerinden farklı olarak karşılıklı güveni sağlayacak aracı kuruluş yerine kriptografi adı altında ve bu kriptografi sistemine özgü özellikler çerçevesinde dijital bir ortamda sunulan bilgi değişimi sunmaktadır. Kripto paraların güvenliğinin yüksek olduğu, anonim olarak üretildiği ve devletlerin kripto paralara el koyamayacağından söz edilmektedir (URL-1).

Dizkırııcı ve Gökgöz (2018)' e göre kripto paralar, alternatif bir değer birimi olarak internet ortamında ticaret yapmada kullanılabilen sanal para türü olmaktadır. Devlet otoritesi tarafından herhangi bir müdahale söz konusu olmamaktadır. Ayrıca kripto paralar garanti veren bir otoritenin olmadığı, tamamen taraflar arasında sanal ortamda kullanılan bir para birimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel ortamda internet yoluyla kullanılabilen kripto paraların merkez bankaları tarafından her hangi bir engelleme, düzenleme, inceleme ya da güven vermenin söz konusu olmadığı ve sanal yapıda olduğu belirtilmektedir.

Kripto paralar sanal ortamlarda şifreli bir şekilde güvenli olarak işlem yapmaya ve piyasaya ilave olarak para sunmaya elverişli olarak kullanılan para türleridir(Eren vd. 2020).

Kripto paralar ülkelerin kontrolünde olmayan tamamen kişiler ve şirketler arasında kullanılan şifreli olarak üretilen ve sanal ortamlarda değişim aracı olarak kullanılan para türü olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu paraların değeri ise tamamen kendi piyasasında kullanım yapan kişilerin arz ve talebine göre belirlenmektedir.

2.4.7.1. Tarihsel gelişimi

1983 yılında David Chaum adlı Amerikalı kişi ilk kripto paralarla ilgili denemeler yapıp başarılı olamamıştır. Daha sonraları 2009 yılında Satoshi Nakamoto adında gerçek kimliği bilinmeyen bir şahıs tarafından bir makale yayınlanarak bitcoin adı altında ilk kripto para ortaya çıkmıştır. Literatür incelendiğinde kripto paraların başlangıcı 2009 yılı kabul edilmektedir. Şifreli olarak kayıt altına alınan kripto paralar az bir zaman içerisinde birçok kişi tarafından benimsenmeye başlamıştır. Bu şifreleme sayesinde hiçbir otoriteye ihtiyaç olmadan ve güvenli olarak değişim yapılan birçok kripto para ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bir kaçına değinecek olursak, Bitcoin ve buna bağlı olarak elde edilen alt coin olarak tanımlanan ethereum, Xrp, litecoin gibi kripto paralardır. Bu paralardan ayrıca bahsedilecektir.

2.4.7.2. Altcoin

Altcoinler alternatif kripto paraların kısaltması olarak ifade edilmekte ve Bitcoin dışındaki bütün kripto paraları kapsadığı belirtilmektedir. Bitcoin'e alternatif olarak üretilen ve Bitcoin dışındaki bütün kripto para birimlerini kapsamaktadır. Altcoinlerin geneli Bitcoin'in kullanmış olduğu şifreleme sisteminini kullanmaktadır. Altcoinlerde önemli bir durum olarak altcoinlerin fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalardan söz edilmektedir. Altcoinlerin fiyatları kolaylıkla ve sıklıkla manipüle edilebildiğinden yatırımcılar için riskli bir yatırım olduğu ifade edilmektedir(Doğan, 2020). Altcoinlerin ortaya çıkmasında Bitcoin'in kullanmış olduğu sistem etkili olmaktadır. Kripto para birimi geliştirmek isteyenler Bitcoin sistemini takip ederek yeni kripto para birimleri ortaya çıkarmışlardır. Çok sayıda ortaya çıkan bu kripto para birimleri altcoin veya alternative coin olarak isimlendirildiği belirtilmektedir(İmamoğlu, 2022).

2.5. Para ve Sermaye Piyasası Özellikleri Açısından Kripto Para

Kripto paralar para piyasalarında yalnızca kendileri arasındaki dönüşüm işlemlerinde kullanılmamaktadır. Para piyasalarında kripto paralar ile geleneksel para birimleri ve

emtiyaların birbirlerine dönüşüm işlemi yapılabilir(Gül, 2020). Kripto paralar para piyasalarında merkezi otorite tarafından piyasaya çıkarılan para birimlerine dönüştürülebilmektedir. Kripto paraların para piyasalarında yalnızca diğer itibari para birimlerine dönüşümü için yer aldığı görülmektedir.

Sermaye piyasasında yer alan yatırım ürünlerinin özellikleri bakımından bakıldığında kripto paralar daha çok ödeme aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak kripto paralar yatırımcılar açısından bir değer kazancı belentisi barındırmaktadır. Kripto paralar sermaye piyasalarında bulunan yatırım araçlarının taşıdığı özellikleri taşımamaktadır. Örneğin kripto paralar sabit bir getiri ile ihraç edilememektedir. Aynı zamanda kripto paralar sahiplerine ortaklık yada alacak hakkı vermediğinden hisse senedi ve hisse senedi benzeri bir varlık yada borçlanma aracı olarak kullanılamamaktadır. Dolayısıyla kripto paraların menkul kıymet özelliği olmamaktadır(Töremiş, 2022). Buradan hareketle kripto paralar sermaye piyasası aracı özelliği taşımadığı için sermaye piyasalarında da yer almamaktadır.

Kripto paraların alım satım işlemleri kripto para borsalarında yapılmaktadır. Yatırımcılar kripto para borsalarında açmış oldukları hesaplara gerçek para birimlerini göndererek kripto para alım işlemini gerçekleştirebilmektedir. Kripto para borsalarında yatırımcı alım satım işlemini tamamen kendisi gerçekleştirmektedir. Bu nedenle kripto para piyasaları diğer piyasalardan ayrılmaktadır(Yaslıdağ, 2022).

2.6. Kripto paraların temeli olarak blok zinciri (blockchain)

Blok zinciri kavramı ilk olarak Satoshi Nakamoto adlı gerçek kimliği bilinmeyen bir kişi tarafından yayınlanan makalede Bitcoin adlı kripto para birimi ile birlikte bahsedilmektedir. Makalede özel olarak blok zinciri kavramı açıklanmamakla birlikte teknolojik bir şifreleme olarak ifade edilmektedir(Jacobovitz, 2016). Blok zinciri, merkeziyetsiz bir ağ yapısına sahip olan ve verilerin kayıt altına alındığı bir sistem olmaktadır. Bu sistemde yapılan işlemler kayıt altına alınmakta, kolay bir şekilde takip edilmekte ve üzerinde hiçbir değişiklik yapılamamaktadır. Blok zinciri sisteminde kayıt altına alınan varlıklar; nakit para, değerli madenler gibi somut varlıklar olabileceği gibi patent, telif hakları gibi soyut değerler de olabilmektedir(Yaslıdağ, 2022).

Blok zinciri sisteminde yapılan işlemler sıralanmakta ve bloklar halinde depolanmaktadır. Bu sistemde finansal işlemlerin dışında insanlar için bir öneme sahip olan çoğu şey kayıt

altına alınabilmektedir. Blok zinciri dijital bir işlem defteri olarak ifade edilmektedir. Merkezi bir yapıda olmayan bu dijital defter sistemleri herkes tarafından tutulabilen ve herkesin ulaşabildiği çevrimiçi listeler olarak düşünülebilmektedir(Tomrukçu, 2021).

Blok zinciri, herkes tarafından kontrol edilmesinde engel olmayan, incelenmesinde bir sorun olmayan, isteyen herkes tarafından işlemlerin doğruluğunun sınanabildiği her türlü verinin kaydedildiği büyük defter olarak ifade edilmekte ve güvenli, merkezi olmayan, dağıtık bir ağ yapısına sahip olan güvenliğinin sistemi kullanan kullanıcılar tarafından sağlanan bir sistem olduğu ifade edilmektedir(Çarkacıoğlu, 2016). Bir başka tanımda ise kripto paralarla ilgili yapılan işlemlerin kayıt altına alındığı dijital ortamda bir kayıt defteri olarak tanımlanmaktadır. Arzı yapılan kripto paralar bu deftere kayıt edilmektedir. Yapılan bütün işlemler bu defterde izlenebilmektedir(Alpago, 2018).

Kripto paralar geçekte görünmeyen, ancak bilgisayarlar arasında görülebilen bir ağ sistemi ile yönetilmektedir. Kayıtları güvenli bir şekilde sanal bir defterde tutulmaktadır. Ayrıca bu paralarla yapılan işlemler sırasında üçüncü şahısların her hangi bir müdahalede bulunması imkansızdır. Bu sayede kullanıcılarına vermiş olduğu güven önemli olmakta ve bu güven kripto paralar için kullanılma tercihlerini artırmaktadır. Tercihlerin artması işlem hacimlerini artırarak her geçen gün kripto paranın değerini de artırmaktadır (Murhpy ve Seitzinger, 2015).

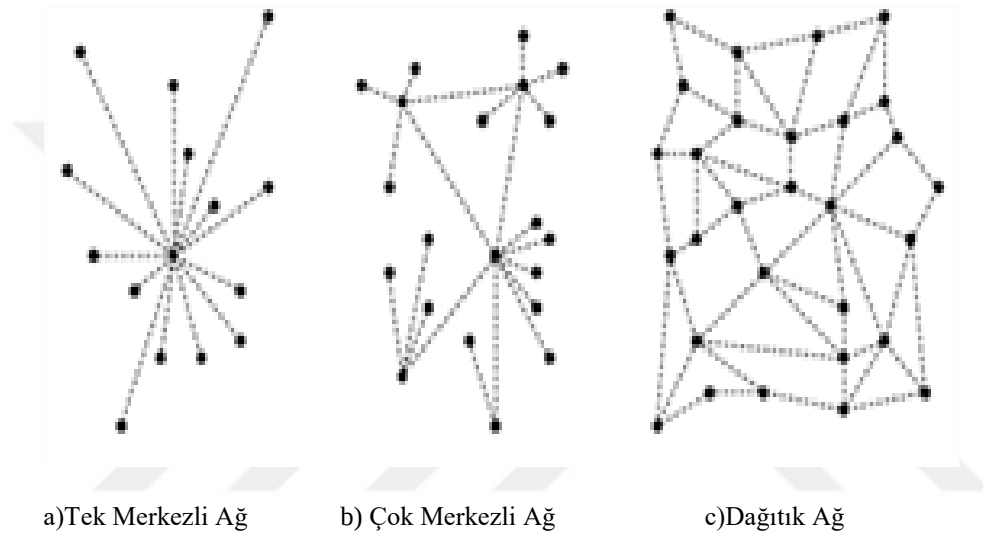
Literatürde görüldüğü gibi, kripto paralar için genel görüş blok zinciri sayesinde kripto paraların güvenli hale geldiği ve kripto paralarla yapılan işlemlerin kayıt altında tutulduğu, işlem yaparken her hangi bir üçüncü şahsın müdahale edemediği, kullanıcıların bu gibi durumlar sayesinde tercih ettiği ortaya çıkmaktadır. Tamamen anonim bir şekilde işlemler gerçekleştirilmektedir. İşlemleri yapanlar gerçek kişi olmasına rağmen kayıt altına herhangi bir kimlik bilgisi girilmeden, anonim olarak, bilgisayar ağları tarafından şifrelenerek kayıt altına alınmaktadır. Blok zinciri kripto paraların güvenliği ve gizliliği için önemli bir unsur olmaktadır.

2.6.1. Blok zinciri ağ yapısı

Blok zinciri ağ yapısı ile tek merkezli ve çok merkezli ağ yapısı birbirinden farklılaşmaktadır. Blok zinciri için kullanılan ağ yapısı dağıtık ağ yapısı olmaktadır. Bu ağ ile veriler elektronik ortamlarda ağı kullananların her birine aynı verilerin depolanması

mümkün olmaktadır. Dağıtık bir kayıt defterine kayıt edilen veriler kendine özgü şifreleme tekniğine dayanmakta ve bu şifreleme bir çeşit imza yöntemiyle desteklenmektedir. Bu imza yöntemi yeni oluşturulacak olan blok için bir önceki bloğun izini taşımaktadır. Böylelikle güvenli bir ağ zinciri oluşturulmakta ve verilerin depolanması sağlanmaktadır. Ayrıca sistem önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde çalışmakta ve kurallara uymayan hiç bir veri için blok oluşturulmamakta ve kayıt altına alınmamaktadır(Uslu ve Doğantekin, 2017).

2.6.2. Blok zincir ağ yapısının şekli

Şekil 1. Blok Zinciri Ağ Yapısı Tek,Çok ve Dağıtık Ağlar

Blok zinciri sisteminde kullanılan ağ yapısı dağıtık ve aynı zamanda şifrelenerek yapılmaktadır. Sistemin güvenli çalışması bu dağıtık yapı ve şifreleme yönteminden kaynaklanmaktadır.

2.6.3. Kripto para madenciliği

Bir kripto paranın üretilmesi madencilikle olmakta ve bilgisayar ortamlarında gerçekleştirilmektedir. Kullanılan bilgisayarların işlemci güçleri madencilik işleminde önemli olmakta ve matematiksel problemler bilgisayar yazılımları ile çözülmeye uğraşilmektedir. Şifrelenmiş sayılar topluluğunu şifrelenmiş sayılar ile çözmeye çalışma işlemini ifade edilmektedir. Kripto para madenciliği işlemini herkes yapabilmekte ve en çok çaba harcayanın üretme şansı daha yüksek olmaktadır. Kripto paraların üretiminde de dağıtık bir sistem bulunmaktadır. Kripto para üretmenin sınırı bulunmakta ve üretimi

gerçekleştirilen kripto para arttıkça yeni üretilecek olan kripto paralar için gerekli olan şifre çözme işlemi daha da zorlaşmaktadır(Yaslıdağ, 2022).

Kripto para madencilik işlemi yeni blokların üretimi için gerçekleştirilmektedir. Kripto para madencilik işlemini gerçekleştirmeyenler yeni blok üretme işlemini yapamamakta fakat yeni üretilen blokları doğrulayabilmektedirler. Bu durumda yeni üretilen bloklarla gelen yeni kurallar ve değişimler geçici çatallaşma olarak ifade edilmektedir. Yeni bloklar ile eski bloklar arasında bağlantı olabilmesi için değişen kuralların güncellenmesi gerekmektedir. Aksi durumda güncelleme işlemini yapmayan bloklar eski zincirde blok üretimine devam edebilmekte ve yeni blok zincirinden eski bloklar ayrılmaktadır. Bu durumda ise ortaya çıkan iki ayrı blok zinciri olmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan iki ayrı blok zinciri hard fork olarak adlandırılmaktadır(Usta ve Doğantekin, 2017).

Kripto para üretimi kripto para madencileri tarafından gerçekleştirilmekte ve sınırlı sayıda üretimi yapılmaktadır. Bu sayede kripto paraların arzı iktisadi açıdan herhangi bir otoriteye bağlı kalmadan kripto para arzları madenciler tarafından gerçekleştirilmektedir. Sınırlı miktarda oluşturulabilen kripto paralar bu yönüyle herhangi bir otoriteye bağlı kalmadan kendi arz ve talebine göre fiyatlanmaktadır(Alpago, 2018).

2.7. Kripto para birimleri

Geçmişten günümüze birçok para çeşidi ortaya çıkmıştır. Bu ortaya çıkan para çeşitlerinden biri olan ve 2009 yılından günümüze kadar olan süreçte adından sıkça söz ettiren kripto paranın birçok türü bulunmaktadır. Kripto para birimleri çok olmalarına rağmen piyasa değeri en yüksek olan 5 adet kripto para biriminden bahsedilecektir.

2.7.1.Bitcoin

Satoshi Nakamoto adında gerçek kimliği bilinmeyen bir kişinin 2008 yılında yayınlamış olduğu makaleyle duyurulmuş olan bir para birimidir. Ancak hayatımıza 2009 yılında girmiş ve kripto para birimlerinin başında gelmektedir. Bitcoin piyasa değeri en yüksek olan ve en çok tanınan para birimidir. Bunun başlıca nedeni üretilmiş ilk kripto para olmasıdır. Elektronik ortamda teknolojinin kullanımıyla düzenleyici ve ya denetleyici bir merkezi otoritenin olmadığı, transferinde diğer para birimlerinde ihtiyaç duyulan banka ve benzeri kurumların yer almadığı dijital bir para birimidir. Transferi direkt olarak kişiden kişiye gerçekleştirilmektedir. Blok zinciri sayesinde yapılan işlemlerin kontrol edilmesinde

kullanılan bir veri tabanı bulunmaktadır(Şenel,2019). Bitcoin aracı kurumların yer almaması nedeniyle işlem maliyetlerinin azaldığı ve hatta herhangi bir ücret ödenmeden alım-satım, transfer ve ödeme kolaylığı sunmaktadır. Bitcoin, İnternet sayesinde işlem yapmaya elverişli olan, herhangi bir merkezi otoriteye bağlı olmayan ve işlemler gerçekleştirilirken aracı bir kuruma ihtiyaç duyulmadan işlem yapılabilen sanal bir para birimidir. Kullanıcılar sanal ortamda bitcoin cüzdanı oluşturabilmekte ve bu cüzdanlarda kimlik bilgileri olmadan işlem yapabilmektedir. Mal ve hizmet alım ve satımında, para transferlerinde ve yatırım işlemlerinde kimlik bilgilerini açıklamadan işlem yapabilmektedirler. Bitcoinini gerçek paradan ayırt eden özellik kişilerin kimlik bilgilerine ihtiyaç duyulmadan işlemlerin yapılabilmesidir. Ayrıca bitcoin gerçek para birimleri gibi herhangi bir ülkenin merkez bankasına bağlı olmadan hareket ettiği için ülkede meydana gelecek finansal anlamdaki dalgalanmalardan da etkilenmemektedir. Bitcoin merkezi bir otoriteye bağlı olmadığından ve işlem yapan kişilerin kimliğinin açıklanmasına gerek duyulmadan işlem imkanı sağladığı için ne merkezi bir otorite tarafından izlenebilmekte ne de bitcoin hesaplarına el konabilmektedir. Bitcoin bu özelliklerinden dolayı birçok yasa dışı fon transferine açık halde bulunmaktadır(Eğilmez, 2013). Kimlik bilgilerinin gizli tutulmasından ve yasadışı işlerin gerçekleştirilmesinde kullanılabilecek büyük miktarda fonların kullanımına imkan sağladığı söz konusu olmaktadır(Sönmez, 2014).

Blok zinciri sistemi sayesinde bitcoinin üretimi belirli bir kurala göre üretilmektedir. Sistemin faaliyete geçtiği ilk yıllarda oluşturulan her yeni blok başına 50 adet bitcoin üretildiği, 210 bloğa ulaşıldığında ise sistemin kendini yarılması üzerine kurulmuştur. Bir blok 10 dakikada üretilmekte ve 210 blok 4 yıl da üretilmektedir. Yani sistem her 4 yılda bir üretmiş olduğu bitcoin sayısını yarıya düşürmektedir. Bu sayede bitcoinin emisyonu kontrol altında tutulmakta ve enflasyona karşı önlem alınmaktadır. Blok zinciri teknolojisi kripto paranın transferinde dağıtık bir ağ yapısında ve bu transfer yapılırken transferi yapanın hesabında göndermek istediği kadar bitcoin olması gerekmektedir. Aksi takdirde sistem bu transfer işlemine onay vermemektedir(Usta ve Doğanekin, 2017).

2.7.2. Dogecoin

Adını İngilizce köpek kelimesinin (dog) doge diyerek kasıtlı bir şekilde yanlış kullanılarak oluşturulan ve mizah amaçlı internet sitelerinde kullanılan görselden almıştır. Ancak kısa sürede fenomen hale gelen görseller daha sonra para birimine isim olmuştur. Yazılım işiyle

uğraşan Billy Markus tarafından ortaya çıkarılmış ve kısa sürede büyük ilgi gören bir kripto para birimi haline gelmiştir. Blok oluşumu her 1 dakikada gerçekleşmekte ve sınırsız sayıda üretilmektedir. Sınırsız sayıda üretilmesi deflasyona karşı koruma sağlamaktadır. Dogecoin kullanımının diğer kripto paraların kullanımına göre herhangi bir farkı bulunmamaktadır(URL-2).

2.7.3. Cardano

Cardano da diğer kripto paralar gibi sanal bir para birimidir. Çalışma esasları diğer kripto paralarla aynı esaslar çerçevesinde kurulmuştur. Gelişimi 2015 yılında başlamış ve 2017 yılında popülaritesi oldukça artan bir kripto para birimi haline gelmiştir. Cardano, transfer edilmeye olanak sağlayan güvenli ve merkezi olmayan bir sisteme bağlı olarak çalışmaktadır. Kullanıcılarına alım ve satımda ödeme ve denetleme imkanı sunması cardanonun iki bölümden oluştuğunu göstermektedir. Ödeme bölümünde hesaplarla alakalı bilgiler yer alırken denetleme katmanında kimlik, uyum ve kara listeye alma gibi işlemler işlenmektedir. Japonya da atm. lerde de kullanılabilen bu kripto para birimi bir debit kart ile bir cüzdan imkanı sunmaktadır. Bu cüzdandan karta transfer edilmekte ve transfer edilen para sistem tarafından herhangi bir işleme gerek duymadan kendiliğinden kart sahibinin kullanıcısının ulusal para birimine çevrilebilmektedir(URL-3).

2.7.4. Ripple

Küresel anlamda ödeme ağı olarak kullanılan ripple bitcoinin işlem yapılmasında meydana gelen aksaklıkları giderici bir özelliktedir. Ripple'ın odak noktası finans kuruluşları ve müşteriler arasındaki para kullanımı ile küresel anlamda fon transferlerinin maliyetini azaltmaktır. İşlemlerin gerçekleşmesinde Bitcoin'e göre para transferleri hem daha ucuz hem de çok daha kısa sürede gerçekleşmektedir. Bitcoin'e göre işlem maliyeti az olmaktadır(Şenel, 2019). 2012 yılında piyasaya sürülen Ripple, diğer kripto paralardan farklı olarak merkeziyetçi bir yapıda bulunmakla beraber kurucusu olan şirket tarafından kontrolü yapılmaktadır. Blockchain sistemine bağlı olarak çalışmasına rağmen ripple ile yapılan bütün işlemler kurucusu olan şirket tarafından yürütülmektedir. Piyasa değeri bakımından üçüncü büyük kripto para olarak değerlendirilmektedir. Ripple'ın avantajları arasında büyük miktardaki para transferlerinin hem çok daha hızlı hem kolay hem de diğer kripto paralara göre daha az maliyetle gerçekleştirilmesidir. Piyasa değerinin büyük olması ve kullanıcılarına kolaylıklar sunması sayesinde birçok kripto para piyasasında alım satımı

gerçekleştirildiğinden dolayı kullanıcılar açısından ulaşılması kolay olmaktadır. Ripple üretimi diğer kripto paralar gibi sistem tarafından üretilmeyip kurucusu olan şirket tarafından üretilmekte ve kurucusu olan şirket tarafından piyasadaki arz miktarı belirlenmektedir(URL-4).

Ripple için genel bir değerlendirme yapacak olursak bir kripto para birimidir. İşleyişi, işlemlerin çabukluğu, düşük maliyetli oluşu Ripple'ın kullanıcılar tarafından tercih edilme durumunu artırmaktadır. Merkezi bir otoriteye bağlı olması onu diğer kripto paralardan ayıran en önemli özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

2.7.5.Ethereum

Ethereum bitcoin blok zincirinin yenilenerek oluşturulan ve farklı olarak yeni unsurların eklenmesiyle oluşturulan bir blok zincir teknolojisine dayanan sanal paradır(Tevetoğlu, 2021). Ethereumda tıpkı diğer kripto paraların çoğu gibi merkezi olmayan bir ağ yapısına sahiptir. Erişimi ise herkes tarafından kolayca kullanılabilir. Erişimi ise herkes tarafından kolayca kullanılabilir.

Akıllı sözleşmeler olarak tanımlanan ethereum, kendine özgü programlama yapabilen sanal bir para türü olarak ifade edilmektedir. Bitcoin'den ayrılan özelliği de bu programlama tekniği olmaktadır. Bitcoin'e göre yeni blok oluşturma süresi çok daha kısa sürmektedir. Bu sayede kullanıcılar tarafından yapılan işlemlerin doğruluğunun kontrolü daha kısa sürede yapılmaktadır. Ethereum diğer kripto para birimleri gibi transfer edilmesi mümkün olan bir sanal para olarak karşımıza çıkmaktadır(Kılıç, 2018).

Ethereum kullanıcılarına küresel anlamda ödeme imkanı, tasarruf saklama gibi imkanlar sunmaktadır. Ethereum merkezi bir otoriteye bağlı olmadan çalışmakta ve bu sebepten dolayı denetlenme gibi bir problemi bulunmamaktadır. Herkes tarafından erişim sağlanabilen, yansız ve kontrol edilemeyen bir dijital para birimidir(URL-5).

2.8. Kripto para borsaları

Kripto para borsaları kendine özgü bir şekilde çalışmaktadır. Kripto paralarda merkezi bir otoritenin kontrolü bulunmadığından doğal olarak kripto para borsalarında yapılan alım satım işleminde de düzenleme ve denetleme bulunmamaktadır. Kripto paraların fiyatı tamamen piyasadaki alıcı ve satıcılar tarafından belirlenmektedir. Arz ve talebe dayalı olarak fiyat unsuru belirlenmektedir. Kripto para borsalarının işleyişi normal borsalara göre farklılık taşımaktadır. Kripto para Borsalarında herhangi bir açılış veya kapanış saatleri

bulunmamaktadır. Normal borsalar ise belirli bir zaman ve saatte hizmet vermektedir. Ayrıca kripto para borsalarında kullanıcılar anonim bir şekilde kimlik ve yerleşim yeri bilgileri olmadan işlem yapabilmektedir. Her borsa için işlem masrafları farklılaşmaktadır(Aslan, 2020).

Kripto para borsaları kripto para-fiat para ya da kripto para- kripto para alım ve satımının yapıldığı online olarak işlem yapılan borsalar olarak söylenebilmektedir. Dört farklı kripto para borsasından söz edilmektedir. Bunlar; geleneksel kripto para borsaları, kripto para brokırıları, doğrudan işlem platformları, kripto para fonları olarak tanımlanmaktadır(Akcan, 2018).

Kripto para borsalarında denetim ve gözetimin olmaması aynı zamanda fiyatların aşırı oynaklığında geleneksel borsalarda uygulanan devre kesici uygulamasının yer almaması oldukça risk barındırmaktadır. Yine kripto para borsalarının açılış ve kapanış zamanının olmaması günün her saatinde işlem yapma imkanı sunması fiyat oynaklığında hem büyük kazançlar hem de büyük kayıplar meydana getirebilmektedir. Dolayısıyla yatırımcıların alabileceği risklerin büyüklük veya küçüklük boyutu kripto para borsalarında faaliyette bulunmaları açısından önemli olmaktadır.

Ülkemizde kripto para yatırımında bulunan dört milyondan fazla yatırımcı bulunmaktadır. Bu nedenle de kripto para borsaları da sayıca fazladır. Ülkemizde faaliyette bulunan kripto para borsası çok olmakla birlikte kripto para yatırımcılarının en fazla tercih etmiş olduğu 5 adet kripto para borsaları şu şekilde sıralanabilmektedir(URL-6).

- Paribu.com
- BtcTurk.com
- Bitci.com
- Bitlo.com
- Bitexen.com

2.8.1.Paribu

Kripto paraların alınıp satıldığı bir kripto borsası olarak ifade edilmektedir. Ülkemizde faaliyet gösteren Paribu kripto para borsası 14 Şubat 2017 tarihinde kullanıcılarıyla

buluşmuş ve kısa sürede ülkemizde en çok tercih edilen kripto para borsası olmuştur. Paribu kripto para borsasında kullanıcılara 7/24 işlem yapabilme imkanı sunulmaktadır (URL-7).

2.8.2. BtcTurk

Btcturk, kripto para alım ve satımın 7/24 yapılabildiği bir kripto para platformu olarak karşımıza çıkmaktadır. 2013 yılında ilk faaliyetini gerçekleştiren bu platform aynı zamanda ülkemizde kripto para alım satımı için kurulmuş olan ilk kripto para borsası olarak ifade edilmektedir(URL-8).

2.8.3. Bitci

Bitcoin ve benzeri kripto paraların alım ve satımının yapıldığı kripto para borsası olarak ifade edilmektedir. Ülkemizde yaygın olarak kullanılan kripto para borsası olarak ifade edilmektedir(URL-9).

2.8.4. Bitlo

Ülkemizde faaliyet gösteren bir diğer kripto para borsası olan Bitlo kripto para borsası ilk faaliyetine 2018 yılı haziran ayında başlamıştır. Kullanıcılarına kolaylıklar sağlayan bu borsada kullanıcılar 2 şekilde emir işlemini gerçekleştirebilmektedir. Birinci olarak kullanıcılar alış ve satış fiyatlarını belirledikten sonra piyasada bulunan alış ve satış emirleriyle eşleşme sağlanmaktadır. İkinci olarak ise kullanıcılar herhangi bir tutar girerek alış veya satış emri verebilmekte ve bu alış veya satış emirlerinden işlemler gerçekleştirebilmektedir(URL-10).

2.8.5. Bitexen

Kripto para alım satım işleminin gerçekleştirildiği bitexen borsası, türev piyasalar ödeme sistemleri bilgi güvenliği finansal anlamda suiistimallerin önlenmesi ve inovasyon konularında deneyimli Türk mühendisler tarafından geliştirildiği ifade edilmektedir. Kripto para borsası olan Bitexen borsasında yüzün üzerinde kripto para bulunmaktadır. Borsanın kurulma hedefi arasında dijital varlık alım satımında bulunan kullanıcıların ihtiyaçlarını en iyi derecede karşılama amacı söz konusu olmaktadır(URL-11).

2.9. Kripto paraların avantajları ve dezavantajları

Başlangıcı 2009 yılı olarak kabul edilen kripto paraların günümüze kadar birçok türü ortaya çıkmıştır. Bu paraların işleyiş mantıkları aynı olmakla birlikte aralarında bazı değişikliklerde

bulunmaktadır. Piyasada kripto paraların kullanımının avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu başlıkta kripto paraların avantajları ile dezavantajlarından bahsedilmektedir.

2.9.1. Avantajları

Kripto paralar, çabuk fon transferi, paranın taşınmasında meydana gelebilecek riskleri ortadan kaldırma, ödeme kolaylığı ve kullanıcılara sağlamış olduğu güvenli sistemleriyle avantaj sunmaktadır. Büyük miktartlı paraların daha kolay transferi ve işlemlerde alınan masrafların düşük olması kripto paraların yine avantajlarından sayılmaktadır(Kızıltaş, 2019). Kripto paralar belirli bir devlet otoritesine bağlı olmadığı için bu sistemin çökme riski oldukça düşüktür. Ayrıca kripto paraların sanal ortamda kapladığı alanlar çok az olduğundan taşınması da kolay olmaktadır(Ulucan Özkul ve Baş, 2020). Kripto paraların zaman ve ortam sınırlaması olmadan işlem yapılabilmesi bir başka avantaj olarak sıralanmaktadır. Yine diğer avantajlarından bazıları ise şeffaf şekilde ve transferlerine kontrol imkanı sunması, banknot halinde paraların kullanılması yerine kripto paraların kullanılması kayıt dışı ekonominin engelleneceği, yastık altı para tasarruflarının önleneyeceği yönünde faydalar sunduğu açıklanmaktadır(Evlimoğlu ve Gümüş, 2018). Kripto paraların sağlamış olduğu işlemlerin maliyetinin düşük olması ve yapılan ödeme işlemlerindeki kolaylıklar sayesinde küresel ekonomide tasarrufların ve işlemlerin yapılmasında etkili olacağından söz edilmektedir. Burada düşük maliyetin başlıca sebebi blok zinciri teknolojisinde aracı her hangi bir finansal kuruluşa ihtiyaç duyulmadan işlemlerin gerçekleştirilmesi olarak görülmektedir(Çakın, 2019).

2.9.2. Dezavantajları

Kripto paraların avantajlarının yanı sıra dezavantajları da bulunmaktadır. Kripto paraların dezavantajlarından bazıları, takip edilememesi, kazanamama ve ya kaybetme durumunun kolay olması, herkes tarafından alım satımı yapılmadığı için likiditesi düşük ve alım satımının zor olması, piyasalarda sahip olunan bilginin az olması ve yön belirtmenin zor olması olarak görülmektedir(Alpago,2018). Yine kripto paraların dezavantajlarından bir diğerleri ise herkes tarafından kabul görme durumunun az olması, internet ortamında yapılacak olan siber saldırılara karşı açık olması, elle tutulan ya da gözle görülen bir yapısı olmadığı için sistemsel aksaklıklarda işlemlerin gerçekleştirilemeyeceği olarak aktarılmaktadır(Evlimoğlu ve Gümüş, 2018).

Genel olarak bakıldığı zaman kripto paraların avantaj ve dezavantajları yukarıda da bahsettiğimiz gibi görülmektedir.

2.10. Kripto paraların hukuki çerçevesi

Kripto paraların en önemli özellikleri merkezi bir otoriteye bağlı olmaması ve kontrolünün bulunmamasıdır. Aynı zamanda kripto paraların piyasada arz ve talebi yine kanunlara dayanmadan gerçekleştirilmektedir. Kripto paraların arzı kendi içlerinde yapılmış olan blok zincir yapısı bakımından farklılaşarak her kripto paranın kendine özgü arzı belirlenmektedir. Kripto paraların talebi ise tamamen piyasada meydana gelen alıcı ve satıcıların alıp satmaya razı olduğu fiyattan işlem görmektedir. İşlem maliyetleri konusuna bakıldığında her kripto paranın kendisine özgü belirlenmiş fiyatları üzerinden işlem maliyeti gerçekleştirilmektedir. Kripto para fiyatlarında meydana gelen aşırı oynaklık sebebiyle bu para sistemlerinin yer aldığı borsalarda devre kesici uygulaması yer almadığından oldukça riskli aynı zamanda da yüksek getiri sağlayabilmektedir.

Kripto paraların işlem gördüğü borsalar içinde herhangi bir düzenleme söz konusu değildir. Bu borsaların işlem saatlerinde ise zaman kısıtlaması bulunmamaktadır. Her saat alım ve satım işlemi gerçekleştirildiği gibi ödeme aracı olarak da kullanımı yapılmaktadır.

Türkiye’de kripto paralara yönelik hukuki açıdan yasal bir düzenlemenin bulunmadığı ve yapılan basın açıklamalarından hareketle ilerleyen yıllarda düzenleme yapılacağına dair bir düşünce bulunmaktadır. Kripto paranın üretimi, alım-satımı ve bulundurulmasının suç olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kripto paralar sayesinde yapılan işlemler açısından ülkemizde kısıtlama bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak burada önemli bir sorunun kullanıcıların finansal açıdan yaşayacağı problemler olduğundan söz edilmektedir(Özsoy, 2019). Ancak 16 Nisan 2021’de yürürlüğe giren 31456 Sayılı Resmi gazetede yayımlanan karara göre kripto paraların ödeme aracı olarak kullanılması ve elektronik para ihracında direkt ya da dolaylı olarak kullanılması yasaklanmaktadır(T.C. Resmi Gazete, 16.04.2021, Sayı: 31456). Buna göre kripto paraların ödeme aracı olarak ya da transfer amacıyla kullanımı yasaklanmaktadır. Ülkemizde kripto paralar ödeme aracı olarak kullanılamamaktadır.

2.11. Kripto paralara yönelik yatırımcı eğilimleri

Bu bölümde kripto para yatırımcılarının yatırım davranışı sergilerken önemli olduğu düşünülen farkındalık, risk ve güven konusunda teorik bilgilere verilmekte ve bu konular geniş bir anlatımla ele alınmaktadır.

2.11.1. Finansal farkındalık

Farkındalık kavramı kişinin kendisini fark etmesiyle ilgili olmaktadır. İnsanın yaşamıyla ilgili bütün anlarını fark etmesi olarak tanımlanmaktadır(Özen, 2017). Farkındalık kavramı bir konuya ilişkin algılama yetisine sahip olmak olarak ifade edilmekte ve konuya ilişkin bilgi sahibi olmakla beraber sahip olunan bilginin kişinin yararına kullanacak düzeyde olması olarak tanımlanmaktadır(Özen Serter, 2021). Farkındalık kavramıyla ilgili literatürde iki tür farkındalık kavramından sıkça bahsedildiği görülmektedir. Bunlardan biri bilinçli farkındalık kavramı olarak karşımıza çıkmakta ve kökeni budizme dayanmaktadır. Bireyin içinde bulunduğu anı herhangi bir yargılama yapmadan kabul etme olarak tanımlanmaktadır. İçinde bulunulan anı fark etmek anlamında olmaktadır(Özyeşil, 2011). Bilinçli farkındalık bireyin bilincinin farkında olması hali olarak ifade edilmekte ve birey içinde bulunduğu her anının farkında olması olarak tanımlanmaktadır(Cengiz ve Serdar ve Donuk, 2016). İkinci olan duyuşal farkındalık kavramı ise bilinçli farkındalığın aksine içinde bulunulan anlık farkındalık olmamakta ve zaman içerisindeki farkındalık olarak tanımlanabilmektedir(Duman ve Yakar, 2017).

Finansal anlamda farkındalık kavramı ise bireylerin finansal risklere olan bilgi ve bilinç seviyeleriyle ilgili olmaktadır. Bireylerin bilinç ve bilgi düzeyleri finansal karar alma süreçlerini etkilemekte ve akla uygun davranış göstermelerine yardımcı olmaktadır. Finansal eğitim düzeyinin artırılması finansal piyasalara da katkı sağlamakta ve finans piyasalarında etkin çalışmasına ve finansal istikrarın sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda toplumsal anlamda refahı artırmaktadır(Yılmaz, 2011). Finansal farkındalık kavramı bir başka tanıma göre finansal ürün ve hizmetlere ilişkin yatırımcıların bilgi sahibi olmaları ve bu ürünler hakkında anlayışlarını geliştirmeleri olarak tanımlanmaktadır(URL-17). Finansal farkındalık kavramı yatırımda bulunan yatırımcıların finansal ürün ve kavramlarla ilgili bilgi ve anlama kabiliyetlerini geliştirmek, tarafsız bir şekilde finansal yönlendirmelerle finansal risk ve imkanları fark etmelerinde yardımcı olmak, bilinçli bir şekilde yatırım faaliyetlerinde

bulunmak, yarım alması gereken yerleri bilmelerini sağlamak, maddi açıdan refahlarını sağlamak için yapılan bütün faaliyetleri kapsayan bir süreç olarak ifade edilmektedir;

- Yatırımcılara durum, bilgi ve finansal imkan, seçenek ve sonuçların fark etmelerine yardımcı olan özel bilgileri sağlamayı içerir.
- Yatırımcıların finansal terim ve ifadeleri algılamaları için sahip olmaları gereken beceri ve gücü eğitim ve danışmanlık yolu ile elde etmelerini sağlamayı içermektedir.
- Yatırımcılara finansal olayları anlamada ve yatırım araçları hakkında geniş bir şekilde danışmanlık vererek, ellerine geçen finansal bilgi ve tavsiyeleri en iyi şekilde kullanmalarını sağlamaktadır(URL-18).

2.11.1.1.Finansal farkındalığın önemi

Yatırımcıların sahip olduğu fon ve sermayeleri doğru şekilde kullanması gerekmektedir. Aksi durumda yatırımcılar elinde bulundurdıkları tasarruflarını getiriye çevirememektedirler. Dolayısıyla yatırım faaliyetini doğru şekilde uygulayabilmek için finansal farkındalık gerekmektedir. Farkındalık düzeyi gelişen bilinçli olan yatırımcılar ekonomiye fayda sağlamaktadırlar. Hızlı bir şekilde gelişen ve aynı zamanda değişen dünya düzenine finansal piyasalarda katılmaktadır. Alternatif yeni yatırım araçları ortaya çıkmakta ve bu konuda bilgi eksikliği bulunan yatırımcılar karar alırken zorlanmaktadır. Yatırımcılar bazen de kaynağı belli olmayan bilgilerle faaliyette göstermektedir. Bu nedenle hem bireysel yatırımcıların hem de toplumsal ekonominin işlerliğini kaybetmemesi açısından finansal farkındalık önemli olmaktadır(URL-19).

2.11.2. Algılanan risk

Yatırımcılar para veya sermaye piyasası araçlarına yatırım yaparken çeşitli şekilde riskleri de göz önüne alarak yatırım yapmaktadırlar. Finansal risk türleri arasında kredi riski, likidite riski, piyasa riski, kur riski, faiz riski bulunmaktadır.

Finansal anlamda riskler; kur riski, faiz riski, fiyattaki dalgalanmalardan oluşabilecek hesaplanmış risk olarak tanımlanmaktadır. Finansal riskin yönetiminde verilen kararların her açıdan, hak ve yükümlülükler olarak zamanlamanın önemli olduğu vurgulanmaktadır(Sayılğan, 1995).

2.11.2.1. Kredi riski

Sözleşmeye taraf kişilerin sözleşmede yapmayı taahhüt ettikleri yükümlülükleri yapmamasından kaynaklanan risk türü olmakta ve karşı taraf riski olarak da adlandırılmaktadır. Ayrıca sözleşmede belirtilen tarafların yanı sıra bu sistem içerisinde yer alan her kesimi de etkilediği için genişlemektedir. Taraflardan her hangi biri kurulan sözleşme şartlarına uymayarak kredi riskini meydana getirmektedir(Özbilgin: 01.11.2021).

Kredi riski yalnızca bankaların kredi müşterilerine vermiş oldukları kredilerden ibaret olmayıp aynı zamanda menkul kıymetlerle ilgili portföylerini, garantör olarak sağladıkları kredileri, teminat mektuplarını ve türev araçlardan kaynaklanabilecek riskleri kapsamaktadır(Kavcıoğlu, 2011).

2.11.2.2.Likidite riski

Parasal olarak ifade edilebilen bir varlığın ihtiyaç halinde hızlıca nakde çevrilememe riskini ifade etmektedir. İhtiyaç duyulan nakit para bu risk nedeniyle elde edilememektedir. Bu nedenle vadesi gelen borçların ödenememesi, yatırımcıların yeni yatırım fırsatlarına yönelme imkanını kısıtlama gibi durumlar söz konusu olmaktadır.

Bankalar açısından likidite riski bankaların günlük işlemlerini yapmak için ihtiyaç duyduğu nakit paranın banka tarafından karşılanamaması ya da banka tarafından ihtiyaç duyulan bu nakdin para piyasalarından sağlanamaması olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle likidite riski önemli olmakta ve bankalar günlük işlemleri için gerekli olan nakdi bulamadığı için kendi yükümlülüklerini yerine getiremeyecek hale düşebilmektedir(Parasız; 2007).

2.11.2.3. Piyasa riski

Siyasi olaylar, savaş, iktidar seçimleri gibi olaylar ile petrol ve buna benzer ürünlerin fiyatlarında meydana gelen değişimler piyasada yer alan ürün ve hizmetlerin fiyatlarını değiştirmektedir. Bu değişimler sermaye piyasalarında alım satımı yapılan menkul kıymetleri de etkilemektedir. Menkul kıymetlerin fiyatlarında meydana gelen aşağı yönlü hareketler piyasa riskini oluşturmaktadır(Yıldırım, 2015).

Bu risk piyasada meydana gelen dalgalanmalardan oluşmakta ve yatırımcıların beklentisine ulaşamama durumu olarak ifade edilmektedir. Piyasa riskinde volatilite etkili olmaktadır. Bir varlığın değerinde meydana gelen değişimi ölçen volatilite piyasa riskinde önemli bir

kavram olarak görülmektedir. Piyasa riskini oluşturan faiz ve kur riski olarak ifade edilmekte ve piyasa unsurlarının düzeniyle alakalı piyasa alım satım işlemi yapılan maddenin fiyatıyla ilgili beklentilere uygun hareket etmemesi riski olarak ifade edilebilmektedir(Gültekin, 2017).

2.11.2.4.Kur riski

Ülke içi ya da dışardan gelen çeşitli olumlu ya da olumsuz durumlarla ulusal para biriminin değerinin yabancı para birimlerinin değeri karşısında değer kaybetmesi ya da değer kazanması şeklinde tanımlanmaktadır. Ulusal para biriminde meydana gelen bu değişim nedeniyle yatırımcılar elinde bulundurduğu yatırım araçları ile ilgili kurdan kaynaklı olarak getiri ya da kayıpla karşılaşmaktadırlar(İstanbul Ticaret Odası; 2006: 16). Uluslararası yatırım yapan yatırımcılar tarafından da maruz kalınan risk olarak tanımlanabilmektedir. Bu yatırımcıların yatırımda bulundukları ülke parasının değer kaybetmesi ya da değer kazanması durumunda karşılaştığı risk türüdür. Kur riski gelişmekte olan ülke piyasalarının yanı sıra gelişmiş ülkelerin piyasalarında da görülmektedir(TSPAKB, 2012).

2.11.2.5.Faiz riski

Faiz riski, piyasada uygulanan faiz oranlarında meydana gelen değişimlerden kaynaklı olarak varlık fiyatlarının değişmesi olarak tanımlanmaktadır. Faizde meydana gelen değişiklikler getirisi sabit olan menkul kıymetleri de direkt olarak etkilemektedirler(Altay, 2018).

Faiz riskiyle menkul kıymetlerin tarafları kar ya da zarar gibi durumlar yaşayabilmektedirler. Faiz oranları enflasyon oranının altında kaldığı durumlarda menkul kıymet alıcısı zarar etmekte ve enflasyonun üzerinde olduğu durumlarda kar elde etmektedir. Menkul kıymet satıcı için ise tam tersi bir durum söz konusu olmaktadır.

2.11.2.6.Volatilite

Volatilite kavramı önceden kestirilemeyen fiyat değişimlerini, ani olarak gerçekleşen dalgalanmaları ve yatırımlarla alakalı olan genel anlamda risk olarak tanımlanmaktadır. Volatilitenin düşük olduğu zamanlarda fiyatlarla ilgili değişimlerin söz konusu olabileceği ancak bu durumda fiyatlarda meydana gelen değişimlerin oranı ile volatilite oranının eşitlenemeyeceği söz konusu olmaktadır. Volatilitenin yüksek olduğu dönemlerde risk daha büyük ve elde edilecek gelirden yine yüksek olmaktadır(Thomsett, 2019).

Yatırımcılar açısından finansal piyasalarda meydana gelen oynaklık yatırımcıların yatırım kararlarını doğrudan etkilemektedir. Yatırımcıların riske karşı olan tutumları onları riski daha az olduğu piyasalarda işlem yapmaya sevk etmekte ve elinde bulundurdıkları fonları riski az piyasalarda değerlendirmektedirler. Volatilitenin olumsuz bir etkisinin sonucuna ulaşıldığı görülmektedir. Elbette ki oynaklıktan kaynaklı riski seven yatırımcılar için ise durum tam tersi olmaktadır(Tuna ve İsabetli, 2014).

Finansal anlamda kullanılan araçlar için belirli bir zaman diliminde bu araçların fiyatlarında meydana gelen değişimler standart sapma olarak ifade edilmektedir. Kelime anlamı oynaklık olarak ifade edilmektedir. Her finansal aracın volatilitesi farklılık göstermektedir. Dolayısıyla getirisi de farklılık göstermektedir. Volatilitenin yüksek olduğu finansal araçların getirileri de yüksek olmakta aynı şekilde volatilitenin düşük olduğu finansal araçlarda ise getiri de düşük olmaktadır.

Volatilite kavramı, zaman serilerinin risk büyüklüğünü tespit eden bir değer unsuru olup, bir serinin belirlenmiş olan ortalama sapma şekline ilişkin büyüklüğünü tespit etmektedir. Yatırımcıların volatilitayı dikkate alarak riskleri avantaja çevirebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sayede yatırımcılar riskli ortamlara da doğru yorumlama ile kayıp yerine getiri sağlayacağı sonucuna ulaşılmaktadır(Ege ve Topaloğlu, 2019).

2.11.2.7.Kripto paralarda risk ve volatilité

Kripto para piyasalarında meydana gelen kripto para fiyatlarındaki büyük düşüşler, kripto paraların nakde çevrilmelerinde yatırımcıların büyük kayıplar yaşadığı, bu piyasalarda beklentilerin olduğu ve merkezi olmayan bir yapıya sahip olduklarından fiyat düzenlemelerinin mümkün olmadığından dolayı diğer yatırım araçlarının tamamına göre kripto paraların yatırım riski daha fazla olmaktadır. Yatırımcıların birikimlerini belirli bir zaman diliminde likide dönüştürme durumunun hesapsız bir risk olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak kripto paraların uzun dönemde mevcut yatırım araçlarından daha fazla getiri sağladığı sonucu elde edilmiştir(Dağlı, 2019).

Kripto paralar oynaklığı yüksek olan para birimleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu nedenle yatırım açısından değerlendirildiğinde riskleri de yüksek olmaktadır. Kripto para birimlerine yatırım yapacak yatırımcının riski seven bir yapıda olması gerektiği sonucuna

ulaşılmış ve yatırımcıların tasarruflarının hepsi yerine dayanılabilecek risk düzeyinde kripto paralara yatırım yapabilecekleri yönünde bir tavsiye yer almaktadır (Gültekin, 2017).

Kripto paralar olarak Bitcoin, Ripple ve Ethereum' un bulunduğu portföy çeşitlendirmesinde daha düşük risk durumlarına portföy getirilerini artırıcı fayda sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle risk durumu yüksek olarak düşünülen kripto paraların getirilerinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kripto paraların portföy çeşitlendirmelerinde kullanılarak yatırımcılarına fayda sağlayacağı görüşü yer almaktadır (Gül, 2020).

Kripto para piyasalarında işlem hacimleri arttıkça volatilitenin düştüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Kripto para piyasaları gelecekte daha da etkin olacağı göz önüne alındığında volatilitenin daha da azalacağı düşünülmektedir. Yeni bir piyasa olduğundan volatilitenin ilişkisinin devam edip etmeyeceği muamma olmaktadır. Ayrıca kripto para birimlerinin tahmin edilemeyen öngörülemez bazı riskleri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Şişirilmiş bir piyasa olduğu yönünde şüphe de yer almaktadır. Tüm bunları göz önüne alındığında kripto paraların yatırımcılar açısından hesapsız bir risk olmasının muhtemel olmadığı düşünülmektedir (Güleç ve Aktaş, 2019). Bitcoin ve Ripple' ın fiyatlarında meydana gelen yukarı ya da aşağı yönlü büyük değişimlerin olduğu zamanlar ile kripto paraların volatilitelerinin yükseldiği zamanların birbiriyle uyduğu sonucu elde edilmiştir (Ertuğrul, 2019).

2.11.3. Kripto paralara yönelik güven

Ekonomik anlamda güven ekonomik kararlar alınırken karşılıklı ilişki içerisinde birbirlerini kayba uğratmamak olarak tanımlanması mümkün olmaktadır (Özsağır, 2007). Literatürdeki araştırmalar sonucunda güvenle ilgili birçok bilimin ilgilendiği görülmektedir. Finansal sistemin teknolojik açıdan kullanmış oldukları alt yapı sistemleri önemli olmaktadır. Kripto paraların kullanmış oldukları sistem güvenli olmaktadır. Bunu sağlayan blokzincir sistemi olmaktadır (Çarkacıoğlu, 2016). Blokzincir sistemi sayesinde kullanıcılar güvenli bir şekilde alım satım işlemini gerçekleştirmektedir. Tsukerman, (2015) çalışmasında kripto para birimlerine mübadele aracı olarak ve değer biriktirme aracı olarak güvendiklerini ancak bilgisayar korsanları, kötü niyetli kimseler güveni sarsmaktadırlar. Blok zincir sistemi ise bu aktörlerden yapısı gereği korumaktadır. Buradan hareketle kripto para kullanıcılarının kripto paranın ağ yapısı ve alım satım işlemleriyle ilgili bütün iş ve işlemlere karşı güvenlik durumları önemli olmaktadır.

2.11.4. Sürü davranışı

Sürü davranışı, bireyin ait olduğu topluluğun etkisiyle kendi düşüncelerini yenileyerek grup ile aynı yönde davranış göstermesini ifade etmek mümkün olmaktadır(Doğukanlı ve Ergün, 2011). Finansal bir kavram olarak sürü davranışı finansal piyasaların varlığıyla birlikte ortaya çıkmış ve günümüze kadar devam eden bir kavram olarak ifade edilmektedir. 17. Yüzyıla kadar dayanan sürü davranışı kavramı finansal piyasalarda meydana gelen birçok olayla ilişkilendirilmiş ve finansal piyasalarda meydana gelen aşırı yukarı ya da aşağı yönlü hareketler bu davranışla açıklandığı ifade edilmektedir(Ede,2007). Yatırımcıların kendi finansal bilgilerine göre yatırım kararı almayıp başkalarının yapmış olduğu işlemlerle aynı işlemleri yapmaları durumunda sürü davranışı ortaya çıkmaktadır. İki tür sürü davranışından bahsetmek mümkün olmaktadır. Bunlar rasyonel ve rasyonel olmayan sürü davranışlarıdır(Canbaş ve Kandır, 2007).

2.11.4.1.Rasyonel sürü davranışı

Yatırımcıların yatırım yapacakları ürünlerle alakalı bilgilerinin eksik ya da bu bilgilerin doğruluğuna ilişkin güvenlerinin az olması nedeniyle kendi kararlarından vazgeçerek diğer yatırımcılarla aynı işlemleri yapmaları rasyonel bir davranış olarak adlandırılmaktadır(Altay, 2008). Literatüre bakıldığında üç tür rasyonel sürü davranışından bahsedilmektedir.

2.11.4.1.1. Bilgiye dayalı sürü davranışı: bilgisel şelale

Yatırım kararı alınırken bireyler birbirini takip ederek davranış göstermeleri durumunda bilgisel şelale başlamaktadır. Bilgisel şelalenin meydana gelmesinde karar veren birey kendinden önce karar veren bireyi takip etmesi gerekmektedir. Yatırımcılar tarafından karar alınırken yatırım kararına etki eden unsurlardan birinin diğer yatırımcılar tarafından etkilenmesi gerekmektedir(Doğukanlı ve Ergün, 2011). Bilgisel şelale davranışının meydana gelmesinde yatırım yapacak olan yatırımcılar yatırım kararı alan yatırımcıları takip ederek yatırım yapma ya da yapmama konusunda çoğunluğun bulunduğu yönde karar vermektedir(Altay, 2008).

2.11.4.1.2. Ücrete dayalı sürü davranışı

Kurumsal yatırımcılar bireysel yatırımcılara oranla daha fazla sürü davranışında bulunması gerekmektedir. Sebebi ise kurumsal yatırımcılar bireysel yatırımcılardan fazla bilgiye sahip

olmaktadır. Kurumsal yatırımcılar diğer yatırımcılarla karşılaştırma yapılarak ölçülmesi diğer yatırımcılarla benzer karar almalarında etkili olmaktadır(Hayta, 2014). Bir başka tanımda ise ücrete dayalı sürü davranışının ortaya çıkışı temsil teorisi ile bağlantı kurularak açıklanmaktadır. Temsilcilerin çok olduğu ve birden fazla temsil söz konusu olan durumlarda ücretler temsilcilerin performanslarına göre belirlenebilmektedir. Böyle bir durumda bir temsilcinin ücreti diğer temsilcinin performansı ile alakalı olmaktadır. Dolayısıyla fon yöneticileri diğerleri ile ücret farklarının oluşmaması bakımından diğer yöneticilerin kararlarına benzer kararlar almaya çalışmaktadırlar. Yatırım kararı veren fon yöneticileri diğer fon yöneticilerinin kararları ile kendi kararlarını karşılaştırarak onlarla aynı kararları vermeye çalışarak sürü davranışı oluşturmaktadırlar(Altay, 2008).

2.11.4.1.3. İtibara dayalı sürü davranışı

Yöneticilerin kendi menfaat ve saygınlıklarını kaybetmemek açısından sahip oldukları bilgileri kullanmayıp diğer yöneticilerin almış oldukları kararlarla aynı kararlar almaları olarak ifade edilmektedir(Canbaş ve Kandır, 2007). Diğer yöneticileri taklit eden yöneticiler için faydalı bir durum olarak adlandırılabilir(Başarır, 2021).

2.11.4.2. Rasyonel olmayan sürü davranışı

İrrasyonel sürü davranışının temelinde psikolojik faktörler yer almaktadır. Bu faktörler yatırımcıların sürüye katılmasına neden olmaktadır. Yatırım kararında bulunurken çoğunluğun arasında olmamak ve çoğunluğun arasında yer alması durumunda başarılı olacağına dair önyargıları yatırımcıların kararlarını etkilemekte ve yatırımcılar sorgulama yapmadan sürünün bir parçası olmaktadır(Sönmez, 2010).

Kripto para piyasalarında kripto para fiyatlarında meydana gelen yukarı yönlü artışlarda yatırımcılar toplu olarak hareket etmemektedirler. Ancak aşağı yönlü azalmalarda toplu olarak hareket ettikleri sonucuna ulaşılmış ve bunun nedeninin ise kripto paralar hakkında devam eden tartışmaların olması ve yatırım aracı olarak tam olarak güvenilmemesinden dolayı olduğundan söz edilmektedir (Akcan, 2018).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YATIRIMCILARIN TUTUMLARININ İNCELENMESİNE YÖNELİK UYGULAMA

Araştırmanın bu bölümünde araştırmada kullanılan model, araştırmanın kısıtları, hipotezi, evren ve örnekleme, veri toplama yöntemi ve toplanan verilerin analizi ile elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırmada ilk olarak literatür taraması yapılarak araştırma amacına uygun anket soruları hazırlanmıştır. Araştırmanın evreni ve örnekleme hesaplanmıştır. Daha sonra anket katılımcılara uygulanarak elde edilen veriler analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ortaya çıkan bulgular bu bölümde yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın konusu, amacı ve önemi

Yeni bir kavram olarak karşımıza çıkan kripto paralar herhangi bir otorite tarafından yönetilmemektedir. Bazı ülkeler kripto para kullanımını ülkelerinde bulunan kullanıcılara serbest kılarken bazıları ise yasaklamaktadır. Kripto parayı resmi bir para birimi olarak tanıyan ilk devlet El Salvador olarak karşımıza çıkmaktadır. Çıkarılan yasa ile ülkede bulunan bütün iş yerleri kripto para ile ödeme işlemlerini kabul etmek zorunda olmakla birlikte bu işlemi yapmayanların cezalandırılacağı da söz konusu olmaktadır(URL-20). Ülkemizde ise kripto paraların ödeme aracı olarak kullanılması 16 Nisan 2021 Tarihinde yasaklanmıştır. İskoçya ‘da madde bağımlılarının tedavi gördüğü bir hastane 2018 yılından beri, kripto para yatırım davranışında bulunan ve bağımlı hale gelen bireyleri tedavi etmek amacıyla hasta kabulü yapmaktadır. Bu durum Dünya’da ilk kez uygulanmaya başlamış ve son yıllarda tedavi gören hasta sayısı artmaktadır. Kripto paraya yatırım yapan yatırımcıların büyük kayıplar ya da kazançlar elde ettiği ve bu durumun kumara dönüştüğü belirtilmektedir. Uzmanlara göre zararlar sonuçlanan ve büyük kayıplar yaşayan yatırımcıların intihar girişiminde bulunduğundan dolayı bu paralara yatırım davranışında bulunan yatırımcıların tedavi gördüğü bir hastane olarak faaliyet göstermektedir(URL-21). Ülkemizde 2021 yılı içerisinde meydana gelen ve büyük yankı uyandıran Thodex adlı bir kripto para borsasında yaşanan ve ilgili borsadaki yatırımcıları mağdur eden olay kripto para

yatırımcılarını kuşkulandırmıştır. Borsa sahibi tarafından yatırımcıların hesaplarında işlemlerin durdurularak hesapların boşaltılması yatırımcıların birikimlerini kaybetmelerine sebep olmuştur. Buna benzer yaşanan dolandırıcılık işlemleri yatırımcıları tedirgin etmeye başlamıştır(URL-22). Ülkemizde kripto para yatırımcı sayısı 02.11.2021 Tarihi itibarıyla ntv.com.tr sitesinde yayınlanan habere göre 4 milyon olarak tahmin edilmekte ve parasal değerinin yaklaşık olarak 900 milyon dolar olduğu ifade edilmektedir. Habere göre kripto para yatırımcı sayısı hala artmaktadır(URL-23). Kripto para yatırımcı sayısının artması araştırmacıları bu alanda çalışmalar yapmaya yöneltmiştir. Yatırımcıların kripto paralara yönelik yatırım yaparken göstermiş olduğu davranışlar önemli olmaktadır. Akcan (2018) yapmış olduğu çalışmada kripto para yatırımcılarının sürü davranışı gösterip göstermediğini incelemiş ve yatırımcıların kripto para fiyatlarında meydana gelen düşüşlerde sürü davranışı gösterdiğini tespit etmiştir. Benzer bir sonucu Bulut ve Akbulut Bekar (2020) çalışmalarında elde etmişlerdir. Ektik (2021) yapmış olduğu çalışmada kripto paraların yatırımcılar için gelir getirici yatırım aracı olarak kullanılıp kullanılamayacağı araştırılmış ve risk-getiri açısından yatırımcı portföylerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Gül (2020) yapmış olduğu çalışmada kripto paraların yatırımcı portföyünde bulundurulmasının riski azaltacağı ve yatırımcılara faydalar sağlayacağını belirtmektedir. Gültekin (2017) çalışmada kripto paraların belirli tarihler arasındaki oynaklıklarını hesaplamış ve kripto para yatırımcılarının riski seven bir yapıda olması gerektiğini belirtmektedir. Kuzudışlı ve Çarıkçı (2021) yapmış oldukları çalışmada muhasebe ve finans alanındaki eğitimcilerin kripto paralara yönelik farkındalık düzeylerinin ve ilgilerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Metin ve Yakut (2018) yapmış oldukları çalışmada kripto para yatırımcılarının kripto paralara olan güvenleri yatırımcıların yatırım kararları üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir.

Çok sayıda kripto para yatırımcısının olması kripto para piyasasında yatırım davranışı gösteren yatırımcıların tutumlarını ve tutumla ilgili algılarını önemli hale getirmektedir. Kripto paralara yönelik yatırım davranışı gösteren yatırımcıların tutum ve algıları önemli bir konu olmaktadır.

Tüm bu sebepler çalışmanın önemini ortaya koymakta ve yatırımcıların yatırım aracı olarak kullanmış olduğu kripto paralara ilişkin yatırımcıların tutum ve algılarını etkileyen

yatırımcıların sosyo-demografik özellikleri bakımından yatırımcı tutumlarının incelenmesi çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmanın amacı, kripto para yatırımcılarının kripto paralara ilişkin yapmış oldukları yatırımlarına yönelik tutumlarıyla ilgili algılarının belirlenmesidir. Çalışmanın alt amacı ise kripto para yatırımcılarının kripto paralara ilişkin farkındalık ve risk algısının sosyo-demografik değişkenler bakımından incelenmesidir.

3.2.Araştırmanın yöntemi

Çalışmada araştırmanın konusu, kısıtları ve dışlama kriteri belirlenmiştir. Sonrasında konu ile ilgili uygun ölçeklerin literatür taraması yapıldıktan sonra, en uygun anket olarak Cihangir ve diğerleri (2019) tarafından geliştirilen anket formundan esinlenerek anket soruları daha geniş kapsamda revize edilmiş ve kişisel bilgi formu ankete eklenerek etik kuruluna sunulmuş olup onay alındıktan sonra kullanıcılara online olarak uygulanmıştır. Araştırma evrenine uygun örneklem sayısını elde etmek için yargısal ve kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Çalışma verileri toplandıktan sonra ölçeklerin yapı geçerliğinin belirlenmesi için Açıklayıcı Faktör Analizi, güvenirlik düzeyinin belirlenmesi için Cronbach's Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Elde edilen değerler kabul edilebilir seviyede olduğu görüldükten sonra, verilerin araştırma hipotezi doğrultusunda analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler literatürdeki çalışmalar ile tartışılarak ve yorumlanarak sonuçlara ulaşılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

3.3. Araştırmanın hipotezi

H1: Kripto para yatırımcılarının tutumları sosyo-demografik faktörlere göre farklılaşmaktadır.

Sosyo-demografik faktörler içerisinde yatırımcıların; cinsiyeti, yaşı, gelir durumu, eğitim durumu, kripto paralara yönelik yatırımlarıyla ilgili yatırım süreleri, yatırım büyüklükleri, hisse senedi, tahvil vs gibi diğer menkul kıymetlere yatırım yapma durumları ve kripto para yatırım davranışını tercih etme nedenleri yer almaktadır.

Bireylerin tutumlarının sosyo-demografik faktörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmaktadır. Ölçeğin alt boyutu olan farkındalık ve risk algısının sosyo-demografik faktörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmektedir.

3.4. Veri Elde Etme ve Örneklem Yöntemi

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Kullanılan anket formunda yer alan sorular Cihangir ve diğerleri (2019) tarafından geliştirilen anket formundan esinlenerek hazırlanmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde sosyo-demografik sorular, ikinci bölümünde kripto para yatırıma ilişkin sorular ve üçüncü bölümünde ise kripto paraya ilişkin tutum ölçeğine yönelik sorular yer almaktadır. Üçüncü bölümde bulunan ölçek maddeleri, literatür taraması sonucu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu bölüm için geçerlik ve güvenirlik analizi yapılarak ölçek yapısı gösterdiği belirlenmiştir.

Yapılan çalışmanın evrenini, Türkiye’de kripto para yatırım davranışında bulunan bireysel yatırımcılar oluşturmaktadır. Kasım 2021 haber bültenlerine göre Türkiye’de piyasanın büyüklüğü 900 milyon dolar. Tahminlere göre halen 4 milyon kişi kripto para yatırımı yapmaktadır.

Evren sayısı 4 milyon kabul edildiği çalışmada %95 güven düzeyi ve %5 örneklem hatası ile örneklem sayısı 384 olarak hesaplanmıştır. Ancak çalışmada, temsiliyetin daha yüksek olması amacı ile daha yüksek sayıda anket yapılarak toplamda 541 anket yapılmıştır. Araştırma evrenine uygun yeterli örneklem sayısını elde etmek için yargısal ve kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada örneklem sayısı, aşağıda verilen formül ile hesaplanmıştır.

Örnekleme göre evrendeki eleman sayısı biliniyorsa uygulanan formül aşağıdaki gibidir.

Formülde;

$$n = \frac{Nt^2 pq}{d^2(N-1) + t^2 pq} \quad (1)$$

N= Evrendeki birey sayısı

n= Örnekleme alınacak birey sayısı

p= İncelenen olayın görülüş sıklığı (olasılığı) (0,5)

q= İncelenen olayın görülmeyiş sıklığı (1-p) (0,5)

t= Belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde t tablosunda bulunan teorik değer (1,96)

d= Örneklem hatası (0,05)

3.5. Verilerin analizi

Çalışmada ölçeklerin yapı geçerliğinin belirlenmesi için Açıklayıcı Faktör Analizi, güvenirlik düzeyinin belirlenmesi için Cronbach's Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Çalışmada bu işlem sonrasında ölçek puanları hesaplanmış ve puanların normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi için basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiştir. Literatüre göre ölçek puanının basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir (Groeneveld ve Meeden, 1984; Moors, 1986; Hopkins ve Weeks, 1990; De Carlo, 1997).

Araştırmada veri toplamada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliğini belirlemek için açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğin faktör analizine uygun olup olmadığını anlamak amacıyla KMO ve Bartlett testi uygulanmıştır. KMO katsayı değeri örneklemin büyüklüğünü test etmek için hesaplanırken normal dağılım koşulu Bartlett testiyle incelenmektedir. Bu kapsamda KMO testi ölçüm sonucunun .50 ve daha üstü, Bartlett küresellik testi sonucunun da istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir (Jeong, 2004: 70). Field (2009)'a göre de KMO testinin 0.50 den büyük olması ve Bartlett küresellik testi sonucunun ise anlamlı olması gerektiğini ifade etmektedir. Faktör analizi işleminde ölçek maddelerinin faktörlere atanması ya da ölçekten çıkarılması işlemlerinde faktör yükü değerlerine bakılmıştır.

Cronbach's alfa katsayısı ölçeğin güvenirlik düzeyini vermektedir. Katsayı 0 ile 1 arasında değişmektedir. Alfa (α) katsayısı 1,00' yaklaştıkça güvenirliğin yüksek, 0,400 ve altı olursa düşük olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Nunnally, 1967, 248).

3.6. Sınırlar ve Kısıtlar

Araştırma ülkemizde kripto paralara yatırım davranışı gösteren bireysel yatırımcılarla sınırlıdır. Araştırmayla ilgili zaman ve maddi açıdan maliyetlerin yüksek olması nedeniyle örneklem seçimine gidilmiş ve bu nedenle çalışma bu örneklemle sınırlıdır. Araştırmada veri toplama işlemi 01.01.2022-31.01.2022 Tarihleri arasında yapılmıştır. Dolayısıyla elde edilen verilerden ulaşılan sonuç ve yorumlamalar bu dönemleri kapsamaktadır. Araştırmanın

uygulandığı dönemde kripto para yatırım faaliyetinde bulunan ve anketi yanıtlayan katılımcıların ilgili dönemdeki fikirleriyle sınırlıdır. Araştırmada, zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle anket çevrim içi olarak uygulanmıştır.

3.7. Araştırma bulguları

Araştırmanın bu bölümünde kripto paralara yöneelik yatırım davranışında bulunan yatırımcılara uygulanan anket sonucunda elde edilen verilerin analizinden elde edilen bulgular yer almaktadır. Yatırımcıların sosyo-demografik durumları, yatırım yapma durumları ve veri analizi bu başlıkta yer almaktadır.

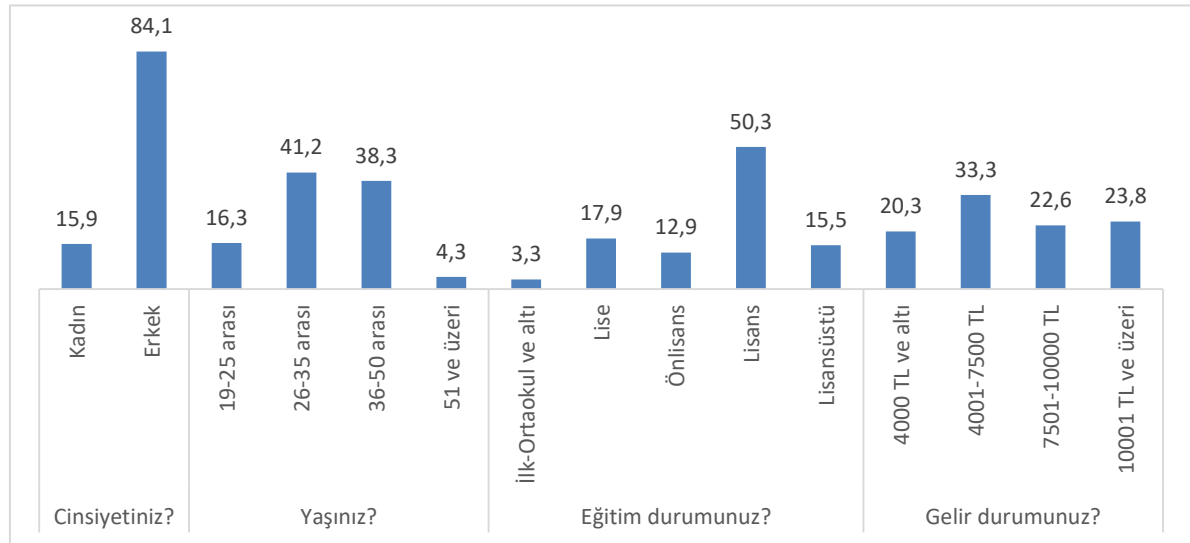
3.7.1.Örneklemin sosyo-demografik özellikleri

Anket uygulanan kripto para yatırımcılarının sosyo-demografik özellikleri bu başlıkta yer almaktadır. Araştırmaya katılan kripto para yatırım davranışında bulunan yatırımcılara ait cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, yatırım yapma süreleri, yatırım büyüklükleri, hisse senedi ve menkul kıymet gibi yatırım araçlarına da yatırım yapma durumları ile kripto para yatırım davranışını tercih etme nedenleri bu başlıkta yer almaktadır.

Tablo 1. Sosyo-demografik bilgiler

		N	%
Cinsiyetiniz?	Kadın	86	15,9
	Erkek	455	84,1
Yaşınız?	19-25 arası	88	16,3
	26-35 arası	223	41,2
	36-50 arası	207	38,3
	51 ve üzeri	23	4,3
Eğitim durumunuz?	İlk-Ortaokul ve altı	18	3,3
	Lise	97	17,9
	Önlisans	70	12,9
	Lisans	272	50,3
	Lisansüstü	84	15,5
Gelir durumunuz?	4000 TL ve altı	110	20,3
	4001-7500 TL	180	33,3
	7501-10000 TL	122	22,6
	10001 TL ve üzeri	129	23,8

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılanların %84,1’i erkek, %41,2’si 26-35 yaş arasında, %50,3’ü lisans mezunu ve %33,3’ü 4001-7500 TL arasında gelire sahiptir.

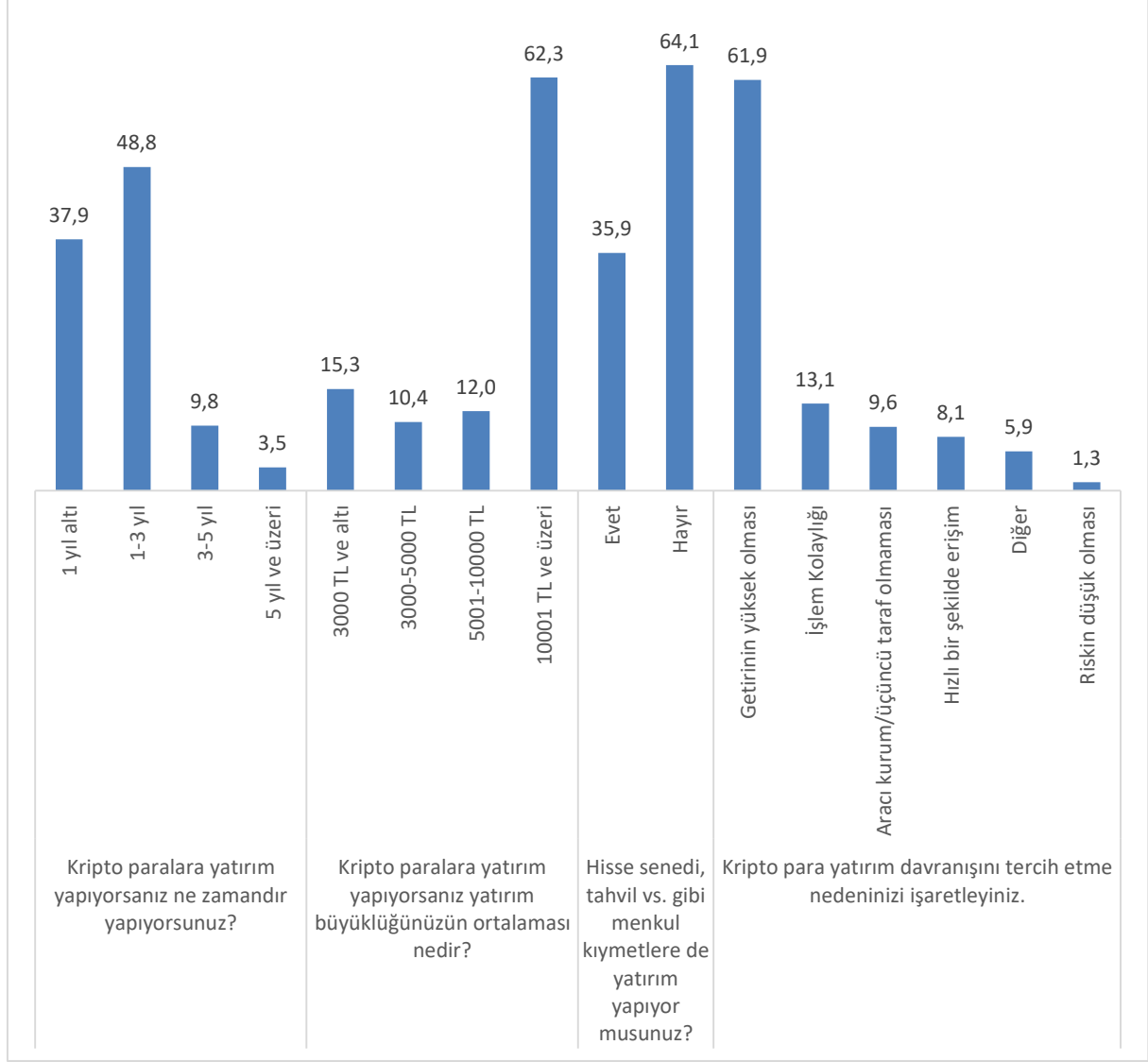
Şekil 2. Sosyo-demografik dağılımlarının grafiksel gösterimi

Tablo 2. Kripto Paralara Yönelik Yatırım Bilgileri

		N	%
Kripto paralara yatırım yapıyor musunuz?	Evet	541	100,0
	Hayır	0	0,0
Kripto paralara yatırım yapıyorsanız ne zamandır yapıyorsunuz?	1 yıl altı	205	37,9
	1-3 yıl	264	48,8
	3-5 yıl	53	9,8
	5 yıl ve üzeri	19	3,5
Kripto paralara yatırım yapıyorsanız yatırım büyüklüğünüzün ortalaması nedir?	3000 TL ve altı	83	15,3
	3000-5000 TL	56	10,4
	5001-10000 TL	65	12,0
	10001 TL ve üzeri	337	62,3
Hisse senedi, tahvil vs. gibi menkul kıymetlere de yatırım yapıyor musunuz?	Evet	194	35,9
	Hayır	347	64,1
Kripto para yatırım davranışını tercih etme nedeninizi işaretleyiniz.	Getirinin yüksek olması	335	61,9
	Riskinin düşük olması	7	1,3
	Hızlı bir şekilde erişim	44	8,1
	Aracı kurum/üçüncü taraf olmaması	52	9,6
	İşlem Kolaylığı	71	13,1
	Diğer	32	5,9

Araştırma grubundakilerin tamamı kripto paralara yatırım yapmaktadır. Katılımcıların %48,8'inin kripto paralara yatırım yapma süresi 1-3 yıl arasında, %62,3'ünün Kripto paralara yatırım büyüklüğü 10,001 TL ve üzeri, %64,1'inin Hisse senedi, tahvil vs. gibi

menkul kıymetlerde de yatırımı bulunmaktadır. Kripto para yatırım davranışını tercih etme nedenleri incelendiğinde en geçerli nedenin %61,9 oranla Getirinin yüksek olması olduğu belirlenmiştir.

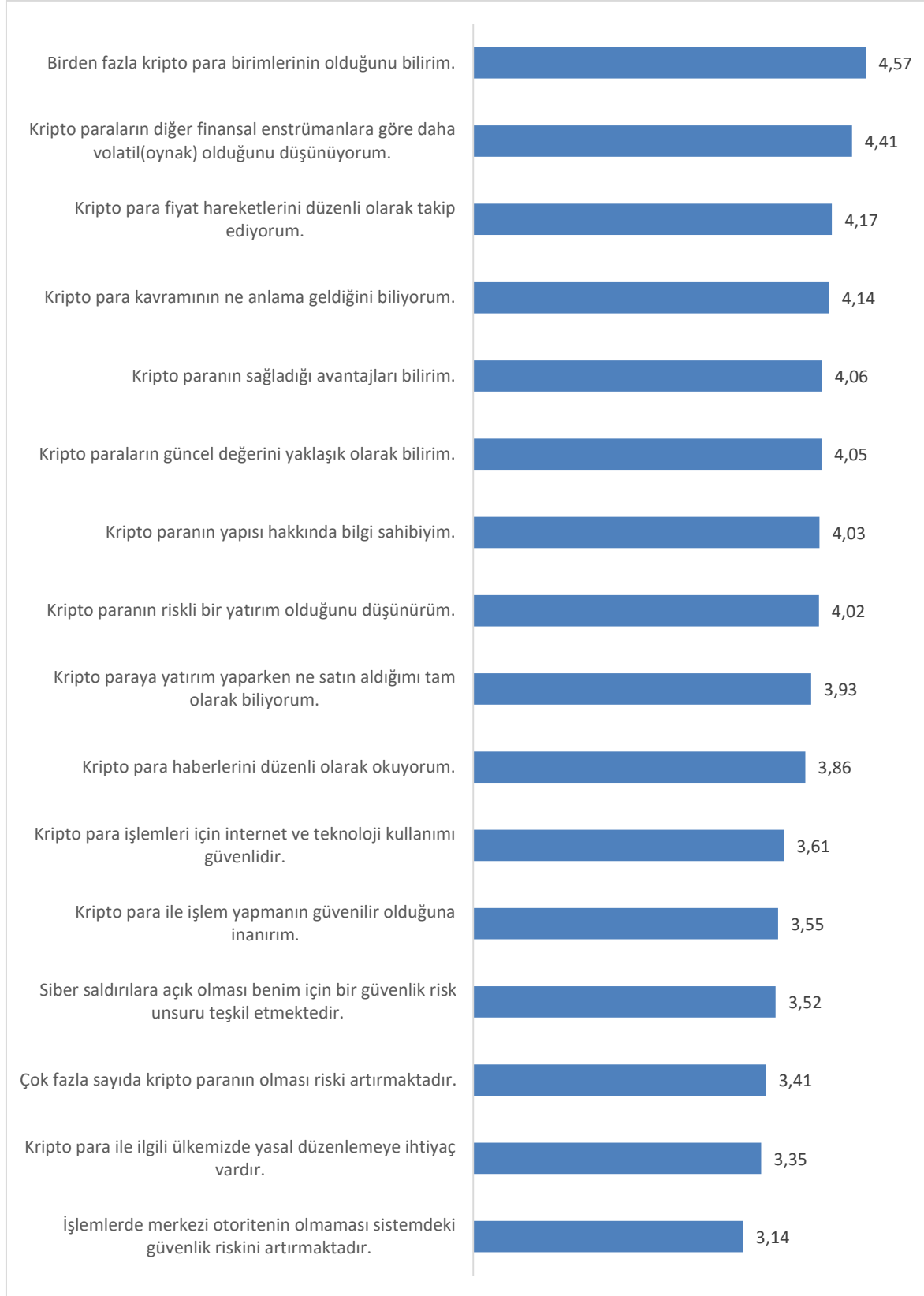
Şekil 3. Kripto Paralara Yönelik Yatırım Bilgileri

Tablo 3. Kripto Paralara Yönelik Tutum İfadelerine Katılım Düzeyi

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katlıyorum		Kesinlikle Katlıyorum		Ort.	Ss
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Kripto para kavramının ne anlama geldiğini biliyorum.	18	3,3	12	2,2	50	9,2	256	47,3	205	37,9	4,14	0,917
Kripto paraya yatırım yaparken ne satın aldığımı tam olarak biliyorum.	21	3,9	28	5,2	86	15,9	237	43,8	169	31,2	3,93	1,013
Kripto para haberlerini düzenli olarak okuyorum.	18	3,3	44	8,1	77	14,2	257	47,5	145	26,8	3,86	1,009
Kripto para fiyat hareketlerini düzenli olarak takip ediyorum.	9	1,7	24	4,4	41	7,6	257	47,5	210	38,8	4,17	0,873
Birden fazla kripto para birimlerinin olduğunu bilirim.	9	1,7	3	0,6	9	1,7	170	31,4	350	64,7	4,57	0,716
Kripto paranın yapısı hakkında bilgi sahibiyim.	14	2,6	20	3,7	80	14,8	249	46,0	178	32,9	4,03	0,926
Kripto paraların güncel değerini yaklaşık olarak bilirim.	13	2,4	22	4,1	65	12,0	264	48,8	177	32,7	4,05	0,908
Kripto paranın sağladığı avantajları bilirim.	11	2,0	22	4,1	67	12,4	265	49,0	176	32,5	4,06	0,890
Kripto paranın riskli bir yatırım olduğunu düşünürüm.	18	3,3	46	8,5	64	11,8	191	35,3	222	41,0	4,02	1,082
Kripto paraların diğer finansal enstrümanlara göre daha volatil(oynak) olduğunu düşünüyorum.	12	2,2	10	1,8	20	3,7	203	37,5	296	54,7	4,41	0,833
Çok fazla sayıda kripto paranın olması riski artırmaktadır.	56	10,4	108	20,0	89	16,5	136	25,1	152	28,1	3,41	1,352
Kripto para ile işlem yapmanın güvenilir olduğuna inanırım.	22	4,1	56	10,4	149	27,5	232	42,9	82	15,2	3,55	1,002
Kripto para işlemleri için internet ve teknoloji kullanımı güvenlidir.	21	3,9	47	8,7	148	27,4	229	42,3	96	17,7	3,61	1,000
İşlemlerde merkezi otoritenin olmaması sistemdeki güvenlik riskini artırmaktadır.	71	13,1	102	18,9	129	23,8	157	29,0	82	15,2	3,14	1,262
Siber saldırılara açık olması benim için bir güvenlik risk unsuru teşkil etmektedir.	37	6,8	79	14,6	98	18,1	220	40,7	107	19,8	3,52	1,162
Kripto para ile ilgili ülkemizde yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır.	84	15,5	85	15,7	77	14,2	148	27,4	147	27,2	3,35	1,421

Kripto para ile ilgili tutum ölçeğinin ifadelerine katılım düzeyi tablo 3’te verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre katılım düzeyinin en yüksek olduğu ifadeler aşağıda verilmiştir.

- Birden fazla kripto para birimlerinin olduğunu bilirim.
- Kripto paraların diğer finansal enstrümanlara göre daha volatil (oynak) olduğunu düşünüyorum.
- Kripto para fiyat hareketlerini düzenli olarak takip ediyorum.
- Kripto para kavramının ne anlama geldiğini biliyorum.
- Kripto paranın sağladığı avantajları bilirim.
- Kripto paraların güncel değerini yaklaşık olarak bilirim.
- Kripto paranın yapısı hakkında bilgi sahibiyim.
- Kripto paranın riskli bir yatırım olduğunu düşünürüm.

Şekil 4. Kripto Paralara Yönelik Tutum İfadelerine Katılım Düzeyi

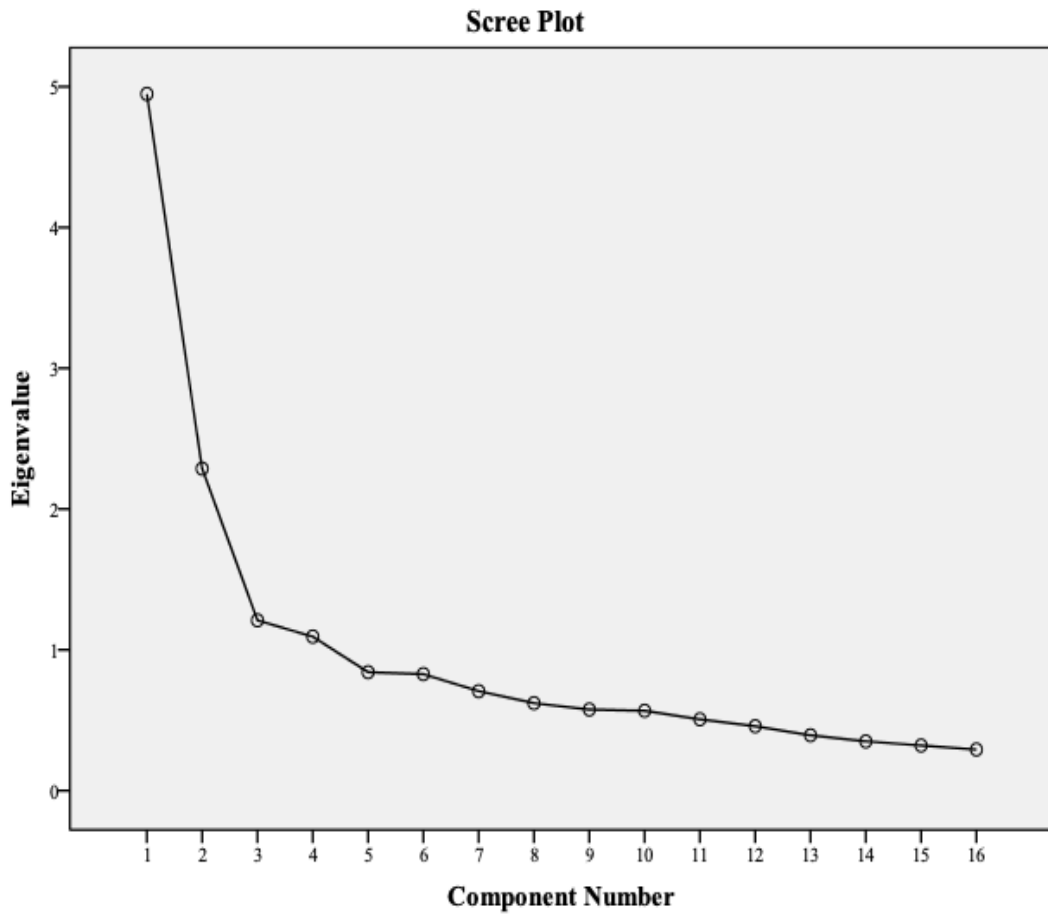
Tablo 4. Betimsel İstatistikler

	n	Minimum	Maximum	Ort.	Ss
Farkındalık	541	1,00	5,00	4,00	0,62
Risk Algısı	541	1,00	5,00	3,49	0,78

Analiz sonuçlarına göre; farkındalık alt boyutunun ortalaması 4,00, risk algısı alt boyutunun ortalaması 3,49'dur.

3.7.2. Kripto paralara yönelik tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik analizi

Faktör sayısının belirlenmesi amacıyla özdeğerler ve özdeğerlerin saçılım grafiği incelenmiştir. Grafik incelendiğinde ölçeğin 2 faktörlü bir yapı gösterdiği belirlenmiştir.

Şekil 5. Faktör sayısının belirlenmesi amacıyla özdeğerler ve özdeğerlerin saçılım grafiği

Tablo 5. Maddelerin Faktörlere Dağılımı

	Farkındalık	Risk Algısı	Varyans Oranı	Cronbach's Alpha	KMO	Barlet		
						χ^2	sd	P
1. Kripto paranın yapısı hakkında bilgi sahibiyim.	0,812		31,515	0,746	0,857	288,518	120	0,000*
2. Kripto paranın sağladığı avantajları bilirim.	0,796							
3. Kripto paraların güncel değerini yaklaşık olarak bilirim.	0,789							
4. Kripto para fiyat hareketlerini düzenli olarak takip ediyorum.	0,743							
5. Birden fazla kripto para birimlerinin olduğunu bilirim.	0,659							
6. Kripto para kavramının ne anlama geldiğini biliyorum.	0,659							
7. Kripto para haberlerini düzenli olarak okuyorum.	0,644							
8. Kripto paraya yatırım yaparken ne satın aldığımı tam olarak biliyorum.	0,635							
9. Kripto para işlemleri için internet ve teknoloji kullanımı güvenlidir.	0,491							
10. Kripto para ile işlem yapmanın güvenilir olduğuna inanırım.	0,475							
11. Siber saldırılara açık olması benim için bir güvenlik risk unsuru teşkil etmektedir.	0,720		14,007					
12. İşlemlerde merkezi otoritenin olmaması sistemdeki güvenlik riskini artırmaktadır.	0,633							
13. Çok fazla sayıda kripto paranın olması riski artırmaktadır.	0,576							
14. Kripto paranın riskli bir yatırım olduğunu düşünürüm.	0,522							
15. Kripto para ile ilgili ülkemizde yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır.	0,510							

Yapılan analizi sonuçlarına göre farkındalık, faktör yükleri 0,475 ile 0,812 arasında değişen 10 maddeden oluşmaktadır ve faktörün varyans açıklama oranı %31,515'tir. Ölçekte yer alan 9 ve 10. sorular yatırımcıların kripto paralara yönelik güvenleriyle ilgili olmakta ve anket uygulanan yatırımcıların tamamı kripto para yatırımında bulunduğu için bu sorularla ilgili farkındalıkları bulunmaktadır. Risk algısı, faktör yükleri 0,510 ile 0,720 arasında değişen 5 maddeden oluşmaktadır ve faktörün varyans açıklama oranı %14,007'dir. Bu sonuçlara göre ölçeğin toplamı 15 maddeden oluşurken varyans açıklama oranı %45,521 ve Cronbach's Alfa katsayısı 0,746 olarak hesaplanmıştır.

Kripto Paralara İlişkin Tutum ölçeği için yapılan faktör analizinde KMO değeri 0,857 olarak hesaplanmıştır. Buna göre örneklem sayısı faktör analizi için uygundur ($KMO > 0,500$). Bartlett testi kapsamında X^2 değeri 2888,518 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,05$). Buna göre normal dağılım koşulu sağlanmıştır. KMO ve Bartlett testi sonucuna göre verilerin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6. Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

	n	Çarpıklık	Basıklık
Farkındalık	541	-1,055	2,645
Risk Algısı	541	-0,399	0,081

Değerler incelendiğinde her bir puanın basıklık ve çarpıklık katsayılarının -3 ile +3 arasında olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre puanların normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek puanının demografik özelliklere göre farklılık gösterme durumunun analiz edilmesi için t testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. T testi, 2 gruplu demografik değişkenlerin analizinde kullanılırken ANOVA testi k ($k > 2$) gruplu değişkenlerin analizinde kullanılmıştır.

3.7.3. Araştırma hipotezine ilişkin bulgular

Bu başlıkta araştırma hipotezine ilişkin bulgular yer almaktadır. Kripto para yatırımcılarının yatırımlarıyla ilgili tutumları sosyo-demografik durumlarına göre incelenmiştir.

Tablo 7. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Cinsiyet Bakımından İncelenmesi

Cinsiyetiniz?		N	Ort.	ss	T	P
Farkındalık	Kadın	86	3,88	0,56	-1,965	0,050*
	Erkek	455	4,02	0,63		
Risk Algısı	Kadın	86	3,33	0,75	-1,992	0,047*
	Erkek	455	3,52	0,78		

***p<0,05**

Kripto paralara ilişkin tutum ölçeğinin cinsiyet bakımından incelenmesi amacıyla yapılan t testi sonuçları tabloda verilmiştir. Farkındalık alt boyutu cinsiyet bakımından istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Ortalama puanlara göre erkeklerin farkındalık algısı kadınlara göre daha yüksektir. Risk algısı alt boyutu cinsiyet bakımından istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Ortalama puanlara göre erkeklerin risk algısı kadınlara göre daha yüksektir.

Tablo 8. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Yaş Bakımından İncelenmesi

		N	Ort.	ss	F	p	Tukey Testi
Farkındalık	19-25 arası	88	4,25	0,50	9,284	0,000*	1-2
	26-35 arası	223	3,98	0,61			1-3
	36 ve üzeri	230	3,92	0,66			
Risk Algısı	19-25 arası	88	3,41	0,83	0,570	0,566	
	26-35 arası	223	3,52	0,77			
	36 ve üzeri	230	3,49	0,77			

***p<0,05**

Kripto paralara ilişkin tutum ölçeğinin yaş bakımından incelenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları tabloda verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; farkındalık alt boyutu yaş bakımından anlamlı farklılıklar göstermektedir ($p<0,05$). Bu farklılığın 1. ve 3. gruplar arasında meydana geldiği ve ortalama puanlara göre 19-25 yaş arasındaki bireylerin 36 ve üzeri yaş grubuna göre daha yüksek puana sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 9. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Eğitim Durumu Bakımından İncelenmesi

		N	Ort.	ss	F	p	Tukey Testi
Farkındalık	Lise ve altı	115	3,82	0,66	6,682	0,000*	1-3
	Önlisans	70	3,87	0,75			1-4
	Lisans	272	4,06	0,57			2-4
	Lisansüstü	84	4,14	0,54			
Risk Algısı	Lise ve altı	115	3,49	0,76	0,995	0,395	
	Önlisans	70	3,54	0,83			
	Lisans	272	3,52	0,77			
	Lisansüstü	84	3,36	0,77			

***p<0,05**

Kripto paralara ilişkin tutum ölçeğinin eğitim düzeyi bakımından incelenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre; farkındalık alt boyutu eğitim düzeyi bakımından anlamlı farklılıklar göstermektedir ($p<0,05$). Bu farklılığın 1. ve 4. gruplar arasında meydana geldiği ve ortalama puanlara göre Lisansüstü eğitim düzeyine sahip bireylerin Lise ve altı eğitim düzeyine sahip bireylere göre daha yüksek puana sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 10. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Gelir Durumu Bakımından İncelenmesi

		n	Ort.	ss	F	p	Tukey Testi
Farkındalık	4000 TL ve altı	110	4,12	0,56	2,385	0,068	
	4001-7500 TL	180	3,92	0,63			
	7501-10000 TL	122	4,00	0,55			
	10001 TL ve üzeri	129	4,01	0,71			
Risk Algısı	4000 TL ve altı	110	3,31	0,72	4,074	0,007*	1-3
	4001-7500 TL	180	3,47	0,77			
	7501-10000 TL	122	3,66	0,74			
	10001 TL ve üzeri	129	3,50	0,85			

***p<0,05**

Kripto paralara ilişkin tutum ölçeğinin gelir durumu bakımından incelenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre; risk algısı alt boyutu, gelir durumu bakımından anlamlı farklılıklar göstermektedir ($p<0,05$). Bu farklılığın 1. ve 3. grup arasında meydana geldiği ve ortalama puana göre 7501-10000 TL arasında gelire sahip olanların 4000 TL ve altı geliri olan bireylere göre risk algısı daha yüksektir.

Tablo 11. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Kripto Paralara Yapılan Yatırımın Süresi Bakımından İncelenmesi

		N	Ort.	ss	F	p	Tukey Testi
	1 yıl altı	205	3,82	0,61			1-2
Farkındalık	1-3 yıl	264	4,08	0,57	14,412	0,000*	1-3
	3 yıl ve üzeri	72	4,18	0,72			
	1 yıl altı	205	3,55	0,72			
Risk Algısı	1-3 yıl	264	3,46	0,76	1,215	0,297	
	3 yıl ve üzeri	72	3,40	0,98			

***p<0,05**

Kripto paralara ilişkin tutum ölçeğinin kripto paralara yapılan yatırımın süresi bakımından incelenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre; farkındalık alt boyutu kripto paralara yapılan yatırımın süresi bakımından anlamlı farklılıklar göstermektedir ($p<0,05$). Bu farklılığın 1. ve 3. Gruplar arasında meydana geldiği ve ortalama puanlara göre 3 yıl ve üzeri yatırım süresi olan bireylerin farkındalık puanı daha yüksektir.

Tablo 12. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Kripto Paralara Yapılan Yatırımın Büyüklüğünün Ortalaması Bakımından İncelenmesi

		n	Ort.	ss	F	p	Tukey Testi
Farkındalık	3000 TL ve altı	83	3,83	0,65	3,986	0,008*	1-4
	3000-5000 TL	56	3,99	0,49			
	5001-10000 TL	65	3,89	0,65			
	10001 TL ve üzeri	337	4,06	0,62			
Risk Algısı	3000 TL ve altı	83	3,43	0,66	1,267	0,285	
	3000-5000 TL	56	3,55	0,68			
	5001-10000 TL	65	3,64	0,80			
	10001 TL ve üzeri	337	3,46	0,82			

***p<0,05**

Kripto paralara ilişkin tutum ölçeğinin kripto paralara yapılan yatırımın büyüklüğü bakımından incelenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre; farkındalık alt boyutu, kripto paralara yapılan yatırımın büyüklüğü bakımından anlamlı farklılıklar göstermektedir. ($p<0,05$) Bu farklılığın 1. ve 4. gruplar arasında meydana geldiği ve ortalama puanlara göre 10001 TL ve üzeri yatırım büyüklüğü olan bireylerin 3000 TL ve altı yatırım büyüklüğü olan bireylere göre kripto paralara ilişkin farkındalık puanı daha yüksektir.

Tablo 13. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Hisse Senedi ve Tahvil Gibi Menkul Kıymetlere Yapılan Yatırım Bakımından İncelenmesi

Hisse senedi, tahvil vs. gibi menkul kıymetlere de yatırım yapıyor musunuz?		N	Ort.	ss	t	p
Farkındalık	Evet	194	3,98	0,64	-0,491	0,623
	Hayır	347	4,01	0,62		
Risk Algısı	Evet	194	3,53	0,75	0,982	0,327
	Hayır	347	3,46	0,80		

Kripto paralara ilişkin tutum ölçeğinin; hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetlere yapılan yatırım bakımından incelenmesi amacıyla yapılan t testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre; kripto paralara ilişkin tutum ölçeği; hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymetlere yapılan yatırım bakımından anlamlı farklılıklar göstermemektedir. ($p>0,05$)

Tablo 14. Kripto Paralara İlişkin Tutum Ölçeğinin Kripto Para Yatırım Davranışını Tercih Etme Nedeni Bakımından İncelenmesi

		n	Ort.	ss	F	p
Farkındalık	Getirinin yüksek olması	335	4,01	0,63	1,915	0,107
	Hızlı bir şekilde erişim	44	3,85	0,69		
	Aracı kurum/üçüncü taraf olmaması	52	4,16	0,45		
	İşlem Kolaylığı	71	3,91	0,61		
	Diğer	39	3,98	0,64		
Risk Algısı	Getirinin yüksek olması	335	3,50	0,77	0,673	0,611
	Hızlı bir şekilde erişim	44	3,41	0,85		
	Aracı kurum/üçüncü taraf olmaması	52	3,48	0,87		
	İşlem Kolaylığı	71	3,40	0,69		
	Diğer	39	3,63	0,78		

Kripto paralara ilişkin tutum ölçeğinin, kripto para yatırım davranışını tercih etme nedeni bakımından incelenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre; kripto paralara ilişkin tutum ölçeği, kripto para yatırım davranışını tercih etme nedeni bakımından anlamlı farklılıklar göstermemektedir. ($p>0,05$)

3.8. Araştırma hipotezine ilişkin test sonuçları

Araştırma hipotezinin test sonuçları aşağıda ifade edilmiştir. Buna göre;

H1: Kripto para yatırımcılarının sosyo-demografik durumları ve yatırımcı tutumları arasında farklılık vardır.

Tablo 15’te cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, yatırım yapma süresi, yatırım yapma miktarı, menkul kıymetlere yatırım yapma durumu ve yatırım yapma nedenini kapsayan sosyo-demografik faktörlere göre oluşturulan hipotezin yatırımcı tutumları ve farkındalık ve

risk algısı alt boyutu üzerinde etkili olup olmadığı ve buna göre oluşturulan hipotezin kabul ve ret durumu ifade edilmiştir($p<0,05$).

Tablo 15. H1 Hipotezi analiz test sonuçları

Hipotezler			Farkındalık	Risk
H1a	Cinsiyet	p	0,050*	0,047*
		Durum	Kabul	Kabul
H1b	Yaş	p	0,000*	0,566
		Durum	Kabul	Ret
H1c	Eğitim Düzeyi	p	0,000*	0,395
		Durum	Kabul	Ret
H1d	Gelir Düzeyi	p	0,068	0,007*
		Durum	Ret	Kabul
H1e	Yatırım yapma Süresi	p	0,000*	0,297
		Durum	Kabul	Ret
H1f	Yatırım yapma Büyüklüğü	p	0,008*	0,285
		Durum	Kabul	Ret
H1g	Menkul kıymetlere yatırım yapma durumu	p	0,623	0,327
		Durum	Ret	Ret
H1h	Yatırım yapma Nedeni	p	0,107	0,611
		Durum	Ret	Ret

*** $p<0,05$: Anlamlı Fark Bulunmaktadır**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Tez çalışmasının bu bölümünde çalışma ile ilgili veriler ve literatür taramasından elde edilen bulgulara göre tartışma ve sonuç kısımları ile öneriler yer almaktadır.

Kripto paralar yeni bir para birimi olmakta ve yoğun ilgi görmektedir. Kripto paralar için oluşturulmuş blok zinciri yapısı oldukça güvenli olan ve kullanıcılara kolaylıklar sağlayan ve paralarını güvenli bir ortamda saklamalarını kolaylaştıran bir sanal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kripto paraların kullanmış olduğu ağ yapısı güvenli bir sistem olarak görülmektedir. Bu sistem elbette siber saldırılarla aşılabilmekte ancak çok fazla uğraş sonucu şifre çözülebilmektedir. Ancak şifre çözülse dahi blok sisteminin oluşturmuş olduğu yeni şifrelerinde çözülmesi gerekmektedir. Dağıtık ağ sayesinde siber saldırılarla blok zincirlerinin aşılması çok fazla uğraş gerektirmektedir.

Kripto paraların herhangi bir merkezi otoriteye bağlı olmadan kullanımı gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda kripto paranın değeri tamamen piyasada oluşan arz ve talep durumuna göre serbest piyasa koşulları altında gerçekleştiği söylenebilmektedir. Yatırım amaçlı kullanılan bir kripto para biriminin fiyatı ilgili kripto paraya olan arz ve taleple ortaya çıkmaktadır. Yatırımcılar piyasada serbest bir şekilde alım satım işlemlerini gerçekleştirebilmektedir.

Kripto para piyasaları herhangi bir otoritenin denetiminden uzak olarak faaliyet göstermektedirler. Oysa sermaye piyasaları bir merkezi otoritenin yetkili kıldığı kurum ya da kurumlarca denetlenmektedir. Ayrıca kripto para borsalarında aracı kurum olmaksızın işlemler her saatte gerçekleştirilebilmektedir. Her borsanın kendine özgü internet sitesi bulunmakta ve bu site üzerinden oluşturulan hesaplarla yatırımcılar alım satım işlemlerini takip etmektedir. Para ve sermaye piyasası araçlarının alım ve satım işlemlerinin yapıldığı organize borsalarda işlem saatleri belirlenmekte ve alım satım işlemini yatırımcılar yapabilmek için bir aracı kurum nezdinde hesap açtırmaktadır. Yatırımcılar aracı kurumlara

komisyon ödemektedirler. Kripto para piyasalarında aracı kurumun olmaması yatırımcıların komisyon ödeme maliyetleri azaltmaktadır. Aynı zamanda yatırımcılar merkezi otorite ve aracı kurum olmamasından dolayı serbestçe işlemlerini yapmaktadırlar.

Bu çalışmada ilk olarak teorik bilgiler ve tanımlar yapılarak para, kripto para ve bunlarla bağlantılı diğer bilgiler aktarılmış ve daha sonra yatırım ve yatırımcıların davranışlarıyla ilgili tanım ve bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde teorik bilgiler verilmiştir. Konuyla ilgili olan kavramlar, tanımlamalar aktarılmaya çalışılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Veri toplamak amacıyla düzenlenen anket soruları literatürden esinlenerek hazırlanmıştır. Anketin güvenilirlik geçerlilik analizleri yapılmış ve aynı zamanda ölçeğin faktör analizleri yapılmıştır. Uygun değerlere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra ise kripto para yatırımı yapan yatırımcılara anket düzenlenerek 574 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcılar arasından 33 kişinin kripto para yatırım davranışında bulunmaması sebebiyle bu 33 kişi verilerin bozulmaması amacıyla çalışma dışında bırakılmıştır. Analize dahil edilmemiştir. Araştırmaya katılanların %84,1'i erkek, %41,2'si 26-35 yaş arasında, %50,3'ü lisans mezunu ve %33,3'ü 4001-7500 TL arasında gelire sahiptir. Katılımcıların %48,8'inin kripto paralara yatırım yapma süresi 1-3 yıl arasında, %62,3'ünün Kripto paralara yatırım büyüklüğü 10,001 TL ve üzeri, %64,1'inin Hisse senedi, tahvil vs. gibi menkul kıymetlerde de yatırımı bulunmamaktadır. Toplanan verilerin analiziyle ortaya çıkan bulgulardan elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Kripto para yatırım davranışını tercih etme nedenleri incelendiğinde en geçerli nedenin %61,9 oranla getirinin yüksek olması olduğu belirlenmiştir. Kripto para yatırımcılarının bu piyasalarda hedeflediklerinin getiri olduğu ve bu getirinin de yüksek olması söylenebilir. Bu anlamda kripto para yatırımcıları kripto para piyasalarında alım satım işlemlerini yapmalarının en önemli sebebin getiri olduğu görülmektedir. Yatırımcıların kripto para yatırımından elde edecekleri kazanç beklentisinin yüksek olduğu söylenebilir. Kripto para yatırımcılarının kripto para alım satımında bulunurken temel hedeflerinin elde edecekleri getiri beklentisi olduğu sonucuna ulaşılabilir. Yatırımcıların göz önünde bulundurdıkları tıpkı diğer yatırımlarda olduğu gibi getiri beklentisidir. Ancak kripto para yatırımcıların beklenti içinde oldukları getiri büyüklüğünün diğer yatırım araçlarına göre daha yüksek olduğu düşünülebilir. Çalışma bu anlamda literatürle benzer sonuçlara ulaşmaktadır.

Farkındalık ve risk algısı yatırımcıların cinsiyetine göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Erkek yatırımcıların farkındalık algıları kadın yatırımcılara göre daha yüksektir. Erkek yatırımcıların farkındalık algılarının yüksek olması kripto paralara yönelik alım satım işlemlerinde getiri ve riskleri göz önüne alarak daha doğru karar verebilecekleri söylenebilir. Farkındalıkları yüksek olan yatırımcıların karlarını en üst seviyeye çıkarmak amacıyla en uygun yatırım aracını seçebilecekleri düşünülebilir. Aynı zamanda analiz sonuçlarına göre erkek yatırımcıların kripto paralara yönelik risk algıları kadın yatırımcılara göre daha yüksektir. Erkek yatırımcıların farkındalıklarının yüksek olması sayesinde kripto paraları daha iyi tanımları risk algılarında etkili olabilir. Bu sebeple erkek yatırımcıların kendilerine en uygun risk düzeyinde olan kripto paraya yönelik yatırımda bulunacağı düşünülebilir. Ancak literatürde tersi sonucunda olduğu erkek yatırımcılar kadın yatırımcılara göre daha çok riskli işlemde bulunduğu görülmektedir(Cihangir, Şak ve Bilgin, 2016). Hallahan ve Faff ve Mckenzie (2004) yapmış oldukları çalışmalarında kadınların erkeklere göre daha az risk aldıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Farkındalık açısından yatırımcıların farkındalıkları yaşa göre farklılaşmaktadır. Yatırım davranışında bulunan 19-25 yaş aralığındaki yatırımcıların farkındalık düzeyleri 36 ve üzeri yaş grubuna göre daha fazla olarak gözlemlenmiştir. Genç bireylerin internet kullanımının yüksek olması ve dolayısıyla sanal bir para birimi olan kripto paralarla ilgili bilgiye ulaşmalarının ileri yaşta olanlara göre daha kolay olması bunun nedeni olarak düşünülebilir. Bu nedenle genç bireylerin farkındalıklarının yüksek olması kripto paralarla ilgili daha fazla risk almalarını sağlayacağı düşünülebilir. Ayrıca gençlerin farkındalıklarının yüksek olması kendi beklentilerine uygun olan kripto parayı seçerek getiri konusundaki beklentilerini artıracığı söylenebilir. Dağdelen (2019) yapmış olduğu çalışmasında benzer şekilde yaş ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak genç girişimcilerin 41-45 yaş aralığında bulunan girişimcilerin genç girişimcilere göre daha fazla finansal farkındalık düzeylerine sahip oldukları sonucu elde edilmiştir(Özafşarlıoğlu ve Saygın, 2019).

Kripto para yatırımcılarının risk algısı yaşa göre farklılık göstermemektedir. Bir kripto para yatırımcısının yaşı risk algısını değiştirmedeği söylenebilir. Bunun sebebinin ise kripto para piyasalarında kazanç elde etme düşüncesinin yüksek olması ve yatırımcıların piyasadaki kazanç elde eden diğer yatırımcılardan etkilendiği tahmin edilebilir. Alpay ve Yavuz ve

Kahyaoğlu (2015) bu sonuca benzer şekilde bireylerin yaşının risk algısı üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Grable (2000) yaş ile risk alma eğilimi arasında doğru yönlü bir ilişki olduğunu ve yaşlı bireylerin genç bireylerden daha fazla risk aldığı sonucuna ulaşmıştır. Yine Hacıhasanoğlu ve Kara (2021) çalışmasında yaş arttıkça risk alma eğiliminin arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Eğitim durumu ile farkındalık arasında farklılık olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Buna göre lise ve altı eğitim durumunda olan yatırımcıların farkındalık düzeyleri düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim durumuna göre farkındalık düzeylerinin en yüksek olduğu yatırımcılar ise lisansüstü eğitime sahip olan yatırımcılar olduğu görülmektedir. Eğitim durumu yüksek olan yatırımcıların farkındalık düzeyleri de yüksek olması bireylerin yatırım tercihlerinde faydalarını artıracakları kendilerine en uygun kripto para yatırımını tercih edeceği ifade etmek mümkündür. Bu sayede kripto paralara yatırım davranışında bulunan yatırımcıların getiri beklentilerini karşılayacağı yönünde kripto para yatırım davranışında bulunacağı söylenebilir. Özafşarlıoğlu ve Saygın (2019) yapmış oldukları çalışmalarında girişimcilerin eğitim düzeyleri arttıkça finansal farkındalık düzeylerinin de arttığını ifade etmektedir. Yardımcıoğlu ve Yörük (2016) çalışmalarında elde etmiş oldukları bulgulara göre eğitim düzeyi ile finansal farkındalık arasında ilişki olduğunu ve eğitim durumunu finansal farkındalığı etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Literatürle benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre yatırımcıların eğitim durumu ile risk algıları arasında farklılık bulunmamaktadır. Buna göre bireylerin risk algılamaları eğitim düzeyinin artması ya da düşük eğitime sahip bireylere göre farklı olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Yatırımcıların sahip olduğu eğitim düzeyi yatırım yapacakları kripto para birimleriyle ilgili risk algılamalarını değiştirmedeği söylenebilir. Literatürde farklı bir durumda görülmektedir. Ece (2017) yapmış olduğu çalışmada eğitim düzeyi ile yatırım davranışı arasında ilişki olduğunu ve eğitim düzeyi arttıkça yatırımcıların riskli yatırım araçlarına yönelik davranışlarının da arttığı belirtilmektedir.

Yatırımcıların gelir düzeyine göre kripto paralara yönelik farkındalık durumları farklılaşmamaktadır. Buna göre kripto para yatırımcılarının düşük ya da yüksek gelire sahip olmaları yatırımcıların farkındalık ile ilgili algılarını değiştirmedeği sonucuna ulaşılabilir. Yüksek ya da düşük gelire sahip olan kripto para yatırımcısının ilgili kripto paraya yönelik

farkındalıklarının aynı olduğu sonucu elde edilmiştir. Buna göre kripto para yatırımcılarının geliri ne durumda olursa olsun bilgi düzeyleri yatırım tercihleri aynı olabileceği düşünülebilir. Öztürk ve Demir (2015)'e göre gelir durumu arttıkça finansal okuryazarlık düzeyi yükselmemektedir. Literatürle benzer bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bağlıoğlu (2019)'a göre ise gelir düzeyi yüksek olanların düşük olanlara göre finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Kripto para yatırımcılarının gelir düzeyine göre risk algıları farklılaşmaktadır. 7,501-10,000 TL gelir düzeyine sahip yatırımcıların risk algısı diğer gruplara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu grupta yer alan yatırımcıların yatırım konusundaki risk algılarının yüksek olması yatırım davranışlarını azaltmaya ya da daha az riskli yatırım araçlarına yatırım yapmaya yönlendirebilir. Saraç ve Kahyaoğlu (2011) aylık gelir ve risk alma eğilimi arasında farklı gelir durumlarına göre pozitif ve negatif ilişkiler bulmuşlardır.

Yatırımcıların yatırım yapma sürelerine göre bakıldığında risk algısını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak farkındalık açısından yatırım yapma süresi önemli olmaktadır. 3 yıl ve daha uzun süreyle yatırım yapan yatırımcıların farkındalık düzeyleri yüksek olmakta iken 1 yıl ve altı süreyle yatırım yapanların farkındalık düzeyleri daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Yatırım süreleri kripto para yatırımcılarının farkındalık düzeylerini değiştirmektedir. Yatırım süresi uzun olan yatırımcıların kripto para piyasasını ve piyasada bulunan kripto para birimlerini tanıması farkındalık düzeylerini artırıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca bu piyasalarda uzun süre yatırım davranışında bulunan yatırımcıların deneyim kazanarak farkındalıklarını artırıcı bir durum olduğu söylenebilir.

Kripto para yatırımcılarının yatırım miktarı ile risk algısı açısından farklılık bulunmamıştır. Ancak yatırım miktarı ile kripto para yatırımcılarının farkındalıkları arasında farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yatırım miktarı 10,001 TL ve üzeri yatırımcıların farkındalık düzeyleri yüksek iken 3.000 TL ve altı olanların en düşüktür. Buna göre kripto para yatırım davranışında bulunan yatırımcıların yatırım miktarı farkındalık düzeyini değiştirmektedir. Elde edilen bulgulara göre yatırım miktarının artması kripto para yatırımcılarının farkındalık düzeylerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle yatırımcıların yatırım miktarı artarken yatırım yaptıkları kripto para birimi ve kripto para piyasasına karşı farkındalıklarını artırıcı bilgi edindikleri düşünülebilir. Ayrıca yatırımcıların yatırım miktarlarının artması

yatırım amaçlı kullandıkları tasarruflarını kaybetmeme adına bir takım farkındalıklarını artırıcı faaliyetlerde bulundukları söylenebilir.

Kripto para yatırımcılarının tutumları ile ölçeğin alt boyutu olan farkındalık ve risk algısı ile hisse senedi tahvil ve benzeri menkul kıymetlere de yatırım yapmaları açısından herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Kripto para birimlerine ve aynı zamanda hisse senedi ve benzeri alternatif yatırım araçlarına yatırım davranışında bulunan yatırımcılar için yatırım davranışları üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kripto para yatırımcıları hisse senedi ve benzeri yatırım araçlarına yatırım yapmaları ya da yapmamaları kripto para yatırımlarıyla alakalı bir etkiye sahip değildir.

Yatırımcıların yatırım yapma nedenine göre tutumları, farkındalık ve risk algıları açısından herhangi bir farklılık bulunmamıştır.

Kripto paralara ilişkin yatırımcı tutumlarının incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgulara göre yatırımcıların sosyo-demografik özellikleri ile kripto paralara yönelik yatırımlarıyla ilgili tutumları arasında farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yer alan çalışmalarla benzer ve farklı sonuçlar elde edilmiştir. Yapılan çalışmada hedeflenen amaca ulaşılmıştır. Yatırımcıların kişisel sosyo-demografik özellikleri ile yatırımcıların tutumları arasında farklılık olduğu görülmüştür. Kripto para yatırım davranışında bulunan bir yatırımcının yaşı, cinsiyeti, gelir durumu, eğitim durumu tutum puanlarına göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda ölçeğin alt boyutunda yer alan farkındalık ve risk algısı puanlarının da farklılaştığı görülmüştür. Yatırımcıların yatırım süreleri ile yatırımcı tutumlarının farklılaştığı görülmüştür. Çalışmada elde edilen bu sonuçlar hem mevcut kripto para yatırımcılarına hem de bu alanda yatırım yapma düşüncesi olan yatırımcılara bilgi sağlayacağı düşünülmektedir. Kripto para üretimi yapanlara ve kripto para alım satım işleminin yapıldığı kripto para borsalarına da fayda sağlayacağı söylenebilir. Ayrıca çalışmadan elde edilen bu sonuçlar konuyla ilgili ilerde yapılacak olan çalışmalara yardımcı olacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Alternatif bir yatırım aracı olan kripto paralara ilişkin yatırımcıların tutumlarının incelenmesine yönelik yapılan araştırmada verilerin değerlendirilmesi sonucu gelecek çalışmalar için önerilerde bulunmak mümkündür. Öneriler şu şekilde sıralanabilir;

- Farkındalık düzeyleri düşük olan yatırımcılar için finansal eğitimler düzenlenerek farkındalıkları artırılabilir.

- Yatırımcının alımına sunulan ilgili kripto para birimleriyle ilgili yatırımcı farkındalığını artırıcı bilgilendirmeler faaliyette bulunan borsalar tarafından yatırımcılara sunulabilir.
- Yatırımcıların risk algısını azaltıcı finansal eğitimler düzenlenebilir.
- Riski sevmeyen yatırımcılara uygun kripto para birimleri geliştirilebilir.
- Kripto para üretenler ve alım satım işlemi yapılan kripto para borsalarının yatırımcıların tutumları, farkındalık ve risk algıları dikkate alınarak yatırımcıların yararına çalışmalar yapmaları tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

- Afşar, C. B. (2020). *Bireysel yatırımcı profili ve yatırımcı tercihleri üzerine bir araştırma: Ankara ili örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akcan, M. M. (2018). *Kripto para piyasalarında sürü davranışının ölçülmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Aksoy, E. E. (2018). Türkiye’deki bireysel yatırımcıların yatırım riski tercihlerini etkileyen bireysel faktörlerin analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 874-891.
- Aktaş Şenkardeşler, R. (2016). Belirsizlik ve risk altında karar alma problemini geleneksel ve davranışsal finans perspektiflerinden değerlendirme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 360-379.
- Alalwani, M. ve Dayı, F. (2019). Bireysel yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi: irak menkul kıymetler borsası’nda bir uygulama. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 3289-3313.
- Alkaya, A. ve Yağlı, İ. (2015). Finansal okuryazarlık - finansal bilgi, davranış ve tutum: Nevşehir Hacı Beştaş Veli Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerine bir uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 585-599.
- Alpago, H. (2018). Bitcoin’den selfcoin’e kripto para. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 411-418.
- Altay, E. (2008). Sermaye piyasasında sürü davranışı: İmkb’de piyasa yönünde sürü davranışının analizi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 2(1), 27-58.
- Altay, E. (2018). *Yatırım teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

- Altın, S. ve Ersoy, E. ve Bekci, İ. (2015). Kar dağıtım politikasının bireysel yatırımcıların yatırım kararları üzerine etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 397-411.
- Anbar, A. ve Eker, M (2009). Bireysel yatırımcıların finansal risk algılamalarını etkileyen demografik ve sosyoekonomik faktörler. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 129-150.
- Angı, G. G. ve Bekci, İ. ve Karataş, Ö. N. (2016). Bireysel hisse senedi yatırımcılarının bilişsel önyargıları üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (70), 171-192.
- Arğın, E. (2018). İnternet reklamlarına karşı tutumun belirleyicileri: otomobil reklamları örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 147-165.
- Arkonaç, S. A. (2016). *İnsan insan içinde: ana akım ve eleştirel sosyal psikoloji*. İstanbul: Hiperlink.
- Arslan, E. ve Bora, A. ve Çetiner, T. (2019). Bankalarda mevduat sertifikasının ülkeler ile karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(20), 154-171.
- Aslan, B. (2020). *Kripto Para Birimlerinin Rezerv Para Olabilme Potansiyeli*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Aytaç, S. (2009). *İnsanı anlama çabası: psikolojiye giriş*. Bursa: Ezgi.
- Ayvalı, A. (2014). *Bireysel yatırımcı profili ve yatırımcı tercihleri üzerine bir araştırma: Bartın ili örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Bağlıoğlu, A. (2019). *Akademik personelin finansal okuryazarlık ve finansal davranış analizi: Fırat üniversitesi örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Bakırcıoğlu, R. (2006). *Ansiklopedik psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı
- Baran, E. (2004). *Vadeli piyasalar ve vadeli işlemler rehberi*, Ankara: TÜRMOB.
- Başarır, Ç. ve Sarıhan, A. Y. (2017). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlıklarının belirlenmesi: bandırma onyedü eylül üniversitesi örneği. *Yönetim ve Organizasyon Dergisi*, 15(1) , 143-162.

- Başarır, Y. (2021). Yatırım kararlarının alınmasında sürü davranışı: literatür taraması. *Journal of Economics and Financial Researches*, 3(2), 129-141.
- Baysal, A. C. (1981). *Sosyal ve örgütsel psikolojide tutumlar*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, İstanbul.
- Beyazıt Hayta, A. (2014). Bireysel yatırımcıların finansal risk algısına etki eden psikolojik önyargılar, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 329-352.
- Bostancı, F. (2003). *Davranışçı Finans*. Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi: İstanbul.
- Bozkurt Yüksel, A. E. (2015). Elektronik para, sanal para, bitcoin ve linden Doları'na hukuki bir bakış. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 73(2), 173-220.
- Böyükaslan, A. (2012). *Bireysel yatırımcıları finansal yatırım kararına yönlendiren faktörlerin davranışsal finans açısından incelenmesi: Afyonkarahisar örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Bulut, E. ve Akbulut Bekar, S. (2020). Yatırımcı irrasyonallitesi bağlamında kripto para piyasası. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 652, 65-89.
- Canbaşı, S. ve Kandır, S. K. (2007). Yatırımcı duyarlılığının imkb sektör getirileri üzerindeki etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 219-248.
- Cardano, (2020) Cardano Nedir?, 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://coin-turk.com/cardano-nedir-nereden-satin-alinir> , sayfasından erişilmiştir.
- Cengiz, K. (2018). En popüler kripto para birimi: bitcoin. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 87-100.
- Cengiz, R. ve Serdar, E. ve Donuk, B. (2016). Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık ve girişimcilik düzeylerinin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(4), 1320-1328.
- Ceyhan, G. (2008). *Yaşam Biçimlerinin Finansal Risk Toleransına Olan Etkileri Üzerine Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Cihangir, M. Ve Şak, N. Ve Bilgin, Ş. (2016). Bireysel yatırımcı demografileri: osmaniye ilinde risk getiri tercihlerinin multinominal probit modeliyle incelenmesi. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 70, 129-142.
- Cihangir, M. ve Baysa, E. ve Söker, F. ve Eroğlu, S. E. (2019), Bitcoin piyasasına katılım eğilimi: farklı üniversite öğrencileri üzerinde ankete dayalı bir değerlendirme”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(4),505-522.
- Çakar, R. Özkan, O. (2019). Riski seven ve riskten kaçan yatırımcıların optimum portföy seçimi yapabilecekleri piyasalar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 23-38.
- Çakın, M. (2019). *Kripto Paralar: Bitcoin, Döviz Kurları Ve Alternatif Kripto Paralar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto-Para Bitcoin, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, 05 Mayıs 2021 tarihinde www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/1130, sayfasından erişilmiştir.
- Çetin, N. (2011). Sermaye piyasası hukukunda yatırımcının korunması ilkesinin teorik analizi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1-23.
- Dağdelen, T. (2017). *Finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi ve aydın ilindeki serbest muhasebeci mali müşavirler üzerine bir uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Dağlı, İ. (2019). Kripto paraların dünya ekonomisindeki makroekonomik boyutu ve Türk lirası bazında yatırım-tasarruf aracı olarak kripto paralara genel bir bakış. *Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 40-49.
- Dayı, F. ve Esmer, Y. (2021). Akademisyenlerin finansal tutum ve davranışlarının incelenmesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yasar University*, 16(61), 1-19.
- De Carlo, L. T. (1997). On the meaning and use of kurtosis. *Psychological Methods*, 2(3), 292-307.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1989). *Sermaye Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Yayın ve Temsil Matbaa Birimi.

- Dizkırııcı, A. S. ve Gökgöz, A. (2018). Kripto para birimleri ve Türkiye’de bitcoin muhasebesi. *Journal of Accounting Finance and Auditing Studies*, 4(2), 92-205.
- Doğan, Ş. (2020). Dijital çağda paranın dönüşümü: kripto para birimleri ve blok zinciri (blockchain) teknolojisi: üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020 8(3) 859–870.
- Doğukanlı, H. ve Ergün, B. (2011). İmkb’de sürü davranışı: yatay kesit değişkenlik temelinde bir araştırma. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 12(2), 227-242.
- Duman, B. ve Yakar, A. (2017). Öğretime yönelik duyuşsal farkındalık ölçeği. *Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE*, 6(1), 200-229.
- Ece, S. (2017). Bireysel yatırımcıların yatırım davranışlarına yönelik bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(53), 494-501.
- Ede, M. (2007). *Davranışsal finans ve bireysel yatırımcı davranışları üzerine ampirik bir uygulama*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Ege, İ ve Topaloğlu, T. N. (2019). Pay piyasalarında volatilité tahminlemesi: borsa İstanbul mali ve sınai endeksleri üzerine bir uygulama. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), (618-633).
- Eğilmez, M. (2013). Bitcoin. 09 Mayıs 2021 tarihinde <http://www.mahfiegilmez.com/2013/11/bitcoin.html> adresinden Erişilmiştir.
- Eğilmez, M. (2019). Merkez bankası bağımsızlığının evrimi. Kendime yazılar. 2 Mayıs 2021 Tarihinde <https://www.mahfiegilmez.com/2019/07/merkez-bankas-bagmszlgn-evrimi.html#more> adresinden erişilmiştir.
- Ektik, D. (2021). *Kripto paraların yatırım amaçlı kullanımı: riskler ve getiriler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Elmas, B. (2010). *Hisse senedi yatırımcılarının davranışsal özellikleri -bireysel yatırımcıya yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Emektar, B. (2007). *Pay senedi piyasasında bireysel yatırımcı davranışlarını belirleyen güdüler ve imkb’de bir uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Er, B. ve Çetintaş, M. (2018). İşçilerde finansal okuryazarlık: finansal bilgi, tutum ve davranış eksenli bir araştırma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 61-71.
- Eren, B. ve Erek, M. ve Buyruk Akbaba, A. (2020). Kripto para kavramı ve muhasebeleştirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 1340-1367.
- Erkuş, H. ve Gümüş, A. (2019). Blockchain ve kripto paraların kullanımı üzerine bir değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 41-49.
- Ertuğrul, H. M. (2019). Kripto paraların volatilité dinamiklerinin incelenmesi: garch modelleri üzerine bir uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 59-71.
- Eryüzlü, H. (2021). *Herkes için genel ekonomi*. Ankara: Seçkin.
- Evlimoğlu, U. Ve Gümüş, U. T. (2018). İtibari paranın kullanımdan kaldırılmasına yönelik teorik bir değerlendirme. *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (167-183).
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using spss*. Third Edition. London: Sage publication.
- Gacar, A. (2009). *Yatırımcılar açısından hisse senedi değerlemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gökmen, H. (2012). *Finansal okuryazarlık*. İstanbul: Hiperlink.
- Gönen, E. Özmete, E. (2007). Finansal refah: finansal yönetim sürecinden duyulan tatmin, finansal davranışlar ile öz-saygı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(11), 57-69.
- Gönenç, Ö. (2018). *Medyada Algı Yönetimi*. İstanbul: Der.
- Groeneveld, R. A. ve Meeden, G. (1984), Measuring skewness and kurtosis. *The Statistician*, 33(4), 391- 399.

- Gül, Y. (2020). Kripto paralar ve portföy çeşitlendirmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 65 125-141.
- Güleç, A. (2019). *Üniversite öncesi finansal farkındalık eğitimi gereksinimi: kayseri ilinde ortaöğretim öğrencileri üzerine bir çalışma*. (Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Güleç, T. C. ve Aktaş, H.(2019). Kripto para birimi piyasalarında etkinliğin uzun hafıza ve değişen varyans özelliklerinin testi yoluyla analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), 491– 510.
- Gültekin, Y. (2017). *Kripto para birimleri ve yatırım aracı olarak kullanımı: tarihsel volatiliteleri bağlamında bir değerlendirme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Günel, M. (2019). Para banka ve finansal sistem. Ankara: Gazi.
- Gümüş, F. B. ve Koç, M. Agalarova, M. (2013). Bireysel yatırımcıların yatırım kararları üzerinde etkili olan demografik ve psikolojik faktörlerin tespiti üzerine bir çalışma: Türkiye ve Azerbaycan uygulaması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4(6), 71-93.
- Hacıhasanoğlu, P. Kara, M. (2021). Tüketicilerin yatırım aracı seçimini etkileyen demografik faktörler üzerine bir araştırma. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 168-190.
- Hallahan, T. A. ve Faff, R. W. ve Mckenzie, M. D. (2004). An empirical investigation of personal financial risk tolerance. *Financial Services Review*, 13, 57-78.
- Hayat, Z. ve Aksu, E. (2020). Kkatılım finans kurumlarında repo alternatifleri. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6(2), 1189-1236.
- Hopkins, K. D. ve Weeks, D. L. (1990). Tests for normality and measures of skewness and kurtosis: their place in research reporting. *Educational and Psychological Measurement*, 50, 717-729.
- İmamoğlu, D. A. (2022). *Kripto para birimleri ve türk hukukunda düzenlenmesi*. Ankara: Seçkin.
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum algı iletişim*. İstanbul: Beykent Üniversitesi.

- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası. (2011). *Sermaye piyasası ve borsa temel bilgiler kılavuzu*. İstanbul: İMKB.
- İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. Takasbank Piyasaları. 02 Kasım 2021 tarihinde <https://www.takasbank.com.tr/tr/hizmetler/isletilen-piyasalar/takasbank-para-piyasasi-tpp/genel-tanim> adresinden erişilmiştir.
- İstanbul Ticaret Odası, (2006). *Vadeli işlemler ve opsiyon borsaları*. İstanbul: Can ajans.
- Jacobovitz, O. (2016). Blockchain for Identity Management. The Lynne and William Frankel Center for Computer Science Department of Computer Science, Ben-Gurion University, Beer Sheva, Israel.
- Jeong, J. (2004). *Analysis of the factors and the roles of hrd in organizational learning styles as identified by key informants at selected corporations in the republic of korea*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Amerika: Texas A&M University. Major Subject: Educational Human Resource Development.
- Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect theory: an analysis of decision under risk. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 10(2), 263-291.
- Kamacı, A. ve Özden N. M. (2019). Lale çılgınlığı ve kripto para ilişkisi. *Econder International Academic Journal*, 3(1), 26-40.
- Kamalak, M. (2010). Para ve para sistemleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(3-4), 71-97.
- Karatepe, Y. (2000). *Türev piyasaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayını.
- Kaya, F. Doğan, İ. (2015). Finansal piyasalar. F. Kaya (Ed.). Finansal yönetim içinde (ss.49-70). İstanbul: Beta.
- Kayalidere, K. (2009). *Alternatif portföy seçim modelleri ve performanslarının analizi(imkb uygulamaları)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Kaykusuz, M. (2019). *Yöneticiler İçin Finansal Yönetim Ve Finansal Piyasalar*, Bursa: Ekin Yayınevi.

- Kavcıoğlu, Ş. (2011). Ticari bankacılıkta kredi riskinin ve kredi riski ölçüm modellerinin değerlendirilmesi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(5), 11-19.
- Kılıç, Ş. (2018). Ethereum Nedir, Bitcoin ile Arasındaki Farklar Nelerdir?, 11 Mayıs 2021 Tarihinde <https://www.webtekno.com/ethereum-ile-bitcoin-arasindaki-farklar-h38580.html> sayfasından erişilmiştir.
- Kızıldaş, M. Ç. (2019). *Turizm İşletmelerinde Ödeme Yöntemi Olarak Kripto Para Kullanımının Tüketici Tercihlerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Koç, E. (2017). *Temel tüketici davranışı ve pazarlama stratejileri*. Ankara: Seçkin.
- Kuzkun, İ. (2013). *Yatırımcılarda risk alma düzeyinin belirlenmesi: bir alan çalışması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Kuzudişli, S. C. ve Çarıkçı, O. (2021). Muhasebe ve finans alanındaki eğitimcilerin kripto para farkındalık düzeyi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(32), 1261-1272.
- Metin, İ. ve Yakut, E. (2018). Kripto para girişimciliğinde güven faktörü üzerine bir araştırma. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 7(2), 67-78.
- Moors, J. J. A. (1986). The Meaning of Kurtosis: darlington reexamined. *The American Statistician*, 40(4), 283-284.
- Morgan Clifford T. (2011). *Psikolojiye giriş*. (S. Karakaş, R. Eski, Çev.). Konya: Eğitim Akademi.
- Murhpy, E. V. ve Murhpy, M. M. ve Seitzinger, M. V. (2015), Bitcoin: questions, answers, and analysis of legal issues. *Congressional Research Service*.
- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. 01 Mayıs 2021 tarihinde <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>. Sayfasından erişilmiştir.
- Ntvhaber, Kripto para yatırımcı sayısı artıyor 02.11.2022 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/turkiyedeki-yatirimci-sayisi-artiyor-kripto-para-piyasasi-1-milyar-dolara->

yaklasti,qGaREWOqYkayo7LiHMo1TA#:~:text=Bitcoin%20en%20çok%20ilgi%20öğren,kişi%20kripto%20para%20yatırım%20yapıyor adresinden erişilmiştir.

- Nunnally, J. C. (1967). *Psychometric theory*. McGraw-Hill, Inc., 1. Baskı, New York.
- Okur, M. (2004). *Yatırımcılar rasyoneldir, ya normal yatırımcılar?* İstanbul: Hiperlink.
- Onur, N. ve Nazik, M. H. (2014). Öğretmenler için bireysel finans alanında finansal tutum ölçeğinin geliştirilmesi (ftö): geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 9(4), 90-99.
- Ören Bayındırlı, M. (2020). *Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık, finansal tutum ve davranış düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma karabük üniversitesi örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Karabük Üniversitesi: Karabük.
- Özçelik, H. (2018). *Bireysel yatırımcıların finansal yatırım tercihlerinin davranışsal finans açısından değerlendirilmesi: İstanbul İli örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özafşarlıoğlu Sakallı, S. ve Saygın, M. (2019). Girişimcilerin finansal farkındalıkları ile sosyo-demografik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: uşak ticaret ve sanayi odası örneği, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3668-3684.
- Özbaş, M.Y. (2018). Elektronik para ve sanal para: bitcoin geleceğin para birimi olabilir mi? *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, (1), 85-104.
- Özbilgin, İ. G. Risk ve Risk Çeşitleri. 01 Kasım 2021 tarihinde <http://www.bilisimdergisi.org.tr/s145/pdf/86-93.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Özdemir, O. (2016). *İlköğretim ikinci kademedeki çevre sorunları tutum ölçeği geliştirme: geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi: Konya.
- Özen, Y. (2017). Farkında mıyız? (bilişsel farkındalık ile psikolojik iyi oluşun içselleşmesi). *Kesit Akdemi Dergisi*, (3), 167-189.
- Özen Serter, B. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin bilgi güvenliği farkındalık düzeyinin belirlenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Özsağır, Y. (2007). Ekonomide güven faktörü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 46-62.
- Özsoy, İ. M. (2019). *Kripto Para Varlıklarının Cebri İcra Yolu İle Haczi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, E. ve Demir, Y. (2015). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi: Süleyman Demirel Üniversitesi akademik personel üzerine bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (68), 113-134.
- Öztürk, N. ve Koç, A. (2006). Elektronik para, diğer para türleriyle karşılaştırılması ve olası etkileri. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 207-243.
- Özyeşil, Z. (2011). *Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış düzeylerinin bilinçli farkındalık kişilik özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Paksoy, S. Aykut, M. (2021). Yatırımcı davranışlarının davranışsal finans açısından değerlendirilmesi. *Uluslar Arası Ticaret ve Araştırma Dergisi*, 5(1), 50-56.
- Parasız, İ. M. (2007). *Finansal kurumlar ve piyasalar*. Bursa: Ezgi.
- Parasız, İ. M. (2009). *Para teorisi ve politikası*. Bursa: Ezgi.
- Parasız, İ. M. (2010). *İktisada giriş*. Bursa: Ezgi.
- Sağlam, M. H. *Sermaye piyasaları ve yatırım araçları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Sarikovanlık, V. *Sermaye piyasaları ve finansal kurumlar yönetimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Sayılgan, G. (1995). Finansal risk yönetimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(1), 323-334.
- Sefil, S. Çilingiroğlu, H. K. (2011). Davranışsal finansın temelleri: karar vermenin bilişsel ve duygusal eğilimleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 247-268.
- Sekmen, F. (2017). *Para Teorisi*. Ankara: Seçkin.
- “Sermaye Piyasası Kanunu. (6362 S.K.)” 23 Ekim 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6362.pdf> adresinden erişilmiştir.

- Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu (2021). Türev Araçlar, Piyasalar ve Risk Yönetimi (Türev) (1011). 26 Ekim 2021 tarihinde <https://www.spl.com.tr/icerik/sinav-calisma-notlari> adresinden erişilmiştir.
- Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu (2021). Sermaye Piyasası Araçları 1(1003). 20.10.2021 tarihinde <https://www.spl.com.tr/icerik/sinav-calisma-notlari> sayfasından erişilmiştir.
- Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu (2021). Finansal Piyasalar(1006). 22.10.2021 tarihinde <https://www.spl.com.tr/icerik/sinav-calisma-notlari> sayfasından erişilmiştir.
- Sevil, G. ve Şen, M. (2001). Aktif portföy yönetim stratejisi çerçevesinde kar payı verimi temeline göre oluşturulan portföylerin performansının belirlenmesinde information oranının kullanımı:1990-1998 imkb uygulaması. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 16(178), 41-52.
- Sönmez, A. (2014). Sanal para bitcoin. *The Turkish Online Journal Of Design, Art and Communication*, 4(3), 1-14.
- Sönmez, T. (2010). *Davranışsal finans yaklaşımı: imkb’de aşırı tepki hipotezi üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şeker, K. ve Çemberlitaş, İ. ve Altundağ, S. (2018). Opsiyon sözleşmeleri ve opsiyon sözleşmelerinden doğan kar/zararın hesaplanması. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*. 1(2), 120-140.
- Şenbayram, E. A. (2019). *Çalışan kadınların yatırım kararlarının davranışsal finans açısından değerlendirilmesi: Şanlıurfa örneği*. Ankara: Iksad Publishing House.
- Şenbayram, E. A. (2019). Paranın geldiği uç nokta: bitcoin. *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(4), S.72-92.
- Şenel, M. M. (2019). *İslam iktisadında kripto paraların yeri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Targan, Ü. (1991). *Dünya’da ve Türkiye’de menkul kıymet borsaları*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

- Tevetoğlu, M. (2021). Ethereum ve akıllı sözleşmeler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 193-208.
- Tezer, S. S. ve Aslan, N. (2015). Borsa ve bankacılıkta opsiyon işlemlerinin gelişim süreci ve uygulamalar. *Beykoz Akademi Dergisi*, 3(2), 1-24.
- Thomsett, M. C. (2019). *Practical Trend Analysis: Applying Signals and Indicators to Improve Trade Timing*. Berlin: De Gruyter.
- Tomrukçu, T. (2021). *Blokchain teknolojisinin eser sahibi haklarına hukuki yansımaları*. Ankara: Seçkin.
- Töremiş, H. E. (2022). *Sermaye piyasası faaliyetleri bağlamında yatırımcının tüketici olarak korunması*. Ankara: Seçkin.
- Tsukerman, M. (2015). The block is hot: A survey of the state of Bitcoin regulation and suggestions for the future. *Berkeley Technology Law Journal*, 30(385), 1127-1170.
- Tuna, K. ve İsabetli, İ. (2014). Fnansal piyasalarda volatilité ve Bist-100 örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 27, 21-31.
- Tutar, H. (2016). *Sosyal psikoloji*. Ankara: Seçkin.
- Tutar, H. (Ed.) (2018). *Davranış Bilimleri*. Ankara: Seçkin.
- Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği(TSPAKB). Finansal yönetim. (2012). 20 Kasım 2021 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/562979-Finansal-yonetim-finansal-yonetim-sermaye-piyasasi-faaliyetleri-ileri-duzey-lisans-egitimi-ekim-2012-1-tspakb.html> adresinden erişilmiştir.
- Türkoğlu, F. (2016). *Ekonomiyle ilgili her şey*. İstanbul: Optimist Yayım Dağıtım.
- T.C. Resmi Gazete. Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik. 16.04.2021. Sayı: 31456, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210416-4.htm> adresinden 16 Nisan 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Ulucan Özkul, F. ve Baş, E. (2020). Dijital çağın teknolojisi blok zincir ve kripto paralar: ulusal mevzuat ve uluslararası standartlar çerçevesinde mali yönden değerlendirme. *Muhasebe Ve Denetime Bakış*, 57-74.
- Usta, A. ve Doğantekin, S. (2017). Blockchain 101 v2, 10 Mayıs 2021 tarihinde https://bkm.com.tr/wp-content/uploads/2019/08/15082019_kitap.pdf adresinden erişilmiştir.

- Uşul, H. ve Bekçi, İ. ve Eroğlu, H. (2002). Bireysel yatırımcıların hisse senedi edinimine etki eden sosyo-ekonomik etkenler. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19, 135-150.
- Vatansever, N. (2000). Varlığa dayalı menkul kıymet uygulaması. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(1), 259-279.
- Yardımcıoğlu, M. ve Yörük, A. (2016). Türkiye’deki finansal okuryazarlığın ve finansal farkındalığın durumu. *Journal Of Accounting And Taxation Studies*, 9(2), 173-207.
- Yaslıdağ, B. (2022). *Kripto paralar*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, M. (2015). Getiri, risk ve risk türleri. F. Kaya (Ed.). Finansal yönetim içinde (ss.443-458). İstanbul: Beta.
- Yıldırım, M. (2019). Blok zincir teknolojisi, kripto paralar ve ülkelerin kripto paralara yaklaşımları. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(20), 265-277.
- Yılmaz, D. (2011). *Finansal eğitim ve finansal farkındalık: zorluklar, fırsatlar ve stratejiler*. İstanbul: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Yılmaz, N. (2009). *Yatırımcı davranışını etkileyen faktörlerle yatırım kararları arasındaki ilişki bireysel – kurumsal yatırımcı farklılaşması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- URL-1 < Kripto Para Nedir? (2017). 07 Mayıs 2021 tarihinde <https://koinbulteni.com/kripto-para-nedir> sayfasından erişilmiştir.
- URL-2 < Oğuz, E. (2020). Dogecoin Nedir?. 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://coin-turk.com/dogecoin-saka-gibi-bir-gercek> sayfasından erişilmiştir.
- URL-3 < Cardano, (2020) Cardano Nedir?, 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://coin-turk.com/cardano-nedir-nereden-satin-alinir> , sayfasından erişilmiştir.
- URL-4 < Ripple nedir? 10 Mayıs 2021 Tarihinde <https://www.bitlo.com/rehber/ripple-nedir> sayfasından erişilmiştir.
- URL-5 < Ethereum Nedir?, (2020). 11 Mayıs 2021 tarihinde <https://ethereum.org/tr/what-is-ethereum/> sayfasından erişilmiştir.

- URL-6 < 11 Şubat 2022 tarihinde <https://kriptokoin.com/en-populer-turk-bitcoin-borsalari/> sayfasından erişilmiştir.
- URL-7 < Paribu Nedir? 11 Şubat 2022 tarihinde <https://www.paribu.com/blog/paribu-rehberi/paribu-nedir> sayfasından erişilmiştir.
- URL-8 < BtcTurk Nedir? 12 Şubat 2022 tarihinde <https://www.btcturk.com/btcturk/hakkimizda> sayfasından erişilmiştir.
- URL-9 < Bitci nedir ve nasıl kullanılır? 12 Şubat 2022 tarihinde <https://www.gidahatti.com/bitci-nedir-ve-nasil-kullanilir-kripto-para-uygulamalari-neler-205382> sayfasından erişilmiştir.
- URL-10 < Bitlo, Biz kimiz? 12 Şubat 2022 tarihinde <https://www.bitlo.com/biz-kimiz> sayfasından erişilmiştir.
- URL-11 < Bitexen, Biz kimiz? 13 Şubat 2022 tarihinde <https://www.bitexen.com/help/about-us> sayfasından erişilmiştir.
- URL-12 < İvestaz, (2017). Finansal yatırım ne demek, nasıl yapılır? 17 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.investaz.com.tr/blog/finansal-yatirim-ne-demek-nasil-yapilir/> sayfasından erişilmiştir.
- URL-13 < Repo, 25 Eylül 2021 tarihinde <https://www.borsaistanbul.com/tr/sayfa/1284/borclanma-araclari-piyasasi-repo>, sayfasından erişilmiştir.
- URL-14 < Repo, 26 Eylül 2021 tarihinde <https://www.muhasibedersleri.com/finansal-yatirim/repo.html> sayfasından erişilmiştir.
- URL-15 < 02.10.2021 tarihinde (<https://www.milliyet.com.tr/uzmanpara/hazine-bonosu-nedir-ozellikleri-nelerdir-ve-nasil-alinir-6386426>) sayfasından erişilmiştir.
- URL-16 < Borsa İstanbul Anonim Şirketi, (BİST). Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası. 30 Ekim 2021 tarihinde <https://www.borsaistanbul.com/files/VIOP-Hakkinda-SSS.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- URL-17 < 27 Şubat 2022 tarihinde <https://www.isbank.com.tr/blog/finansal-okur-yazarlik-hakkinda-bilmeniz-gerekenler> sayfasından erişilmiştir.

URL-18 < 27 Şubat 2022 tarihinde <https://www.ekodialog.com/> sayfasından erişilmiştir.

URL-19 < Bozkurt, M. Finansal farkındalık neden önemli? (2019). 27.02.2022 tarihinde <https://tr.investing.com/analysis/finansal-farkndalk-neden-nemli-200432339> sayfasından erişilmiştir.

URL-20 < 05 ocak 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58474009> sayfasından erişilmiştir.

URL-21 < 20 Kasım 2022 tarihinde <https://www.donanimhaber.com/insanlar-kripto-para-rehabilitasyon-merkezine-akin-ediyor--140197> sayfasından erişilmiştir.

URL-22 < 20 Şubat 2022 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2022/ekonomi/2021in-en-buyuk-kripto-sucu-turkiyeden-thodex-vurgunu-tum-suclari-solladi-6958659/> sayfasından erişilmiştir.

URL-23 < 05 Kasım 2022 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/turkiyedeki-yatirimci-sayisi-artiyor-kripto-para-piyasasi-1-milyar-dolara-yaklasti,qGaREWOqYkayo7LiHMo1TA> sayfasından erişilmiştir.

EKLER

EK 1. Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Bu anket formu, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülmekte olan “Kripto Para Ve Alternatif Bir Yatırım Aracı Olarak Kripto Paralara İlişkin Yatırımcı Davranışlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma” üzerine yapılan bir lisansüstü tez çalışması için yapılmaktadır. Sizlerden edinilecek bilgiler tamamen bilimsel amaçlı kullanılacak olup elde edilen bilgilerin geçerliliği sorulara vereceğiniz cevapların gerçek durumu yansıtmalarıyla mümkün olabilecektir. Bu yüzden katkılarınız bizim için çok önemlidir. Anket formunda özel nitelikli sorular sorulmamakla birlikte, toplanan bilgiler sadece akademik amaçlar için kullanılacak ve kimseyle paylaşılmayacaktır. Anketi cevaplama süresi yaklaşık 10 dakikadır.

Zaman ayırıp çalışmamıza katıldığınız ve değerli katkılarınızı esirgemediğiniz için teşekkür ederiz.

Öğrenci: İsmail TUYGUN

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Dilek Arzu AKOLAŞ

1) Cinsiyetiniz?

() Kadın () Erkek

2) Yaşınız?

() 19-25 () 26-35 () 36-50 () 51 ve üzeri

3) Eğitim durumunuz?

() İlk-Ortaokul ve altı () Lise () Önlisans () Lisans () Lisansüstü

4) Gelir Durumunuz?

() 4.000 TL ve altı () 4.001-7.500 TL () 7.501-10.000 TL () 10.001 TL ve +

5) Kripto paralara yatırım yapıyor musunuz?

() Evet () Hayır

6) Kripto paralara yatırım yapıyorsanız ne zamandır yapıyorsunuz?

() 1 yıl altı () 1-3 yıl arası () 3-5 yıl () 5 yıl ve üzeri

7) Kripto paralara yatırım yapıyorsanız yatırım büyüklüğünüzün ortalaması nedir?

() 3000 tl ve altı () 3001 tl ve 5000 tl () 5001-10000 tl () 10001 tl ve üzeri

8)Hisse senedi, tahvil ve benzeri menkul kıymetlere de yatırım yapıyor musunuz?

() Evet () Hayır

9) Kripto para yatırım davranışını tercih etme nedenlerinizi işaretleyiniz?

() Getirinin yüksek olması

() Riskin düşük olması

() Hızlı bir şekilde erişim

() Aracı kurum/üçüncü taraf olmaması

() İşlem Kolaylığı

() Diğer.....

	Aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyunuz. İfadelerde belirtilen görüşlere ne derece katıldığınızı verilen ölçeği kullanarak değerlendiriniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
FARKINDALIK	Kripto para kavramının ne anlama geldiğini biliyorum.					
	Kripto paraya yatırım yaparken ne satın aldığımı tam olarak biliyorum.					
	Kripto para haberlerini düzenli olarak okuyorum.					
	Kripto para fiyat hareketlerini düzenli olarak takip ediyorum.					
	Kripto paranın yapısı hakkında bilgi sahibiyim					
	Kripto paranın güncel değerini yaklaşık olarak bilirim.					
	Kripto paranın sağladığı avantajları bilirim					
	Birden fazla kripto para birimlerinin olduğunu bilirim.					
	Kripto Para ile işlem yapmanın güvenilir olduğuna inanırım.					
	Kripto Para işlemleri için internet ve teknoloji kullanımı güvenlidir.					
RISK	Siber saldırılara açık olması benim için bir güvenlik risk unsuru teşkil etmektedir.					
	İşlemlerde merkezi otoritenin olmaması sistemdeki güvenlik riskini artırmaktadır					
	Çok fazla sayıda kripto paranın olması riski artırmaktadır.					
	Kripto paranın riskli bir yatırım olduğunu düşünürüm.					
	Kripto para ile ilgili ülkemizde yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır.					

EK 2. Etik Kurul Raporu

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : E-34183927-000-00000674540

Konu : Başvurunuz Hk

Sayın: İsmail TUYGUN

“Kripto Para ve Alternatif Bir Yatırım Aracı Olarak Kripto Paralara İlişkin Yatırımcı Davranışlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma” başlıklı 2021/10-01 protokol numaralı başvuru 29.12.2021 tarihli toplantıda kurulumuz tarafından incelenmiş, Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Yönergesi’nde belirtilen etik ilkelere **uygun olduğuna** toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Necmettin AYGÜN
Aksaray Üniversitesi İnsan
Araştırmaları Etik Kurul Başkanı

Sayın Prof. Dr. Necmettin AYGÜN

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://e-belge.aksaray.edu.tr> adresinden 01a52e33-f0ef-41ea-be3-62c76c48e25b kodu ile erişebilirsiniz.
Bu Belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu’nun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 01A52E33-F0EF-41EA-BEF3-62C76C48E25B
Adres: tarih Bölümü
Telefon No: 2882194 Faks No: 2882125
e-Posta: naygun@aksaray.edu.tr İnternet Adresi: <https://www.aksaray.edu.tr/>
KEP Adresi:

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/aksaray-universite>

Ayrıntılı bilgi için: Necmettin AYGÜN
Profesör
Telefon No: 2882194

EK 3. Tez Değerlendirme Formu

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi		APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası